

Soproni Szemle

| 2017. negyedik szám

| hetvenegyedik évfolyam

TARTALOMJEGYZÉK

150 ÉVES A SOPRONI MÚZEUM

TÓTH IMRE: Elöljáróban	341
------------------------------	-----

INTÉZMÉNYTÖRTÉNET

KELEMEN ISTVÁN: A Storno-ház 16–18. századi építéstörténete	344
CSISZÁR ATTILA: Bunker János Rajnárd és a Néprajzi Tár létrehozása. A Soproni Múzeum egykori néprajzi szobái	368
TÓTH IMRE: Szegény gazdagok. A város és múzeuma 1919–1922 között	380
IFJ. NEMES ANDRÁS: Lauringer Ernő (1883–1944) élete és munkássága	386
ERDEINÉ KUSLICS KATALIN – KRAMMERHOFER SZILVIA: Múzeumpedagógia és újabb kezdeményezések a Soproni Múzeumban	393
BOLODÁR ZOLTÁN: A Soproni Múzeum kiállításai	397

A GYŰJTEMÉNY MÚLTJA ÉS JELENE

HARASZTOVICS VERONIKA: A földből a kiállításhoz. Régészeti kerámia restaurálása a Soproni Múzeum gyűjteményéből	425
SZABÓ GÉZA – KUNFALVI PÉTER – BÉKEFI MÓNICA: A hasfalvi korong archaeo-metallurgiai és lézerszkennelési vizsgálata	434
BALASSA KRISZTA: A tárgy, ami ott sem volt. A Sopronból elszármazott Diceus-pohár	440
VERESS FERENC: Barokk témák. Művek és mesterek a Soproni Múzeum gyűjteményéből (16–18. század).....	445
OLÁH REZSŐ: A soproni domonkos templom és kolostor makettjének restaurálása ..	463
KISS MELINDA: A Storno család Széchenyi-gyűjteménye	478
KOLLERITS BEÁTA: A Soproni Múzeum könyvtára. Értékek és érdekességek	488

* * *

KÖZLEMÉNYEK	500
-------------------	-----

150 ÉVES A SOPRONI MÚZEUM

Tóth Imre | Elöljáróban

Ha lenne rá alkalmas eszközünk, hogy utólag csoportképet készítsünk Sopron kiegyezés idején élt legérdemdúsabb lakóiról, a tabló álló és ülő sorában egymás mellett láthatnánk a kor sikeres vállalkozóit, megbízható mesterembereit, művelt értelmiségi és hivatott közpolitikai szereplőit. Kérdés, mi alapján érdemesülnének ezek a (kor társadalmi konvenciói szerint) férfiak az utókor általi számontartottságra, és közös tevékenységük csupán az expozíció pillanatára korlátozódna-e? Néhol az életutak ismerete révén, máshol a korszakról alkotott összkép alapján tudjuk megadni erre a választ. E szerint a számos egyéni teljesítmény és a foglalkozásbeli sokszínűség ellenére ezekben az emberekben többnyire ott munkált a kollektív vitalitás, a szűkebb helyi és a tágabb nemzeti közösségért való tennivágyás. Nem csoda hát, hogy a tablón feltűnő arcok mindegyike egyszerűen mecénás, egyesületi vezető, a várost szépítő és annak múltját számba vevő és megőrző polgármember: Kugler Henrik, Vághy Mihály, Albert Ferenc, Király Pál, Haubner Rezső, Emresz Károly, Rupprecht János, Kolbenheyer Mór, Braun Nándor, Geiszler József, Müllner Mátyás, Zalka János, Flandorffer Ignác, Schwartz Márton, Rosenfeld Jakab, Lenck Sámuel, Poszvék János, Schwartz Miklós, Tibold Károly, Fábry Nándor, Paúr Iván és id. Strono Ferenc. A 19. század polgára vágyott — Széchenyi István szavaival — „valami nagyobbszerűt” alkotni. Miután (miközben) önmagát anyagiakban, szellemi téren kiteljesítette (legalább a vasárnap déli ebéd és a mise vagy istentisztelet közötti időben), környezetét is polgárosította, „működtette” a helyi közéletet.

E polgárosítás révén, a fenti tablókép szereplőinek közreműködésével alakult meg a város múzeuma, mely mostanában 150 éves. Előzményei azonban még messzebb nyúlnak. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1847-es soproni vándorgyűlésének lelkesítő hatására már megérlelődött a helyi múzeum megalapításának gondolata. A lokálpatriotizmus könnyen tetten érhető abban a szándékban, hogy az 50-es, 60-as években megindult építkezéseknél előkerülő régiségeket ne a Nemzeti Múzeumba kelljen beszállítani, hanem azok a város saját gyűjteményébe helyeztessenek el. E célra (mint annyi, másra akkortájt) egyesületet szerveztek, mely a helyi sajtó segítségével alig két hónap alatt létrejött, alapszabályát márciusban a városi tanács is jóváhagyta és felterjesztette a belügyminiszternek. A társaság célja volt gyűjteni, rendezni, tudományosan feldolgozni és tanulságosan bemutatni a történelmi emlékeket. Bár az egyleti múzeum néhány év múlva megszűnt, városi közgyűjteményként továbbra is hozzájárult a helyi hagyományok, tudomány és kultúra ápolásához. A múzeumi és a hozzá hasonló — lokálpatrióta jegyeket viselő — és szabad (!) polgári egyesüléseknek azonban más lényegbeli jelentősége is volt. Olyan fontos kapcsok voltak ezek, melyek az egyént hozzásegítették a társadalom szövetébe való beilleszkedéshez. Az egyesületi tagsági kártya olyan kellékévé vált a 19. század végi embernek, mint az óralánc, sétatob, vagy a pakli kártya, melyek

civilizatórikus eszközként könnyítették neki a társadalom közepre tegeibe való felszívódást és megkapaszkodást.

A múzeum mindemellett a történelem, várostörténet őrzője, mely megbízatás közös a múltfeltárás feladatával. A körülményeket — elsők között a város történelmi adottságait, a soproniak lokálpatriotizmusát — figyelembe véve semmi rendkívüli nincs abban, hogy műtárgyainak mennyiségét, azután épületeinek számát tekintve is folyton gyarapodott. Noha a politikai térkép gyakorta változott, és a közvetített tartalom pedigreje sem volt mindig a legjobb, a régészeti-történelmi-műemléki kutatások eredményei bekerültek gyűjteményeibe, melyek részben a nagyközönség számára is hozzáférhetővé váltak. Azzal a „terjeszkedéssel”, amely az 1960-as évek végétől indult meg, a város egyik legmeghatározóbb intézményévé vált.

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a növekedés felhajtóereje nem a rendszerdicsőítő kultúrfelelősi odaadás, hanem a szakértelem volt. 1945 után a város történetét, műemlékeit, kultúrtörténetét jól ismerő Csatkai Endrét bízta meg a Nemzeti Bizottság a múzeum vezetésével. Csatkai Endre nagy szakmai tapasztalattal és hozzáértéssel látott hozzá a múzeum újjáélesztéséhez. A vidéki múzeumok közül az országban elsőként Sopronban nyílt meg a háború után a múzeum, 1947. június 28-án. Csatkai Endre érdeklődése választott szakján, a művészettörténeten kívül kiterjedt a néprajz, zenetörténet, céhtörténet, irodalom, valamint a régészet és a természetrajz területére is.

Ezen a ponton illeszkedik történetébe a Városszépítő Egyesület folyóirata, a Soproni Szemle, mely — jóllehet alapítói a lap helytörténelmi jellegét a legtágabban értelmezték — közölt írásait tekintve döntően helytörténelmi és régészeti arculatú volt. A Szemle első számában mindjárt az akkori és a későbbi múzeumigazgató, Lauringer Ernő és Csatkai közölt helytörténelmi írásokat. A múzeum — a levéltárral együtt — fő szellemi bázisa lett a kiadványnak, részben munkatársai közül kerültek ki a szerkesztőség és szerkesztőbizottság tagjai. Az említettekén kívül Domonkos Ottó, Környei Attila, Askercz Éva, Gömöri János, Hárs József, Kücsán József, Szende Katalin, Tóth Imre, Kelemen István és Kiss Melinda dolgoztak, vagy dolgoznak jelenleg a folyóirat szerkesztőiként. Nehéz lenne felsorolni, hogy szerzői listáin rajtuk kívül még hány múzeumi munkatárs neve tűnik fel. Rendszeres szerzőinek sorában ott voltak a történészek, etnográfusok, régészek és művészettörténészek, akik noha elsődleges feladatuknak tekintették, egyszersmind kevesellték is a vitrinekbe és raktárakba zárt tudás muzeológiai megformálását.

Közölnivaló pedig akadt bőven. A várostörténelmi kutatások folyamatosan folytak, a múzeum (mely 1952-ben a megye szülöttjéről megkapta a Liszt Ferenc Múzeum nevet) anyaga is bővült, annyira, hogy az addigi épületben már nem fért el. 1954-ben a Lábasház megszerzése, felújítása, majd pedig a kézművesipari gyűjtemény ottani elhelyezése ezt egyértelműen jelezte. A múzeum anyagának elhelyezésére rendkívül alkalmasnak ígérkezett a belvárosban a Fabricius-ház. A műemléki feltárás az ország egyik legjelentősebb polgári rendeltetésű középkori épületét hozta napvilágra és állította helyre régi stílusában, múzeumi célra. 1962-ben vette birtokba a múzeum, állandó kiállítását pedig „Sopron és környéke története az őskortól a középkor végéig” címmel 1963. április 4-én

nyitotta meg. 1962 őszén, a múzeumok tanácsi kezelésbe adása során a soproni múzeum a Győr-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága alá került, a megyei múzeumi szervezet tagjaként. Csatkai Endre 1963 nyarán nyugalomba vonult, és helyét Domonkos Ottó néprajz-szakos muzeológus foglalta el. A munkatársak az elődök példáját követve gyarapították, dolgozták fel és állították ki a történeti emlékeket. Három épület közül a főépület a régi „kultúrpalota” maradt, de a múzeum nagy tempóban „terjeszkedett”. Megnyílt a Patikamúzeum (1968), az Iparművészeti állandó kiállítás Fertőrákoson, a püspöki kastélyban (1968) a Bányászati Emlékmúzeum Brennbergbányán (1968), a Régészeti, képzőművészeti kiállítás a Tűztoronyban (1991-ben megszűnt), a Pékmúzeum (1975), a Fabricius-ház polgári lakások kiállítása (1975), a Középkori zsinagóga (1976), az időszaki kiállításoknak helyet adó felújított Lábasház (1977), a Fabricius-ház régészeti kiállítása (1977), a Fertőszéplaki Falumúzeum (1982), a Storno-ház, a Storno-gyűjteménnyel (1987) és az Újkori helytörténeti kiállítással (1987), a Néprajzi kiállítás a Deák téren (1989), a fertőrákosi Mithraeum.

Az intézmény kiállításainak zöme a belvárosban kapott helyet, így 1986-ban a Fő téri Storno-ház lett a központ. 1988-ban változtatták meg a múzeum nevét Liszt Ferenc Múzeumról Soproni Múzeumra. Igazgatója a nagyecenki Széchenyi István Emlékmúzeumot is páratlan elhivatottsággal irányító történész, Környei Attila lett. Halála után néhány évvel, a megyei fenntartás utolsó éveiben a nagyecenki múzeum be is tagozódott a soproniba csakúgy, mint a kapuvári Rábaközi Múzeum. Mindkettő állandó kiállításának felújítása a „soproni évek” alatt kezdődött meg. Ma a — jog szerint is újra városivá lett — Soproni Múzeum, története során az egyik legfigyelemreméltóbb fejlesztés küszöbéhez érkezett, sőt fél lábát már át is vetette a küszöbön. Új és megújuló állandó kiállítások, új típusú kulturaközvetítés, nagyszabású épület- és infrastruktúrafejlesztés zajlik. Az ide vezető lépéseket megtéve a 21. század látogatói igényeit kiszolgáló, egyszersmind hagyományaihoz változatlanul ragaszkodó intézmény történetének újabb fejezete kezdődik. A Soproni Szemle mostani száma a korábbi fejezetekbe vágó metszetekkel elveníti fel a 150 éves múzeum históriáját, néhány írás erejéig kiterve a jelenre is. Mindezt nagyon szűkszavúan ahhoz, hogy a kép teljes legyen, de talán elegendő módon ahhoz, hogy a történetet sokszínűségét vázlatosan is felidézze, és a jelen gazdagságát bemutassa.

INTÉZMÉNYTÖRTÉNET

Kelemen István

A Storno-ház 16–18. századi
építéstörténete*

A soproni Fő tér északi oldalán álló lakóházak, műemléki helyreállításukkal szoros kapcsolatban fokozatosan múzeummá alakultak. A folyamat első szakaszát a Fabricius-ház hátsó traktusában az 1962-ben nyílt várostörténeti kiállítás és a római kőtár jelentette. Ezt 1973-ban a Tűztorony és annak védőépületében kialakított római kori bemutatóhelyiség követte. 1975-ben a Fabricius-ház utcai szárnyában 17–18. századi polgári lakásenterioröket rendeztek be, majd 1978–1980-ban megnyitották a szomszédos Tábornok-ház hátsó traktusában az újkori kőtárat és a lakótorony belső tereit. Utolsóként 1987-ben adták át a Storno-házban a Storno-gyűjteményt és a helytörténeti kiállítást. A program keretében így öttagú múzeumi együttes valósult meg a város centrumában. Az épületek megőrizték különállóságukat, de a mögöttük húzódó várfalsétány megnyitása szorosabb kapcsolatot teremtett közöttük.¹

A múzeumi célú felhasználásra irányuló elképzelés – egy GINOP pályázat keretében –, a múzeumnegyed megvalósításával napjainkban, közel 60 év után válik teljessé, a Tábornok-ház lakásainak múzeumi célra való átalakításával. A nagyszabású projekt előkészítése során mód nyílt a Soproni Múzeum igazgatóságának 1987 óta otthont adó Storno-ház építéstörténetének alaposabb levéltári kutatására, melynek eredményeiről jelen írásban számolunk be.

Előzmények: a ház a középkorban

Mollay Károly (1913–1997) kutatásai nyomán ismert, hogy a ház egy korábban üresen álló telken 1379–1417 között épült fel. Az 1417. évi bordézsmajegyzék szerint Baier/Bayer János kereskedő tulajdonában volt. Baier 1424-ben feleségül vette Pfendel I. János özvegyét, haláluk (1428) után a ház a nő fiáé, Pfendel Györgyé lett. Ennek halála (1445) után özvegye, illetve annak második férje, Eibinger Zsigmond adózott a ház birtokosaként. Később (1457–1462) György fia, Pfendel II. János volt a tulajdonos. Halála után az

* Itt mondom köszönetet az épület műemléki kutatását végző Dávid Ferenc művészettörténésznek a tanulmány elkészítése során nyújtott szakmai észrevételeiért és segítségéért.

¹ Sedlmayr János: Múzeumi együttes a soproni Fő-tér helyreállított műemlékeiben. In: Műszaki Tervezés 27 (1987/10), 16–17.

épületet apjának unokatestvére, Pfendel Margit és annak férje, Haberleiter Miklós² kapta meg. Haberleiter tulajdonlása idején, 1482. decembertől 1483. februárig a hagyomány szerint ebben a házban szállt meg I. (Hunyadi) Mátyás, hogy III. Frigyes német-római császárral Ausztriáért folytatott háborújának hadműveleteit innen irányítsa.³ A király itt tartózkodásának emlékét a Soproni Városszépítő Egyesület jóvoltából 1918 óta emléktábla őrzi a homlokzaton.⁴

Haberleiter halála (1485) után a ház unokáira, Haberleiter III. Jánosra és Haberleiter Margitra szállt. János és Margit 1495-ben, nagykorúságuk elérése előtt, örökösök nélkül hunytak el. Emiatt vagyonuk – néhai Haberleiter Miklós végrendelete értelmében – a Szent Mihály-plébániatemplomban létesített misealapítványra szállt. A Fő téri házat a hozzátartozó boltokkal együtt a városi tanács mint az alapítvány kegyura 1502-ben eladta Siebenbürger (Erdélyi) Jakab⁵ polgárnak és az árát a misealapítványba fektette. Jakab halála után, 1522-ben a ház fia, Ferenc⁶ tulajdonába ment át.⁷

A ház karbantartása 1485-től 1495-ig több mint 14 font dénárt emésztett fel.⁸ 1491-ben pl. az emeleti ebédlő festett üvegablakait, melyek a Fő térre nyíltak, 2 font dénár költséggel újjátartták meg.⁹

A ház eredeti telke a mainál keskenyebb volt, keleti homlokzata mellett egykor boltok sorakoztak. Ezeket a 15. század utolsó és a 16. század első évtizedében Jakob Joa-

² 1459-ben a külváros második leggazdagabb polgára és a külső tanács tagja volt. Házasságával a belvárosi polgárok közé jutott, majd belső tanácsstag lett. 1463-ban a 9. leggazdagabb belvárosi polgárának számított. *Mollay Károly*: Soproni élet a 15. század második felében. (A Haberleiter-család története.) In: Soproni Szemle (SSz) 5 (1941/2), 109–110, 113. *Uő*: Soproni élet a 15. század második felében. (A Haberleiter-család története.) In: SSz 5 (1941/3), 154–155.

³ Mátyás 1482. december. 28. és 1483. február 14. között Sopronból keltezte okleveleit. *Házi Jenő*: A soproni belváros házai és háztulajdonosai 1687-ben. In: SSz 19 (1965), 140–141.

⁴ *Storno Pál*: A soproni Storno-ház. Budapest, 1962, 6. Heimler Károly (1877–1954) szerint a Hunyadiak hollós címere még 1739-ben látható volt a házon. *Heimler Károly* (szerk.): Sopron topográfiája. Utca- és házjegyzékkel, részletes statisztikai táblákkal. Sopron, 1936, 105.

⁵ Családja feltehetően Erdélyből érkezett, eredeti családnevük a „Behem”, azaz „Cseh” lehetett. Kereskedés mellett hitelezéssel is foglalkozott. Az 1490-es években vagyonát a soproni határban termőföld-vásárlásra (főleg szőlőre) fordította. 1496/97–1511/12 között több alkalommal polgármesternek választották. *Goda Károly*: A város élén. Sopron polgármesterei a 15–16. század fordulóján. In: SSz 58 (2004/4) 315–316, 328. A ferences kolostor I. emeletéről nyíló karzatbejárat fölött volt Siebenbürger Jakab donációs felirata (1491), mely arra a kápolnára vonatkozott, ami a templom déli oldalán, a középkori kolostor I. emeletén volt. A kápolna bejáratával a karzathoz csatlakozott, nyugati homlokzata a mai kolostor bejárata fölötti falában megmaradt. *Nemes András* művészettörténész szóbeli közlése.

⁶ Az 1532–1533. években polgármester, 1535-től belsős tanácsos volt. *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Budapest, 1982. 849. Irányítószáma: 10205.

⁷ *Mollay Károly*: Soproni élet... In: SSz 5 (1941/3) 169. *Uő*: Két középkori oltárjavadalom történetének tanulságai (Részlet Sopron középkori topográfiájából). In: SSz 48 (1994/1) 59. *Uő*: A Fabricius-ház története (kb. 50–1530-ig). I. rész. In: SSz 18 (1964/1) 8.

⁸ *Mollay Károly*: Soproni élet... In: SSz 5 (1941/3) 162. Összefoglaló táblázat a Haberleiter-ház javítási munkálatairól: 164–165.

⁹ Uo. 109.

chim, a Haberleiter-gyerekek gyámja és Siebenbürger Jakab megvásárolta a várostól. A 16. század első negyedében – az említett üzletek befoglalásával – a házat a mai szélességére bővítették,¹⁰ majd a század közepén szinte teljesen lebontották és 1559–1563 között újjáépítették.

A Sárkány-ház másfél évszázada (1556–1698)

A középkori ház lebontása és újjáépítése az új tulajdonos, ákosházi Sárkány Antal¹¹ megrendelésére történt. Sárkány Antal Nádasdy Tamás (1498–1562) nádor belső bizalmasaként nagy befolyással rendelkező személynek számított és igen jó vagyoni körülmények között élt. Siebenbürger Ferenc egyik lányát, Margitot vette feleségül. 1554 őszén – talán neje halála miatt – eladta a Templom u. 4. alatti házat és helyette 1556-ban megvásárolta Siebenbürger Ferenc Fő téri házat. Az adásvétel idején nősült meg másodszor, neje a veszprémi alispán, mezőlaki Zámbo Imre özvegye, Pálfalvai/Pálfalvy Magdolna lett. Sárkány 1556 szeptemberében Nádasdyhoz írt levelében jelezte, hogy a veszprémi püspöktől bérbbe vett szepetneki bordézsma árából kezdené meg a házépítést. 1560 szeptemberében már az írta a nádornak, hogy nincs pénze, mert ami volt, azt mind a házra költötte.¹²

Az épület Fő téri része alapincézésének következtében a ház e részéből csak a mai Tábornok-házzal közös falában maradtak meg középkori részletek: a kapualj bal oldalán lévő helyiség hátsó falán lévő vakmérműves díszítésű ülőfülkék, s megmaradt a 16. század elején a házhoz csatolt boltok fala a városházára néző keleti oldalon, egy gótikus árkádívvel.

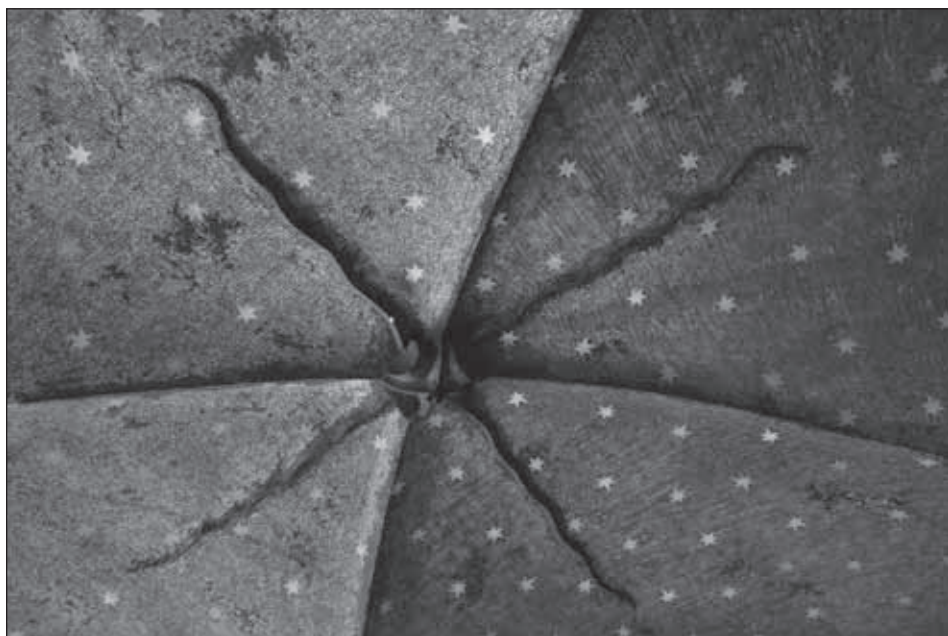
Az 1560-as években elkészült kétemeletes Sárkány-ház Sopron első nagyszabású reneszánsz polgárháza volt. Az ebből az időszakból való és az épület külső képének meghatározó elemét alkotó kétemeletes zárt sarokerkély Koppány Tibor (1928–2016) szerint „*annak a klasszikus, kissé száraz lombard-venetói reneszánsz stílusváltozatnak az emléke, amelyet valamivel később a korszak legnagyobb észak-itáliai művésze, Andrea Palladio (1508–1580) képviselt, és amely semmi esetre sem lehet helybeli kőfaragó vagy kőfaragók munkája*”.¹³ A kapualjban látható reneszánsz, kímátagos keretelésű, egyszerű ajtónyílás

¹⁰ Dávid Ferenc – Goda Károly – Thirring Gusztáv: Sopron belvárosának házai és háztulajdonosai 1488–1939. Sopron, 2008. 163. A 15. század végén a Haberleiter-házhoz 5 varga- és posztónyíró-bolt tartozott. Mollay Károly: Soproni élet... In: SSz 5 (1941/2) 116. Ebben az időben az 5-6 bolt mellett a ház egyes lakásait és kamráját is bérbbe adták. A Haberleiter-árvák a ház pincéjében elhelyezett egy-egy hordó után haszonbért kaptak. Mollay Károly: Soproni élet... In: SSz 5 (1941/3) 162.

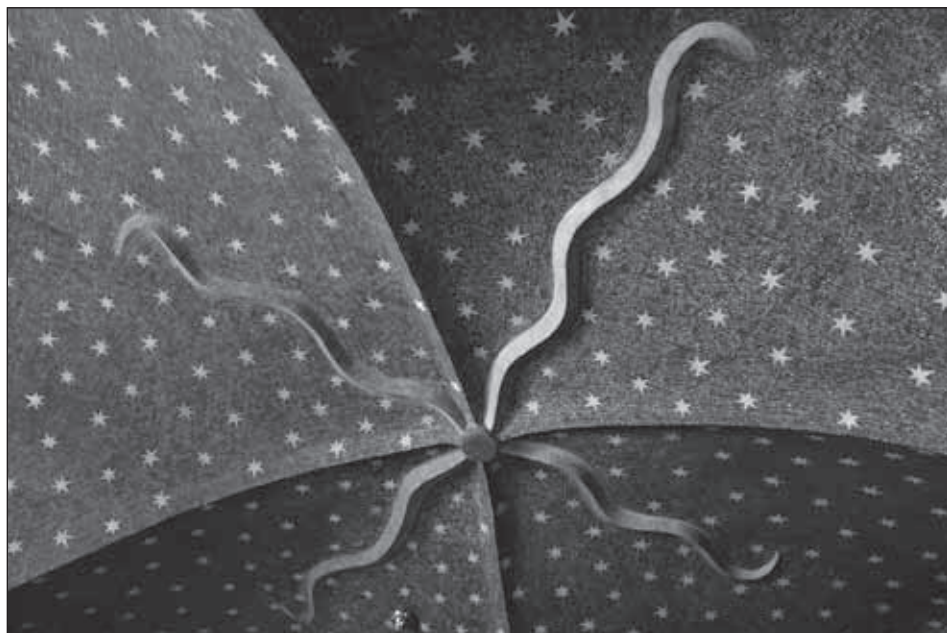
¹¹ Sárkány Antal soproni polgárként reverzálisát 1544-ben állította ki a belvárosban (Templom u. 4.) vett házáról. 1562. december 8. és 1563. január 4. között halt meg Bécsben, ahol a Szent Dorottya-templom prépostja temette el. Özvegye 1564 elején nováki Majthényi Lászlóhoz ment férjhez, de Oláh Miklós királyi helytartó megtiltotta neki, hogy esküvőjét a soproni házban tartsa. Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Budapest, 1982. 775–776. Irányítószáma: 9240.

¹² Koppány Tibor: Ákosházi Sárkány Antal és soproni házai. In: Kő kövön. Dávid Ferenc 73. születésnapjára. Szerk.: Szentesi Edit, Mentényi Klára, Simon Anna. I. kötet. Budapest, 2013. 231–241, vonatkozó rész: 238.

¹³ Uo. 239.

1. kép. Reneszánsz boltozati csúcscsúsz a földszintről. (A szerző felvétele)

2. kép. Reneszánsz boltozati csúcscsúsz a földszinti sarokhelyiségből. (A szerző felvétele)

is feltételezhetően ekkor készült. Vele egykorúak a külső homlokzatok ablakkeretei. Az 1978–1979. évi falkutatás megállapította, hogy a Sárkány-ház külső megjelenése egyszerű és visszafogott volt: simára vakolt felületekkel nézett a tér felé, azon csak a párkányok és azok között szintenként a kőkeretes ablakok helyezkedtek el, rajtuk kívül pedig egyedül a sarokerkély volt díszített. A reneszánsz épület igen jelentős részletei láthatók a gyönyörűen boltozott pincében és a földszint középpillére boltozott üzleteiben. Ugyanakkor, az épület késő reneszánsz kapuzatát nem ismerjük. Koppány Tibor mutatott rá arra, hogy kapcsolat állhat fenn a Sárkány-ház és Nádasdy bécsi háza között, melynek építési munkálatait 1555-től Sárkány Antal irányította. Koppány szerint, így a soproni ház tervezése és építése mögött a bécsi Nádasdy-ház mesterei, Francisco da Pozzo (1501/02–1562) és munkatársai kereshetők.¹⁴

A Soproni Levéltárban, a néhai Sárkány Antal még fennálló adósságaival kapcsolatban összegyűjtött iratok¹⁵ között, a házépítésre vonatkozó kiadásokat is megtaláljuk. Készült például egy kimutatás arról, hogy Sárkány 1559–1562 között mekkora mennyiségben vásárolt meszet és téglát a várostól, melyek vételárával adós maradt.

	mész		falazótégla	tetőcserép
	köböl	mérő	db	db
1559	32	17	40500	0
1560	19	3	71000	17500
1561	10	0	13000	0
1562	2	0	23000	0
<i>összesen</i>	63	20	147500	17500

1. táblázat. Kimutatás Sárkány Antal téglá- és mészvásárlásairól, 1559–1562

A téglá- és mészvételek a munkálatok évi nagyságrendjét mutatják meg. A városi mészégetőből az első két évben vásároltak feltűnően nagy mennyiséget, később csökkenő tendenciát figyelhetünk meg. A téglavásárlások dinamikája hasonló. A felhasznált téglák mennyisége mutatja, hogy az építkezés a boltozott pince építésével kezdődött, 1559-ben.

Fennmaradt néhány iparos munkájának jegyzéke is, olyan munkáké, amelyek 1563 tavaszáig nem kerültek kifizetésre. (A követelések behajtását feltehetően a város vállalta

¹⁴ *Koppány Tibor*: Storno-ház, Sopron. In: Magyar Építőipar 35 (1986/1–2) 72. *Koppány Tibor*: Storno-ház, Sopron. In: Műszaki Tervezés 10 (1987) 11. *Dávid Ferenc*: Sopron, Fő tér 8. Storno ház. Adattár. A magyar műemlékvédelem munkájának eredményei az egyes műemlékek tükrében. In: Magyar Műemlékvédelem 9. Budapest, 1984. 509. *Koppány Tibor*: Ákosházi Sárkány Antal és soproni házai. In: Kő kövön. Dávid Ferenc 73. születésnapjára. Szerk.: Szentesi Edit, Mentényi Klára, Simon Anna. I. kötet. Budapest, 2013. 239.

¹⁵ Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (GyMSMSL), IV. 1003 Sopron Város Tanácsának iratai, c) Tanácsi iratok: Acta in Archivio L. et R. Civ. Soproniensis reperibilia, ee) Nemesek városba költözésére és ingatlanszerzésére vonatkozó tanácsi iratok, Oe. Ladula LII. Fasc. II. No. 74/1–45. Az építkezésre vonatkozó iratokat (No. 74/1, 74/2, 74/6, 74/10, 74/13).

el, 1563 áprilisában.) Ezek mind befejező munkák, és a ténylegesen elkészülteknek csupán a töredékéről szólnak. Az épületnek egyes korábbi részei (keleti szárny) bizonyára megmaradtak, hiszen az elvégzett munkák között szó esik korábbi vakolatok leveréséről, illetve a két régi emeletről.

Bizonyos, hogy a házban dolgozott Auer Bertalan (Part, Berthelme) kőfaragó-kőműves¹⁶ és Peter Maurer kőműves. Előbbi a következő helyiségekben és munkákkal foglalkoztatták: mindkét régi emeleten (*beyden altn Stockh*) a kapu vakolása; a kapualjnál vakolatmódosítás; fölötté egy szoba és egy kamra vakolatmódosítása; a reterát lebontása és újjáépítése; a kert felé eső fal vakolása, meszelése; egy helyiségben (*mueßhaußs*)¹⁷ boltozat készítése; két – nyilván konyhában lévő – füstfogó módosítása és kampók elhelyezése; a festő számára vakolás a címerhez; a kút vakolása és meszelése.

Az utóbbi mester munkái közé tartozott többek között: két kamra, a padlás és a felső folyosó hidegburkolása (flaszter); az alsó konyhánál két fal emelése és öntött mészapdló (*estrich*) készítése; két ajtó helyének kibontása és egy kapu újrahelyezése; falkibontás és ablakelhelyezés; a nagyszobában (*Stube*) lábázat készítése a cserépkályha részére; a felső konyhában a sütökemence módosítása.

Gregor Holzer és Oswald asztalosok főként nyílászárókat készítettek: a nagy boltban két és a felső kamrában egy nagy keresztablakot, talán ugyanott egy borított ajtót, a felső szobában egy közönséges ajtót, a folyosón lévő szobácskában egy ajtót, valamint tokkal és tokborítással két ablakot, a folyosón lévő szobácska előtt tokkal és tokborítással két ablakot, a városkapuval szemben lévő boltban egy keresztablakot (*Creuzfennster*), a konyhaajtók fölé két ablakot, a körerkély melletti nagyszobában két nagy keresztablakot. A vasajtós boltban két polcot csináltak. A körerkély (*Rundl*) mennyezetét fölbontották és azt furnérozva építették meg. Ugyanitt kibontották az elülső ablak borítását, a körerkély íves párkányának részeit pedig egymásra enyvezték. Munkájuk egyebek mellett kiterjedt a folyosói reterát ajtajára és ülésdeszkájára is. Ismert még Gregor Holzer (Holtzer) kimutatása az általa készített ablaküvegekről (1561).¹⁸ Hans Haffner egy mázas kályhát rakott fel, 160 db kisebb és 35 db kétszer annyiba kerülő csempéből.

Sárkány Antal 1562. december 8-án kelt testamentumában úgy rendelkezett, hogy a ház unokaöccsége, Jánosé legyen azzal a feltétellel, hogy neje, Pálfalvy Magdolna – amíg az ő nevét viseli – az épületben maradhasson.¹⁹ A végrendelet értelmében – mivel az özvegy újból férjhez ment – a ház az örökhagyó gazdag hagyatékával együtt, a rokonság

¹⁶ *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Budapest, 1982. 41. Irányítószáma: 215.

¹⁷ Mollay „ebédlőház”-nak fordítja. *Mollay Károly*: Háztörténet és várostörténet (Folytatás). In: SSz 13 (1959/3), 194. Más forrás a latin „*coenaculum*”-mal hozza összefüggésbe, illetve az előtérrel azonosítja: „*Ein Mueß- oder Vorhaus*”. Bayerisches Wörterbuch: Sammlung von Wörtern und Ausdrücken... von Schmeller, Johann Andreas. II. Stuttgart–Tübingen, 1828. 636.

¹⁸ MNL GyMSMSL, IV. 1003 Sopron Város Tanácsának iratai, Oe. Ladula LII. Fasc. III. No. 81.

¹⁹ MNL Országos Levéltára (OL), P 235 Festetics család keszthelyi levéltára, Gersei Pethő család iratai. Civitas Soproniensis [108. d.]. No. 1. Folio 3. Publikálva: *Komáromy András*: Magyar levelek a XVI. századból. Sárkány Antal levelei Nádasdy Tamáshoz. In: Történelmi Tár 4. sorozat, 12. kötet (1911), 107–112.

kielégítése után Sárkány Jánosé²⁰ lett. 1565-ben már öt tüntették fel háztulajdonosként.²¹ Birtoklása nem volt zavartalan. 1571-ben a vasvári káptalan előtt tiltakozással élt, mert testvére, Sárkány Margit (Szép Gáspár neje) jogtalanul eltulajdonította a soproni kőházát.²² 1576-ban 12 évre bérbe adta az épületet Sopron városnak, kivéve a saját szükségletére fenntartott kapu feletti „*hymes boltot*”, mellette egy „*hymes szobath*”, az mellett pedig egy kis szobát.²³

A földszinten, a kapualjtól jobbra működött egykor Sopron első patikája. 1573-ban szerepel a forrásokban először az itt dolgozó Lorenz Carl (+1588) gyógyszerész neve. 1601-től Heringshauser János bérelte gyógyszertárként a helyiséget, melyet 22 tallérért hozatott jó karba. A házban működő utolsó patikus 1634-től Stephan János volt, aki az addig név nélküli patikát 1642-ben átköltöztette a Fő tér 2. alá és Fekete Elefántnak nevezte el.²⁴

3. kép. Ákosházi Sárkány István pecsétlenyomata végrendeletéről a családi címer képével

²⁰ Érdekében, hogy soproni polgár lehessen, Batthyány Ferenc és Zrínyi Miklós is megkereste a várost. 1563. július 14-én már polgár volt. Háromszor nősült, de csak 3. neje, beregszói Hagymássy Anna szült fiú utódot: Istvánt. Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Budapest, 1982. 776. Irányítószáma: 9241.

²¹ *Dávid Ferenc – Goda Károly – Thirring Gusztáv*: Sopron belvárosának házai és háztulajdonosai 1488–1939. Sopron, 2008. 163.

²² MNL OL, P 235 Festetics család kezthelyi levéltára, Gersei Pethő család iratai. Civitas Soproniensis. No. 2. Folio 8.

²³ MNL GyMSMSL, IV. 1003 Sopron Város Tanácsának iratai, Oe. Ladula LII. Fasc. I. No. 31.

²⁴ *Házi Jenő*: Adatok a soproni gyógyszerészek és gyógyszertárak múltjából. Sopron, 1932. 4–9. *Kocsis Krisztina*: A soproni gyógyszertárak múltja a XVI. századtól 1950-ig. In: Soproni Patikamúzeum 1968–1993. Szerk.: Nikolics Károly. Budapest, 1993. 37–39.

Az 1970–1980-as években a Dávid Ferenc művészettörténész által vezetett műemléki feltárás igazolta a patika meglétét az épület földszintjének délkeleti sarkában. A sarokerkély alatti boltozatot a mészrétegek alól sötétkék alapon arany csillagok kerültek elő. A középső bejárat melletti boltozatot egy színes kontúrokkal festett címerpajzs tárult fel három évszámmal, amelyek talán a Sárkány család házbirtoklásával kapcsolatosak. Ezek: 1563 (Sárkány János ebben az évben tett polgáreskü), 1572 (ekkor fejeződött be Sárkány János örökösödési pere, valamint nagybátyja, Sárkány Antal végrendeletének végrehajtása és pénzbeli kielégítése), 1591 (János fia, István ekkor lépett tulajdonosként jogába). Elképzelhető, hogy Heringshauser János patikus említett 22 talléros kiadása a bolt újravakolásának költségét jelenti. A csillagos kifestés ugyanis új, sima felületű vakolatra került, nem pedig átfestés eredménye.²⁵

Sárkány János halála (1584) után fia, István (1577–1636) következett a tulajdonosok sorában.²⁶ Tudjuk róla, hogy kiskomáromi alkapitányként 1605-ben, a Bocskai-felkelés idején lovasaival átállt az erdélyi fejedelem pártjára.²⁷ Amikor Sopron 1605-ben Bocskai hajdúi török és tatár segédszerepekkel ostromolták, a várost 300 gyalogossal védő Dorn Farkas kapitány a Sárkány-házban szállt meg. A kapzsi természetű ember első intézkedései közé tartozott, hogy a házból a magyar cselédeket elűzze.²⁸

1606. július 6-án Mátyás főherceg engedélyt adott a rebellis Sárkány István apósának, davóti Bakó Farkas kiskomáromi főkapitánynak, hogy a házban lakjon.²⁹ A város 1607-ben megtiltotta Bakónak, hogy bizonyos, nem nevesített munkálatokat végeztesen az épületen, emiatt Sárkány István május 11-én tiltakozó levelet intézett a tanácshoz.³⁰ Bakó a házra, a hozzá tartozó külső majorra, szőlőkre és kertekre több éven át („*az el mult hadakozo eztendökben*”) összesen 4000 magyar forintot költött, többek között – közelebből nem nevesített jellegű és léptékű – építésre is. Mivel István ezt az összeget nem tudta apósának kifizetni, ezért 1612. március 12-én a házat az alatta lévő boltokkal és más soproni javaival együtt elzálogosította neki és nejének, Pálffy Annának, haláluk után pedig gyerekeiknek, Bakó Farkasnak, Györgynek, Zsófiának, Potinkának és Katának. A megállapodás értelmében a zálogösszeg évente 200 forinttal csökkent. A ház után a város felé Bakónak kellett adóznia. (Emiatt szerepel Bakó neve a városi házak után adózók

²⁵ *Domonkos Ottó*: A Sárkány-ház patika helyisége a XVI–XVII. században. In: Soproni Patikamúzeum 1968–1993. Szerk.: Nikolics Károly. Budapest, 1993. 65–70. A pizzériának berendezett földszint 16. századi falfestését 2003 tavaszán *Velledits Lajos* vezetésével (Synthese Restaurátor Kft.) restaurálták. A restaurálás II. üteme (csillagos szoba a kétfejű sasos címerrel) 2005-ben fejeződött be. A színes fotókkal illusztrált restaurálási dokumentációkat ld.: Soproni Holding Zrt. Irattára.

²⁶ Sárkány István még kiskorú volt, amikor a város felé 1589-ben helyette a szokásos reverzálist törvényes gyámja: Zichi (Zychy) Ferenc kiállította. 1590-ben soproni ingatlanai értékét 5596 font dénára becsülték, amikor azok eladók voltak. Kiskomáromi főkapitányként halt meg 1636. június 19-én. *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Budapest, 1982. 776. Irányítószáma: 9242.

²⁷ MNL GyMSMSL, IV. 1003 Sopron Város Tanácsának iratai, Oe. Ladula LII. Fasc. I. No. 50.

²⁸ *Payr Sándor*: A soproni evangélikus egyházközség története. Sopron, 1917. 194–195.

²⁹ MNL GyMSMSL, IV. 1003 Sopron Város Tanácsának iratai, Oe. Ladula LII. Fasc. I. No. 51.

³⁰ Uo. Fasc. I. No. 53.

sorában 1615–1624 között.)³¹ Sárkány ugyanakkor fenntartotta magának a jogot, hogy ő vagy utódai – elszámolás mellett – bármikor visszaválthatják az elzálogosított javakat.³²

A Sárkány-ház jogállásában lényeges, későbbi birtoklására is kihatással járó változást eredményezett, hogy 1626. december 2-án kelt oklevelével II. Ferdinánd az épületet mindenféle adófizetési kötelezettség alól mentesítette.³³ Sárkány István (+1636) 1630. október 29-án kelt végrendeletében a házat nejére, Bakó Zsófiára (+1640) és fiúkra, Miklósrá hagyta.³⁴ Miklós legkésőbb 1639-ben elhunyt, a házban özvegyet hagyva maga után, szlavnicai Sándor Zsuzsanna személyében.

1665. január 12-én Sárkány Miklós három fia, Miklós, István és János³⁵ felosztotta egymás között a család javait. Magát a soproni házat is megosztották természetben maguk között:

„Sopronban, az belső városba[n] lévő házban az kapu, istáló, eöregh konyha, kut, gradics, folioso közre marad.

Sarkany Miklós ur[na]k jutot az öregh szoba az középső renden, abbul nylo eöregh boltal és kys boltos szobátskával, pitvarral és abbul nylo vasas boltal, az pitvar elöt valo kys konyhával, de ugy, hogy Sarkany István uram részére jutot szobátis fűthessék az konyhárul.

Sarkany István uram részére lészen az kezepső renden az kys boltos szoba mellett való szoba, mellette valo himes boltal, az istáló és konyha fölöt valo épület egészen. Mellyet földéllel ö k[e]g[yel]me maga tartozik tartany.

Sarkany János uram részre maradot az megh marad felső rend, ugy mint az pitvar, kamorástul, abbul nylo palota, az palotta mellet egy kys szoba, más nagyob szoba és abbul nylo kamara, alat az Stefli boltyával; az hol az ganéy vagyon, szabad lészen maga alkalmatosága szerént épéteny, s kiváltképpen ha istálot csináltatna, az köz istálobul ky veszy az közit.”³⁶

Az összeírásból kétemeletes lakóház képe bontakozik ki, U alaprajzú beépítéssel. Az egyik szárny dél felé (Fő tér), a másik keletre nézett. A harmadik szárny egyemeletes volt, benne istállóval és konyhával. Ez bizonyára a belső városfal mentén feküdt, és födele annak támaszkodott. Dávid Ferenc művészettörténész értelmezése szerint az összeírás feloldása – azzal a megszorítással, hogy az L alaprajzú főépület lépcsőházát nem ismerjük, és a lépcsőházi előterek is csak a 18. században épültek föl – a következő:

³¹ Dávid Ferenc – Goda Károly – Thirring Gusztáv: Sopron belvárosának házai és háztulajdonosai 1488–1939. Sopron, 2008. 163.

³² MNL OL, P 235 Festetics család keszthelyi levéltára, Gersei Pethő család iratai. Civitas Soproniensis. No. 6. Folio 32–35.

³³ Uo. No. 11. Folio 41.

³⁴ Uo. No. 14. Folio 52–55.

³⁵ A Sárkányok családfájához: Varga Ferenc: Még egyszer a pusztacsaládi kehelyről. In: SSz 34 (1980), 268.

³⁶ MNL OL, P 235 Festetics család keszthelyi levéltára, Gersei Pethő család iratai. Civitas Soproniensis. No. 33. Folio 148.

4. kép. Az I. emelet helyiség-kiosztása

Az L alakú lakrész az I. emeleten, a főhomlokzaton a nyugati saroktól kezdve:

1. *Sarkany Miklós ur[na]k jutot az öregh szoba az középső renden [S1.02]*
2. *abbul nylo eöregh boltal [erkélyes szoba S1.03.]*
3. *és kys boltos szobátskával [boltozatos szoba S1.04.]*
4. *pitvarral és abbul nylo vasas boltal [S1.05]*
5. *az pitvar elöt valo kys konyhával [S1.05]*
6. *de ugy, hogy Sarkany István uram részére jutot szobátis fűthessék az konyhárul. [S1.05]*
7. *Sarkany István uram részére lészen az kezezső renden, az kys boltos szoba mellett való szoba [S1.05]*
8. *mellette valo himes boltal [a toronyörházal szomszédos szoba, északkeleti sarkában festésmaradvánnyal [S1.06]*

A Zwinger-szárny az I. emeleten:

Sarkany István uram részére lészen az kezezső renden [...] az istálo és konyha fölöt valo épület egészen. Mellyet földéllel ö k[e]g[yel]me maga tartozik tartany

5. kép. A II. emelet helyiség-kiosztása

Az L alakú lakrész a II. emeleten, a főhomlokzaton a nyugati saroktól kezdve, mely Sárkány Jánosnak jutott:

1. *az pitvar [S2.01]*
2. *kamorástul [kis boltozatos S2.02.]; hiány: nagyszoba [S2.03.]*
3. *abbul nylo palota [erkélyes szoba S2.04–05.]*
4. *az palotta mellet egy kys szoba [S2.06]*
5. *más nagyob szoba [S2.07]*
6. *és abbul nylo kamara [S2.08]*

Sárkány János keszthelyi várkapitány 1684–1685 körül hunyt el. Fivére, István 1686. június 9-én 9000 Ft-ért átengedte az özvegynek, vágújhelyi Fitter Erzsébetnek a soproni házban és az ahhoz tartozó minden javakban (külvárosi major, szántóföldek, rétek, szőlők) az őt – és az időközben elhunyt Miklóst – megillető teljes részét.³⁷

A Festeticsek „belső háza” (1698–1872)

Özvegy Sárkány Jánosné Fitter Erzsébetet 1687-ben Festetics Pál (1640–1720) vette feleségül. A házaspár 1698. február 12-án vásárolta meg az akkor már Erzsébet lányának, Sárkány Magdolnának a tulajdonában lévő házat. Festetics ezután I. Lipóthoz fordult, hogy erősítse meg őt a megvett ingatlan tulajdonjogában. Az uralkodó április 18-án hagyta jóvá a ház megvételéről szóló bevallást. A királyi aktust – Festetics 33 éves katonai szolgálata mellett – nagyban elősegítette az is, hogy a kérelmező 700 köböl gabonát szállíttatott a lipótvári királyi magtárba, ezen felül pedig visszaadta (azaz elengedte) a kincstárnak a Sárkányoknak még II. Ulászló királytól származó és 5386 forintról szóló kötelezvényét. Ezen gesztusok fejében Lipót a házat – az 1626 óta élvezett adómentességgel együtt – Festetics Pálnak, feleségének és utódainak adományozta. Azonban a királyi hozzájárulás megszerzése után a tulajdonosokat mégsem iktatták be a birtokba. Sopron város ugyanis kifogásolta a nekik adott házadómentességet, aminek következtében a király május 27-én eltiltotta a vasvári káptalant a vásárolt javakba való beiktatástól (ennek megtörténte esetén pedig a beiktatásról szóló oklevél kiadatásától). A király azzal indokolta a tilalmat, hogy II. Ferdinánd 1626-ban csak a Sárkányok férfiágon való leszármazóira nézve biztosította a ház adómentességét, Festeticsék pedig a nőági leszármazóktól vették meg azt. A hosszas jogvita után végül a város elfogadta a ház további adómentességét, de egyúttal hangsúlyozta, hogy az a Festetics családban is csak a fiági leszármazókra érvényes. Az adómentesség fejében Festetics átengedett egy telket (a Zöld-toronnyal szembeni, ún. Kisfaludy–Megyeri-féle ház kétharmadát; ma: Templom u. 21.) és 1000 forintot fizetett városnak. A megegyezés után 1699. március 7-én a király meghagyta a vasvári káptalannak, hogy az 1698. április 18-i királyi parancs értelmében iktassa be Festeticséket a soproni birtokba, ami meg is történt.³⁸

³⁷ Uo. No. 37. Folio 161. 1673. december 23-án, a katolikus restauráció érdekében Sopronba érkező Széchényi György (1605–1695) kalocsai érseket a város elöljárói ebben a házban szállásolták el. *Payr Sándor*: A soproni evangélikus egyházközség története. Sopron, 1917. 434. Csányi János krónikája szerint 1690. március 29-én ugyancsak ebben a házban (*in den Scharkanischen hauss*) szállt meg Kollonich Lipót (1631–1707) kardinális egy török agával, akik másnap Bécsbe utaztak, ahol Kanizsa várának átadásáról tárgyaltak. Hanns Tschány's Ungarische Chronik vom Jahre 1670 bis 1704. Kiadta *Paúr Iván*. Pest, 1858. 144.

³⁸ *Szabó Dezső*: A herceg Festetics-család története. Budapest, 1928. 42–46. *Csatkai Endre* (és mások): Sopron és környéke műemlékei. Budapest, 1956. 183–184. MNL OL, P 235 Festetics család keszthelyi levéltára, Gersei Pethő család iratai. Civitas Soproniensis. No. 41. Folio 173–174. No. 45. Folio 178–179, No. 50. Folio 198. Festetics és a város közötti jogviták nem szűntek meg. 1700. augusztus 6-án Festetics Pál nevével az ellen tiltakoztak, hogy a városi tanács nem engedélyezte számukra, hogy belvárosi házuknál bort mérjenek. Uo. No. 59. Folio 221–224.

A ház mai kapuja a 18. század legelejéről való, bizonyosan a tulajdonosváltással összefüggésben készült, és ekkor faragták rá a Festetics-címert. Ebből az időszakból az uradalmi számadások között – a soproni Festetics-ingatlanok ügyeit ugyanis a közeli Ság [ma Simaság, Vas megye] birtokról igazgatták – nem került elő építéstörténeti adat. Egyedül annyit tudunk, hogy Christoph Paldinger 1719. november 7-én kelt kimutatása szerint az „öveg gyárton[ak]” ablakkészítésért mind Ságra, mind a soproni majorban és „az belső hászhoz való ablakokért” 2 Ft 95 d-t fizetett ki.³⁹

Festetics Pál halála (1720) után fiára, Kristófra (1696–1768) szállt az épület. Festetics Kristóf alapította meg a család keszthelyi ágát. Sopron megye alispánja, 1728/29-ben országgyűlési követ, 1736-tól helytartótanácsi tanácsos, 1741-től a hétszemélyes tábla bírója volt.⁴⁰ 1765-ben kelt végrendeletében a házat fiatalabbik fiára, Lajosra (1732–1797) hagyta. A későbbiekben tehát nem a grófi ág tulajdonában öröklődött tovább az épület. Festetics Lajos a család dégi ágának megalapítója volt. Festetics Kristóf testamentumában egyébként megjegyzi azt a fontos építéstörténeti tény, miszerint „sopronyi belső háznak is csaknem nagyobb részét én építettem”. Az épületet nem hitbizományi, hanem „szabad ház”-ként említi. A rá vonatkozó rendelkezés így szól: „Lajos fiamnak pedig az alább megnevezendő jókat és jószágokat hagyom, úgy mint sopronyi belső királyi városban édes atyámról reám maradt szabad házamat hozzá tartozandó szőlőkkel, rétekkkel, földekkel, (melyeknek száma is mostani tisztartóm conscriptiójából ki fog tecceni), azon háznál találandó mobiliákkal, házi eszközökkel, azon ház pinczéjében találandó borokkal.”⁴¹

Az 1978–1979-es falkutatás megerősítette azt a helyi hagyományt, hogy a Festeticsek birtoklása idején, a 18. század elején készült a főhomlokzat ma is meglévő vakolt falpilléres architektúrája, de rokokó rátétdíszei híján. Ezzel egy időben épült föl a ház negyedik, a Tábornok-házzal szomszédos szárnya; a várfal-menti hátsó szárny II. emelete; a lépcsőházi előterek a Fő téri szárnyban és a kétemeletes loggia az udvar keleti oldalán.⁴²

A Festeticsek archívumának alapszintű kutatása során lényeges és döntő, új háztörténeti adatokat sikerült találni, amelyek szerint e munka egy része később, a 18. század közepén készült, egyszerre a ház fontos, ma is látható, külső-belső díszével.

³⁹ MNL OL, P 235 Festetics család keszthelyi levéltára, Gersei Pethő család iratai. Civitas Soproniensis. No. 23. Folio 94.

⁴⁰ Bakács István: A Festetics család keszthelyi levéltára. Levéltári leltárak 1. Budapest, 1955. 5.

⁴¹ A gróf Festetics család hitbizományai. Tolnai Festetics Kristóf végrendelete. 1765. szeptember 20. Közli: Komáromy András. In: Történelmi Tár 7 (1906), 563–582. Vonatkozó részek: 569, 572, 574.

⁴² Dávid Ferenc – Koppány Tibor: Sopron, Fő tér 8. Storno-ház. Adattár. Beszámoló az 1980–1990 közötti munkákról. In: Magyar Műemlékvédelem 10 (1980–1990), 326.

Új építéstörténeti adatok a 18. század közepéről

Az 1740-es évekből – mikortól a sági uradalmi számadások már rendszeresebbek, mint korábban – még csak kisebb volumenű változásokról számolnak be a fennmaradt források. 1746 szeptemberében Schaffner János Gáspár⁴³ soproni ácsmester kijavította a tetőt.⁴⁴ Októberben Eisenkölbl (Eisenkölbl) Jakob⁴⁵ kőművesmester beboltozta a konyhát.⁴⁶ 1751. június–júliusban Tribel János ácsmester kisebb javításokat végzett a tetőn.⁴⁷ 1753-ban Sulzberger János György⁴⁸ soproni kályhás tíz kályhát javított ki a házban.⁴⁹

Az 1750-es évek közepén jelentős események zajlottak a ház építésének történetében. Az egyes iparos mesteremberekkel maga az uraság, Festetics Kristóf, vagy az ő nevében Hegedüs Ferenc sági uradalmi tisztartó (*Verwalter, Provisor*), az építkezések operatív irányítója kötötte meg a vállalkezési szerződéseket. 1753. május 15-én Festetics Schaffner Gáspár ácsmesterrel szerződött, hogy az a házra – a régi, zsindellyel borított fedélszék lebontása után – új fedélszéket csináljon (1100 Ft).⁵⁰ Az 1754. esztendőben elkészült fedélszék nagy része napjainkban is megvan. Elkészülte után – az 1754. november 1-jén kiállított bizonylat szerint – az összesen 207 négyszögöl és 4 négyszögláb (kb. 745 m²) nagyságú új tetőfelületet cserépfedéssel látták el (93 Ft 45 d).⁵¹

Az 1754–1755-ben az épületen (*Hauß in der Stadt*) végzett kőműves- és ácsmunkákat – a gondosan vezetett heti kimutatások alapján – az alábbi táblázatokban ismertetjük.⁵²

⁴³ *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Budapest, 1982. 784. Irányítószáma: 9338.

⁴⁴ MNL OL, P 276 Festetics család keszthelyi levéltára. Központi birtokigazgatás és gazdálkodás. Számadások. VIII. Sági uradalom. 627. doboz, folio 491.

⁴⁵ *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Budapest, 1982. 396. Irányítószáma: 4300.

⁴⁶ MNL OL, P 276 Festetics család keszthelyi levéltára. Központi birtokigazgatás és gazdálkodás. Számadások. VIII. Sági uradalom. 627. doboz, folio 495. „[...] *in der Statt in Hauß die Kuchel aus gebesert und gewölbt und die einen gemacht*”.

⁴⁷ Uo. 630. doboz, folio 419.

⁴⁸ *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Budapest, 1982. 893. Irányítószáma: 10800.

⁴⁹ MNL OL, P 276 Festetics család keszthelyi levéltára. Központi birtokigazgatás és gazdálkodás. Számadások. VIII. Sági uradalom. 633. doboz, folio 572. *Haffner Auß-Zügl [...] pro [1]753 et [1]754. [...] No. 119.*

⁵⁰ Uo. 632. doboz, folio 23–25. *Soprony bélső háznok földélirül az ácsol valo contractus die 15. Maj 1753.*

⁵¹ Uo. 632. doboz, folio 41.

⁵² Itt jegyezzük meg, hogy a heti kimutatásokat vegyesen vezették más soproni Festetics-épületeken végzett munkákkal. A táblázatokban csak az egyértelműen a belvárosi házra vonatkozó információkat szerepeltettük. Az uradalmi számadások iratanyagának egészére elmondható, hogy az iratok (számlák, elszámolások, költségkimutatások, szerződések stb.) adathiánya miatt több esetben nem volt egyértelmű, melyik épületről van szó.

Kőművesmunkák, 1754	
Hönnigmann Mátyás kőműveslegény (<i>Maurer Gesöll</i>)	
VIII. 7–12.	tetőablakok; csapos gerendafödém (<i>Tiphel Bodten</i>)
VIII. 19–31.	tetőablakok; csapos gerendafödém nádazása (<i>angerorht</i>)
IX. 2–13.	a 3. csapos gerendafödémnél a koszorúfa aláfalazása; tetőablak készítése
IX. 16–28.	a 2. csapos gerendafödém nádazása és durva alávakolás készítése (<i>mit Meilter dem groben Wurff gemacht</i>), a padlás burkolása, tetőablak
IX. 30. – X. 12.	a padlás burkolása, a másik csapos gerendafödém simára vakolása (<i>gladt iberworfen</i>), a 3. csapos gerendafödém nádazása és durva vakolása (<i>grob mit Meilter iberworfen</i>)
X. 14. – XI. 2.	a kémény magasítása; a 3. csapos gerendafödém bepucolása, párkányhúzás (<i>gesims gezogen</i>)
Kőművesmunkák, 1755	
Migitsch (Mikitsch) Mátyás kőműves pallér	
IV. 3–12.	a koszorúfa (<i>Mauhr Pönckh</i>) aláfalazása, padlás burkolása
IV. 14–26.	a nagyszoba nádazása, malterozása; a padlásról a sít és kő lehordása
IV. 28. – V. 10.	az egyik szobában a csapos gerendafödém simára vakolása (<i>gladt gemacht</i>), a II. emeleten a 3. csapos gerendafödém nádazása, majd malterrel beborítása
V. 21–31.	a külső (utcai) vakolás megkezdése (<i>Außen herab angefangen zum Butzen</i>)
VI. 2–14.	külső vakolás
VI. 16–28.	külső vakolás
VI. 30. – VII. 12.	külső munkálatok teljes bejezése
VII. 14–24.	a II. emeleten az ajtótokok befalazása és kimeszelés
VII. 28. – VIII. 9.	az udvari homlokzat vakolása; a II. emeleten a kémények lebontása, a konyha beboltozása
VIII. 11–23.	két kémény felfalazása és bepucolása; a csapos gerendafödém lezárása malterrel, majd a padlás burkolásának kezdése
VIII. 25. – IX. 6.	két konyhaboltozat és két fal lebontása; az egyik konyha újraboltozása és a két fal felfalazása
IX. 9–13.	az I. emeleten az ajtó- és ablaktokok befalazása, a nagykonyhában tűzhely (<i>Herdt</i>) készítése, a II. emeleten a <i>Caffenet</i> (?) beboltozása

IX. 15–27.	az I. emeleten két szoba kimeszelése, egy ajtótok kitörése és ismételt befalazása; a II. emeleten négy ajtótok befalazása, három kémény felfalazása
IX. 30. – X. 11.	a Zwinger felőli fal teljes vakolása/bepucolása; a <i>Käffenet</i> (?) vakolásának megkezdése
X. 13–25.	a két szalon (<i>Sall</i>) és a folyosó flastromozása; a II. emeleten két szoba nádazása és durván bevakolása
X. 27–31.	önhordó lépcső készítése; a II. emeleten a stukatúrmennyezet simára vakolása (<i>gladt gemacht</i>) és párkányhúzás (<i>Gesims gezogen</i>)
XI. 3–15.	a hátsó emeleten (<i>hindtern Stockh</i>) a lépcső megcsinálása; a II. emeleten a szoba vakolása
XI. 17–29.	a II. emeleten két szobában a mezők kivakolása (<i>Felzer gezogen</i>)
XII. 1–13.	a II. emeleten két szoba teljes bepucolása (<i>gebuzt</i>)

2. táblázat. Kimutatás az 1754–1755. években végzett kőművesmunkákról

Ácsmunkák, 1754 Felber Mihály, Ober András	
VIII. 5., 7–9.	Schaffner Gáspár által végzett, nem nevesített munkák (tetőszék?)
VIII. 21–31.	az 1. csapos gerendafödém bedeszkázása (<i>aufgeschalt</i>), a 2. gerendafödém felszedése (<i>aufgezogen</i>) és fektetése (<i>gelögt</i>)
IX. 2–13.	a 3. csapos gerendafödém felszedése és fektetése
IX. 16–25.	a két csapos gerendafödém bedeszkázása
Ácsmunkák, 1755 Felber Mihály	
II. 26. – III. 29.	a csapos gerendafödémek megigazítása és felszedése
IV. 14–26.	a nagy csapos gerendafödém felszedése, lefektetése és bedeszkázása
IV. 28. – V. 7.	a II. emeleten a 3. szoba kideszkázása
VI. 16–28.	ajtótokok készítése
VI. 30. – VII. 12.	a nagy ebédlőben a párnafa legyalulása és lefektetése (<i>Bolster abgericht und gelögt</i>)
VII. 28. – VIII. 9.	a II. emeleten két szoba csapos gerendafödémének megigazítása

VIII. 11–23.	a II. emeleten két szoba gerendafödémének felszedése, lefektetése és deszkázása
IX. 5–11.	az I. emeletre ajtótokok készítése; a nagykonyhában a tűzhely fölötti füstfogót tartó gerenda elkészítése (<i>dem Mantl Bä[u]m abgericht</i>); a II. emeleten csapos gerendafödém deszkázása
IX. 23–27.	két duplaajtó-tok készítése, két hajópadló feltörése; a kémények miatt a tető felnyitása
XII. 1–4.	egy ajtótok és egy ajtó készítése a lépcsőhöz a padláson

3. táblázat. Kimutatás az 1754–1755. években végzett ácsmunkákról

A fenti munkálatokkal párhuzamosan végezték az épület belső díszítését. Hegedüs tisztartó 1754. szeptember 6-án az ausztriai Tribuswinkel nevű településen élő Jacob Antoni Rentz stukkátorral kötött szerződést, aki 60 Ft fejében vállalta, hogy 3 szobát (az I. emeleti ebédlő, a II. emeleti ebédlő és az attól jobbra lévő szoba) stukkódíszítéssel lát el. Munkájáért az utolsó részletet november 22-én vette föl.⁵³ Mindjárt ezen a napon újabb szerződést kötöttek a felek, melyben Rentz 55 Ft ellenében újabb helyiségekben (az I. emeleten az ebédlő melletti szoba, a II. emeleten pedig az ebédlőtől jobbra lévő két szoba) vállalt stukkókészítést. A kifizetés szerint 1755 júniusára teljesítette feladatát.⁵⁴ Ezzel összefüggésben 1755. november 20-án egy bizonyos Johann Gottlieb Hartwich (Hardwigk)⁵⁵ szobrász 25 Ft-ot vett fel az egyik szobában a „*Stucator Boden*”-ért.⁵⁶ A munkálatok az alábbi helyiségeket érintették: az I. emeleten az erkélyes szoba (akkori ebédlő) és a mellette lévő sarokszoba, a II. emeleten a mai szalon, az akkor még egységes erkélyes szoba (akkori ebédlő), a mai Storno-féle barna szoba és a Storno-ebédlő.

Hegedüs 1755. május 8-án Löscher János Ágoston⁵⁷ asztalossal szerződött, melynek keretében a mesterember vállalta, hogy július 1-jéig 64 Ft ellenében a II. emeletre 8 db ajtót készít tokkal és ajtóbéttel együtt.⁵⁸ Az elkészített ajtók lakatosmunkáit Schneller János Mihály⁵⁹ soproni iparos 40 Ft-ért készítette, a vele ugyancsak május 8-án kötött

⁵³ Uo. 632. doboz, folio 39–40. *Stuckadorer Conträct v. Eödenburg de A[nn]o 1754. [...] No. 60.*

⁵⁴ Uo. 632. doboz, folio 612. *Stuckadorer Conträct v[on] Eödenburg de A[nn]o 1755. [...] No. 68.*

⁵⁵ Soproni tevékenységéről: *Csatkai Endre (és mások): Sopron és környéke műemlékei.* Budapest, 1956. 137, 198, 263.

⁵⁶ MNL OL, P 276 Festetics család keszthelyi levéltára. Központi birtokigazgatás és gazdálkodás. Számadások. VIII. Sági uradalom. 633. doboz, folio 613. *Lauth Attestat vor ein Zimmer zu Stuckadorn bezahlt de 1755 in Eödenburg.*

⁵⁷ *Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848.* Budapest, 1982. 644. Irányítószáma: 7511.

⁵⁸ MNL OL, P 276 Festetics család keszthelyi levéltára. Központi birtokigazgatás és gazdálkodás. Számadások. VIII. Sági uradalom. 633. doboz, folio 710, 711. *Soprony Tüsler conträctusa pro Anno 1755. [...] No. 98.*

⁵⁹ *Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848.* Budapest, 1982. 815. Irányítószáma: 9760.

szerződés értelmében.⁶⁰ Löscher a fentiek túl az I. emeleten is dolgozott (71 Ft): készített 3 tölgyfaajtót burkolattal együtt, 1 faliszekrényt, 8 ablaktokot, 4 kerek ablaktokot és 100 db padlóablát.⁶¹ Schneller ezen az emeleten 60 Ft értékben dolgozott;⁶² további ajtók és ablakok lakatosmunkáival 1755–1756-ban is foglalkoztatták.⁶³

1755-ben Hauckh Tóbiás⁶⁴ soproni kőfaragótól különböző kisebb munkákat rendeltek meg (egy ablakkönyöklő, egy konyhaajtó, egy konyhai ablakkeret készítése, valamint a Zwingerbe négy ablakkeret faragása).⁶⁵

A házat megújítása után bérleti formában hasznosították. Festetics Kristóf 1757. szeptember 29-én gyaraki Grassalkovich Franciskával (1732–1779; 1758-tól gr. Draskovich János neje) kötött szerződést, melynek értelmében a gróf egy évre átadta az épület I. emeletét („*ki vevén abbul az hátulso grádicsnál liveő konyhácskát, szobácskát és komorácskát*”), az egyik földszinti fűskamrát, valamint a külvárosi majorban lévő négy lóra való istállót. A grófnő mint bérlő vállalta a 200 Ft összegű éves bér megfizetését, „*ugy övegess, lakatoss és kálháss mester embereknek való repáratioit, nem külömben az kémények tisztogatását*”. Felelősséget vállalt arra nézve, hogy cselédei, emberei gondatlansága miatt semmilyen tűzvész nem támad.⁶⁶ A bérbeadással kapcsolatban vehették fel november 24-én az alábbi leltárt. Mivel a dokumentumot a bérbeadó és a bérlő látta el aláírásával és viaszpecsétjével, bizonyára az I. emelet helyiségeinek az összeírását tartalmazza.

A[nn]o 1757. die 24^a 9[=Novem]b[ri]s a Te[kin]t[e]tes Uraságh[na]k a belső városban levő házánál specificáltt mobiliáinak inventariumja.

I^{mo}

Az konyha felé levő kamarában, ahol az obtritt⁶⁷ vagyon, maradt az által rekesztésben egy almariom forma tálos, 4 deszkával és hegyette valo fogással, az gesimses deto jobb felől, abban fiokok N° 3, egy tálos az falon, egy fogas az falyon, kétt rud keresztel által, kire egyet mástt föl akasztanak.

⁶⁰ MNL OL, P 276 Festetics család keszthelyi levéltára. Központi birtokigazgatás és gazdálkodás. Számadások. VIII. Sági uradalom. 633. doboz, folio 714, 715. *Soprony lakatos contractusa pro Anno 1755. [...]* No. 100.

⁶¹ Uo. 633. doboz, folio 713. *Tischler Auszigel. Soprony Tisler Aufsz[iegel] az belső házrul valo munkáért de 1755. [...]* No. 99. Az ekkor készült ajtók maradéktalanul megtalálhatók, jelenleg használaton kívül az épület padlásán tárolják őket.

⁶² Uo. 633. doboz, folio 716. *Schloßer Quitung in Eödenburg die 1755. [...]* No. 101.

⁶³ MNL OL, P 276 Festetics család keszthelyi levéltára. Központi birtokigazgatás és gazdálkodás. Számadások. VIII. Sági uradalom. 634. doboz, *Schlossers Aufszügl 1755. [...]* No. 85., 126.; *Schlossers Auszügl 1756. No. 98.*

⁶⁴ *Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848.* Budapest, 1982. 548. Irányítószáma: 6250.

⁶⁵ MNL OL, P 276 Festetics család keszthelyi levéltára. Központi birtokigazgatás és gazdálkodás. Számadások. VIII. Sági uradalom. 634. doboz, *Steinmetz Aufz Zigl [...]* pro A[nn]o 1755 in Eödenburg. No. 112.

⁶⁶ Uo. 632. doboz, folio 875. *Dráskovich Jánosné contractussa.*

⁶⁷ Abtritt: illemhely.

2do

Az Hoffmeisterné szobájában egy jó ágy vörnyeges⁶⁸ föstékkal, egy ovitt ordinalis⁶⁹ ágy, 4 kiss bőrözött hátsó szék, egy nagy, réghi almariom ki rakott munkával, egy kerek asztal tráxlerezott⁷⁰ lábra, 2 ablakon 4 uj vörös férhangok,⁷¹ és fölöttö való qwastey⁷² deszkára, 2 ovitt vörös posztóból való ablak terítő, egy uj Landschaft kép, kétt ovitt Confect-kép az ajtok hegyett és falon egy ovitt orgonáskép.

3^{tio}

Az Te[kin]t[e]tes Ur[na]k háló szobájában[an] egy vörös ágy kétt gombra, tráxlerezott lábokra, 4 ovitt bürös kiss tábori-székek, egy zöld fogas az falon, 2 Kupferstuckes mit rundten Stok und vergulden Knöpf,⁷³ egy theses⁷⁴ fekete rámára, az falon a kemenczénél egy crucifixus kép ordinari rámára, az ablakon kétt uj férhang, és fölöttö való ovitt qwastey porczolán vászonybul, kék posztóból való ovitt ablak terítő, egy négy-szegetű asztal ordinari tráxlerezott munkával.

4^e

Az ebédlő szobában egy ovitt réghi munkából való Aufsatz Khastey⁷⁵ s alatta asztal, it[em] egy ebédlő asztal, négy szegetre, kétt fél kerek asztal hozzávaló tráxlerezott lábokkal, 3 ablakon az rundelával edgyütt⁷⁶ 8 fehér férhang, és fölöttö való fehér vászonyal edgyütt, és egy falban való almariom.

5^e

Az ebédlő szoba mellett való szobában 4 zöld szék, egy nagy kerek asztal tráxlerezott lábokkal, egy nagy réghi ordinari ágy, egy ordinari ovitt ágy, egy ovitt almariom, fönt stíláz⁷⁷ hegyette, 4 arany Leistlival⁷⁸ való kép réghi figurákból álló, 9 kissebb képek az ajtok hegyett, ugyan arany Leistlikkal és fekete páczult rámákkal, az falban egy almariom.

6^e

Az árnyék szék előtt az falon egy föl akasztott rud.

7^e

Az konyhán 2 tálos fekete föstékkal az falon, 2 pad deszkából deszka lábokra, az Mondlipámon egy pocz deszkából 5 vassal föl szegezve, it[em] az Mondlipámon⁷⁹ belől egy darab pocz deszkából 2 vassal föl szegezve, it[em] egy pocz és egy kis fogass az falon zöld föstékre, egy ovitt asztal 4 lábra.

⁶⁸ Vörös.

⁶⁹ Átlagos, közönséges.

⁷⁰ Esztergályozott.

⁷¹ Fügönyök.

⁷² Jelentése ismeretlen, talán a német Kasten-nek felel meg.

⁷³ Két rézmetszet kerek keretben és aranyozott gombokkal.

⁷⁴ Tézis: életbölcselet.

⁷⁵ Aufsatz Kasten: felrakott szekrény.

⁷⁶ Eszerint az erkélyes szoba volt ebben az időben az ebédlő.

⁷⁷ Stelázi.

⁷⁸ Szegély, lécz.

⁷⁹ Ismeretlen értelmű szó.

8°

Az szakács kiss szobájában egy ovitt ordi[nari] rozzant ágy az fal mellett, egy deszkából való tálos forma 4 poczal, az rekesztésen kívül egy zöld föstött tálos.

9°

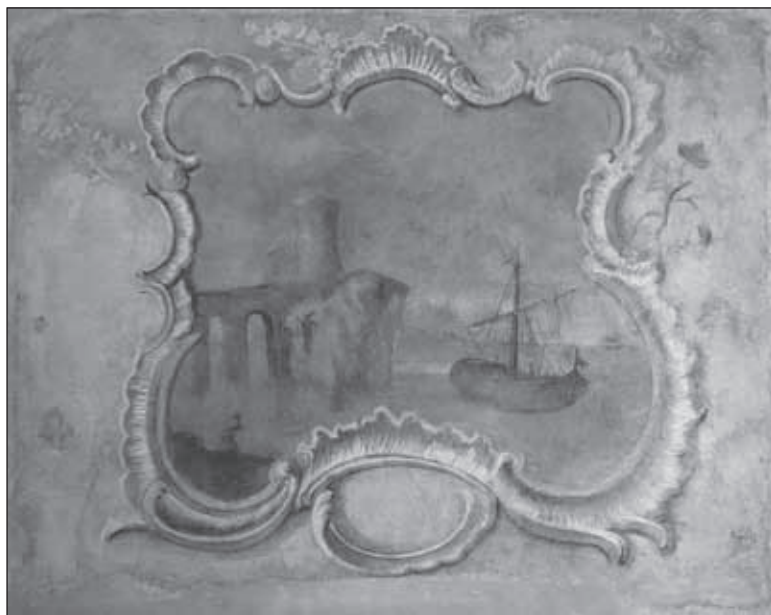
Az voltl Haußmeisterné szobájáb[an] 5 pócz fekete föstékkal az falakon, egy ovitt asztal erős fábul.

Francisca G. Grasalkovics mp. L. S.

Festetics Kristof mp. L. S.

in Mense X[=Decem]br[is] ismét adatott bé egy porczolány vázonybul földöt kiss Canape. deto 12 fekete uj börbül való kis szék.⁸⁰

Egy nappal korábban, szeptember 28-án Festetics nevében Hegedüs tiszttartó hasonló kötelezettségvállalás mellett adta ki Maria Anna Charlotte von Wobeser (született Sartori) bárónénak egy évre a II. emelet egy részét. A bérlő asszonyság 100 forint éves bér ellenében az alábbi helyiségeket kapta meg: 4 szoba, 1 kamra, 1 konyha éléskamrával együtt és a földszinten 1 fákamra (*Holz Gewelb*). A jogviszony egy és negyed éven át, 1758. február 1-től 1759. április 24-ig tartott.⁸¹

6. kép. A Storno-szalonban megtalált, falfelületről leválasztott kép. (A szerző felvétele)

⁸⁰ MNL OL, P 234 Festetics család keszthelyi levéltára. A család egyetemét illető iratok. IX. Kastély-, bútoreés berendezési leltárak, 91. nagydoboz. 1757 – No. 2. Folio 66–67.

⁸¹ MNL OL, P 276 Festetics család keszthelyi levéltára. Központi birtokigazgatás és gazdálkodás. Számadások. VIII. Sági uradalom. 637. doboz, *Vobüserne contractussa az házrul. Pro 1758.*

Ebben az időben készültek a II. emelet falfestményei. 1758. május 28-án kötötte meg Sopronban Hegedüs tiszttartó Johann Georg Erhardt⁸² kismartoni festővel az épület egyes helyiségeinek kifestéséről szóló szerződést. A festő 50 Ft-ért az alábbi munkák elvégzését vállalta: 1. Az ebédlő kifestése hat képpel, amelyek történetet ábrázolnak. 2. A jobb kézre eső szoba lambériával és (textil) falbevonattal. (Magas falábazattal és textilborítással bíró helyiségről van szó, ahol csak a további falfelületek festendők, avagy textilborítást és a falábazatot ábrázoló festés.) 3. A bal kézre eső kis szoba: falbevonatos, lambériás. 4. A mellékkamra és az előtér esetében márványozást imitáló festés megkészszerzésével és lambéria festésével.⁸³ A mester a kifizetés szerint június 23-ig teljesítette a megbízást. Az alábbi helyiségekben foglalkoztatták: 1. az akkor még egységes erkélyes szoba (ebédlő), 2. mai szalon, 3. mai barna szoba, 4. mai alköv és előtér.⁸⁴ Itt jegyezzük meg, hogy egy 1766. március 4-én kiállított nyugta szerint Schaller István (1708–1779) soproni festő (képíró) 25 Ft-ot vett fel szobák kifestéséért (*auf die Mallerey deren Zimmer*). Sajnos az nem derül ki, hogy a művész a Festeticsek melyik soproni (?) épületben dolgozott.⁸⁵

A korábbi lakásbérleti jogviszonyok megszűnése után, 1759. április 24-én gr. Szluha György (1716–1774) császári tábornok kapta meg egy évre árendába (300 Ft bér el-

⁸² A kismartoni művész életéről, működéséről keveset tudunk. Rothenburgban született, 1734-ben kötött házasságot Kismartonban. 1762. szeptember 25-én hunyt el. Ugyanakkor ennek ellentmond, hogy a kismartoni Rózsafüzér Testvérület számadáskönyve szerint 1772-ben egy tábla mindkét oldalát megfestette. Korábban, 1742-ben két képet festett a kismartoni temetőkapura. *Csatkai, André – Frey, Dagobert: Die Denkmale des politischen Bezirkes Eisenstadt und der Freien Städte Eisenstadt und Rust. Österreichische Kunsttopographie. Band XXIV. Wien, 1932. XXVIII, 14.* Az egyházi megrendelőkön kívül főúri körök is foglalkoztatták. Amikor a herceg Esterházyak az ősök galériáját 1735-ben a fraknói várban egyesítették, őt bízták meg az erősen megrongálódott képek restaurálásával. *Körner, Stefan: Az Esterházy hercegek trezorja. Bécs, 2009. 96.*

⁸³ MNL OL, P 276 Festetics család keszthelyi levéltára. Központi birtokigazgatás és gazdálkodás. Számadások. VIII. Sági uradalom. 637. doboz. *Kép író contractussa az belső háznok ky iratásó viget pro A[nn]o 1758. [...] No. 86.* A szerződés vonatkozó része: „*Erstlichen alß Johan Georg Erhardt alß Moller über nehmet eine Mollerey von der Herrschafft in Eödenburg befündliche Hauße alß daß Dawel Zimmer mit 6 Füguren noch notürte mässe in Fräschko Mollerey von Hüßtorien. Daß so gleich nebe[n] Zimmer mit Spalliere und Lämprille rechter Handt. So dan daß kleine Zimmer linken Handt, wie dan darneben auf Spallier orth mit Lamprillen. Nicht mündterst daß neben Khammer und den Vorsall mit Vertopellung der Märbel so gleich mit Lämprilln gueth und nach wohlgefalle[n] der Herrschafft so gleich zu verfürtigen, mit seine eigene Farben verspricht.*”

⁸⁴ A korábban egységes, ma kettéosztott erkélyes szobában előkerült barokk falfestményeket az 1980-as években az MNK Képzőművészeti Alapjának művészei (Lente István, Forrai Kornélia, Hoffer Andrea) konzerválták és restaurálták. Koppány Tibor: Storno-ház, Sopron. In: *Műszaki Tervezés* 10 (1987) 15. A feltárást az OMF szakrestaurátori csoportjából Lángi József végezte. Ezek a falfestmények ma is láthatók. Ugyanakkor a szomszéd helyiségben, a Storno-szalomban is találtak a kék színű falfestés alatt öt roncsolt és egy viszonylag ép képmezőt. Utóbbit, melyet a szalon északi falán, az előtérbe vezető ajtó fölött találtak, a falfelületről leválasztották, másodlagos hordozóra helyezték és restaurálták. Ugyanitt lábazati festés is előkerült. Mind a szalomban, mind az erkélyes szobában feltárt képmezők keretelése azonos. *Lángi József* restaurátor szíves szóbeli közlése nyomán.

⁸⁵ MNL OL, P 276 Festetics család keszthelyi levéltára. Központi birtokigazgatás és gazdálkodás. Számadások. VIII. Sági uradalom. 647. doboz *Schaller képírónak az Qvietantiaja de 1766. [...] No. 97.*

lenében) az I. emeleten a teljes lakosztályt, mely 2 konyhából, 2 kamrából, 2 kis boltos helyiségből (*Verschlag, Gewölber*), 1 előtérből (*Vor Saal*) és 7 szobából állt. A lakrészen kívül a szerződés tárgyát képezte egy földszinti faskamra (*Holtz Gewölb*), egy kis pince a mosókonyha mellett, valamint a hat lóra való istálló is. A II. emeleten (*in den obern Stock*) 5 szobát, 1 konyhát, 1 előteret és 1 spáτζot kapott. A szerződésre rávezetett feljegyzések szerint a bérleti jogviszony végül 1762. szeptember 29-ig tartott.⁸⁶ 1763. április 24-től számítva egy évig Kirchner András kefekötő vette bérbe a földszinten lévő konyhát, 3 szobát, 1 éléskamrát és 1 faskamrát.⁸⁷

A ház szükségletére 1763. július 3-án 4 öl követ vásároltak (3 Ft), de azt nem jegyezték fel, milyen célból.⁸⁸ 1765. decemberben a kőműveseknek 11 Ft 57 d-t fizettek a házban (*Curial Hauß*) végzett vakolásért és meszelésért.⁸⁹ 1766 áprilisában Bécsből hoztak kályhát a „*curialis házhoz*”.⁹⁰

Sopron város 1766. évi házösszeírása adómentes státusza miatt nem terjedt ki az épületre. 1768-ban két bérlője is volt a háznak: Véghné asszony és Kampmiller hadbiztos (*Kriegs Commissarius*).⁹¹ Ebben az időben a földszinti üzletet Thirring kereskedő bérelte. 1784-ben az épületben 2 lakást és 12 lakót írtak össze.⁹²

Festetics Lajos halála (1797) után fia, Antal (1764–1853) császári és királyi kamarás tulajdonába került a ház. Valószínűen az ő idejében üvegezték be az udvari loggiákat. A család dégi ágának levéltára 1945-ben elpusztult, így sajnálatos módon az épület történetéről a 1768-tól az 1870-es évekig alig tudunk valamit.

A ház utolsó Festetics-tulajdonosa Antal fia, Festetics Ágoston (1805–1882) császári és királyi kamarás volt, aki 1857-ben nyert grófi címet. Az ő idejében, 1867-ben helyszűke miatt a városházáról – miután a gróf nevében eljáró Pallo Endre ügyvéd és a város június 18-án megkötötte az erre vonatkozó bérleti szerződést – a ház I. emeletére költöztették át a városi levéltárat. A közcélokra átengedett épületrész 1 szalonból, 7 szobából, 2 spáτζból, 2 konyhából, 1 előtérből, 1 lépcsőházból, 1 zárt előtérből és 2 illemhelyből

⁸⁶ MNL OL, P 276 Festetics család keszthelyi levéltára. Központi birtokigazgatás és gazdálkodás. Számadások. VIII. Sági uradalom. 632. doboz, folio 902–903.

⁸⁷ Uo. 632. doboz, folio 919.

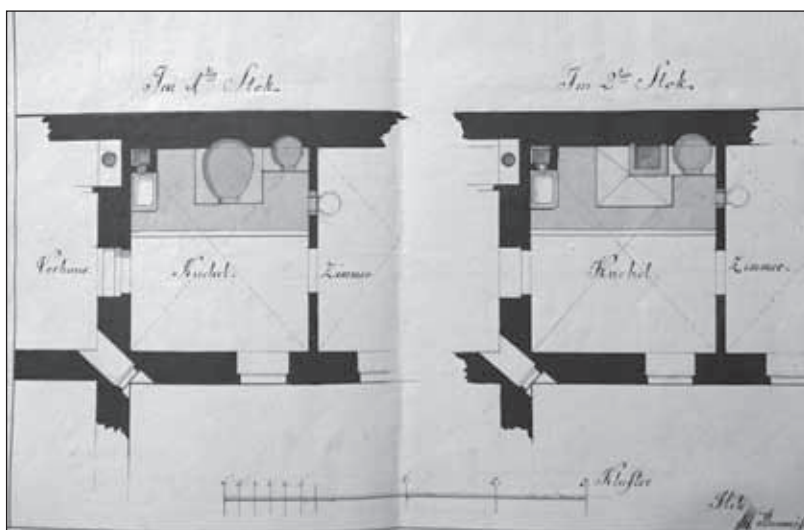
⁸⁸ Uo. 643. doboz. *Az belső házhoz vetetett 4 ööll körül való recognitio de 1763. No. 78.*

⁸⁹ Uo. 635. doboz.

⁹⁰ Uo. 648. doboz. *Sopronyi Cassarul való extractus pro mense Aprili 1766.* A ház egykori préházában elhelyezett, tölgyfából való szőlőprés – a felső sajtógerendán bevéselt évszám szerint – 1773-ban készült. Az 1980-as években a Táncsics utcába helyezték át. *Storno Ferenc*: Régi soproni borsajtók, hordók és mércékről. In: SSz 4 (1940/6) 360.

⁹¹ MNL OL, P 276 Festetics család keszthelyi levéltára. Központi birtokigazgatás és gazdálkodás. Számadások. VIII. Sági uradalom. 635. doboz.

⁹² *Thirring Gusztáv*: Sopron városa a 18. században. Népesedés- és gazdaságtörténeti tanulmány. Sopron, 1939. 36.

7. kép. Hild Vencel: konyhák és kémények építésének terve a ház nyugati szárnyának déli végén. 1825-ben Festetics Antal az I. és II. emeleten egy-egy konyhát létesített új kéményekkel együtt.⁹³

állt. Az archívum – miután Stornoék mint jogutódok meghosszabbították a bérleti jogviszonyt – 1881-ig működött itt, amikor is a szomszédos Tábornok-házba helyezték át.⁹⁴

A Festeticsek az utolsó időkben már biztosan nem használták az épületet, hanem az egészet bérebe adták. Egy 1872. július 9-án készült kimutatás szerint az alábbi bérloket találjuk a házban:⁹⁵

	lakó/bérlő neve	lakás fekvése	helyiségek	évi bér (Ft)
1.	Seyring Adolf örökösei	II. emelet	6 szoba, 2 kamra, 2 konyha, 1 fáskamra, 1 kert	310
2.	Freuder Ignác	II. emelet	2 szoba, 1 konyha, 1 fáskamra	130
3.	Sopron város (levéltár)	I. emelet	8 szoba, 2 konyha, 1 fáskamra	530
4.	özv. Kienab	I. emelet	1 szoba, 1 konyha	52,50

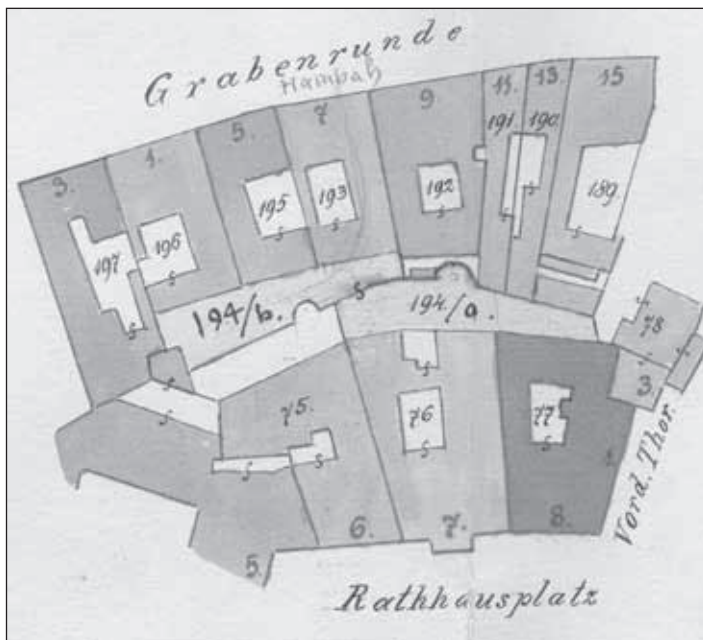
⁹³ MNL GyMSMSL, IV. 1003 Sopron Város Tanácsának iratai, e) Tanácsi iratok: Acta Politica et Oeconomica, nn) XVI. Gyűjtések iratai és nyugtái (Collectae et earum Quietantiae), 1818-tól Tűzvédelmi iratok (Acta Incendiaria) is, No. 173.

⁹⁴ Gebhardt József Sopron sz. kir. város polgármesterének 1896-ik évi jelentése a városi közigazgatás összes ágairól. Sopron, 1897. 72. MNL GyMSMSL, IV. 1403 Sopron Város Tanácsának iratai, XXV. A városi haszonvételekre, allodiumokra, és a város magángazdálkodására vonatkozó iratok (Acta Reglia et Allodialia seu Oeconomica Civitatis Privata), No. 14533.

⁹⁵ Soproni Múzeum (SOM), Storno-gyűjtemény.

5.	Rückert József	földszint	2 szoba, 1 utcai üzlet, 1 konyha, 1 fűskamra	160
6.	Raborg Péter	földszint	3 szoba, 1 konyha, 1 fűskamra	140
7.	Reichenhaller József	pince, földszint	1 pince, 1 présház	40
összesen			22 szoba, 1 utcai üzlet, 2 kamra, 8 konyha, 5 fűskamra, 1 pince, 1 présház, 1 kert	1362,50

4. táblázat. A ház lakói/bérlői 1872-ben

8. kép. Helyszínrajz a 19. század végéről (SOM). A 194/b helyrajzi számú kertet 1903-ban adták el

Kitekintés

1868-ban Festetics Ágoston úgy döntött, hogy nyilvános árverésen fogja értékesíteni a házat a hozzá tartozó 30 négyszögölnyi várfalkerttel együtt. A július 31-én kiadott hirdetés az árverés időpontját augusztus 26-ára tűzte ki. A kikiáltási árat 19.000 osztrák értékű forintban állapították meg.⁹⁶ Az árverés kimenetelét nem ismerjük, de az bizonyos, hogy az épület 4 év múlva új tulajdonosra talált. 1872. július 21-én id. Storno Ferenc

⁹⁶ Uo.

9. kép. A Storno-ház 1940 körül. Diebold Károly felvétele (Soproni Múzeum, Fotótár, 16393)

(1821–1907) és neje, Langthaler Zsuzsanna 20.000 forintért (osztrák értékben) megvásárolta az épületet és a 194. helyrajzi számon szereplő kertet gróf Festetics Ágoston-tól. A ház teljes vételárát – a Pesten kiállított nyugta szerint – 1873. november 15-én fizették ki.⁹⁷

A ház az 1952. évi államosításig maradt a Storno család tulajdonában. 1929-ben alapos külső tatarozást végeztek, 1935-ben a II. emeletet, 1937-ben az I. emeletet modernizálták.⁹⁸ A család utolsó itt lakó tagja, Storno Gábor 1980-ban hunyt el. A Stornogyűjteményt ezután a város és a Művelődési Minisztérium megvásárolta az örökösöktől. 1983–1986 között megtörtént az épület műemléki helyreállítása. Ezt követően a tér felőli szárny alatti nagy pincében a Hungarhotels sörözőt, a földszint utcai helyiségeiben pedig kisebb éttermet nyitott, míg az emeleteket a Liszt Ferenc Múzeum (ma Soproni Múzeum) kapta meg: az I. emeleten állandó helytörténeti kiállítás nyílt, a II. emeleten pedig változatlanul a Storno-gyűjtemény kapott helyet.⁹⁹ 2000-ben felújították és színezték az utcai és az udvari homlokzatot.¹⁰⁰ 2012-ben az épület új cserépfedést kapott, lecserélték az ereszcsonnákat, valamint kicserélték az ablakok külső rétegét.

⁹⁷ Uo.

⁹⁸ Uo.

⁹⁹ *Koppány Tibor*: Storno-ház, Sopron. In: *Magyar Építőipar* 35 (1986/1–2) 72–73. *Uő*: Storno-ház, Sopron. In: *Műszaki Tervezés* 10 (1987) 11–15.

¹⁰⁰ Soproni Holding Zrt. Irattára.

Az eredeti néprajzi tárgyakkal enteriőrként, a paraszti hagyományoknak megfelelően berendezett kiállító helyiségek kialakításának gyakorlata az 1878-as párizsi világkiállításra nyúlik vissza. Míg addig a kiállításokon csak teljes házak bemutatásával kísérleteztek, itt állítottak be elsőként a kiállításba parasztszobákat, részben olyat, amelybe a látogató be is léphetett, részben, amely három oldalról zárt, egyiken pedig, a látogató felé, nyitott volt. Ez indította el az európai múzeumoknál az úgynevezett „szobaperiódust”. Magyarország korán csatlakozott a kezdeményezéshez, az 1885-ben megrendezett budapesti Országos Kiállításon 15 parasztszobát rendeztek be. Később a vidéki múzeumok is állítottak fel néprajzi szobákat. Ezek sorába illeszkedett a Soproni Múzeum ma már tudománytörténeti szempontból is jelentős három parasztszobája.¹

A Soproni Múzeumot 1867-ben alapította a Történelmi és Művészeti Egylet, a városi polgárság vezető rétegének kezdeményezésére. Az 1881-ben feloszlott egylet a tárgyakat egy megalapítandó városi múzeum számára ajánlotta fel. Sopron vármegye múzeumát 1885-ben Paúr Iván régész alapította meg. A két intézmény 1896-ban történt egyesítése után a városi múzeum 1897-ben, a megyei pedig 1898-ban az „új városháza” épületébe költözött. A múzeum Néprajzi Osztályát 1900-ban tervezte meg Bünker János Rajnárd² tiszteletbeli múzeumőr. Megvalósítására 1901-ben került sor.

Bünker 1863-ban született az ausztriai Seebachban (1. kép). Apja textilfestő mester volt, a svájci Bern kantonból települt át Karintiába. Ötgyermekes családban nőtt fel. Elemi iskoláit Seebachban és Unterhausban végezte, majd a magyarországi Felsőlövő³ tanítóképző intézetébe került. 1881-ben tanítói oklevelet szerzett. A magyar nyelvet iskolatársai között sajátította el, de annak tökéletesítését fontosnak tartotta, ezért 1882-ben Győrött magyar nyelvi tanfolyamot látogatott.

Két évig a Sopron megyei Lékán⁴ az Eltz családnál vállalt nevelői munkát. 1884 és 1891 között a soproni Lenck család gyermekeinek nevelője volt, 1890-től pedig az evangélikus iskolában tanított. 1892-ben a tisztii leánynevelő intézetben kézimunkát és rajzot oktatott.

A közéleti munkából is kivette a részét, 1890-től az Általános Tanítóegyletnek, 1894-től pedig a soproni evangélikus egyházkerületnek is jegyzője volt. 1890-ben svájci születésű leányt vett feleségül, aki – férje példáját követve –, felvette a magyar állampolgárságot.

¹ Filep Antal – K. Csilléry Klára: Néprajzi szobák. Magyar Néprajzi Lexikon 4. Budapest, 1981. 13–15.

² Eredeti nevén Johann Reinhard Bünker.

³ Ma Oberschützen, község Ausztria Burgenland tartományában, az egykori Felsőőri járásban.

⁴ Ma Lockenhaus, város Ausztria Burgenland tartományában, az egykori Felsőpulyai járásban.

1. kép. Bünker János Rajnárd. Soproni Múzeum, Néprajzi Adattár (a továbbiakban: SoM-NA.) 857.

Pedagógiai munkássága mellett 1893-tól intenzíven bekapcsolódott a német néprajzi ház- és településkutatásba. Mestere a bécsi Rudolf Meringer professzor volt, aki megemlékezésében nagy elismeréssel szólt munkásságáról. Néprajzi vizsgálatait Sopron volt jobbágyközségeiben kezdte, eredményeiről folyamatosan számot adott a bécsi antropológiai társaság értesítőjében. Első közleménye a Sopron környéki parasztházak típusait tárgyalta. Bemutatta a lakóházat, annak berendezését, a gazdasági épületeket és a munkaeszközöket is.⁵ Későbbi közleményeire is jellemző volt, hogy a háztípusokat sohasem önmagában, hanem a falu településszerkezetével, a tájban való elhelyezkedésével és gazdálkodásával együtt vizsgálta. 1894-től minden húsvéti, nyári és karácsonyi szünetben a nyugat-magyarországi, majd az osztrák falvakat járta, Erdélyben a székely és a szász, Lengyelországban a galíciai településeket és háztípusokat vizsgálta.⁶ Felszerelésében mindig ott volt az üveglemezes fényképezőgép. Közleményeit a fényképek után készített rajzokkal illusztrálta, amit a korabeli nyomdatechnika sokkal sikeresebben alkalmazott,

⁵ *J. R. Bünker*: Typen von Bauernhäusern aus dem Gebiet von Ödenburg in Ungarn. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 1894. 115–130.; *J. R. B.*: Bauernhaus in der Heanzerei (Westungarn). Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 1895. 89–154.

⁶ *J. R. Bünker*: Das Székler-Haus. Zeitschrift des Vereins für Volkskunde in Berlin. 1904/1. 105–114.; *J. R. B.*: Polnische Häuser und Fluren aus der Gegend von Zakopane und Neumarkt in Galizien. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 1907. 101–124.

mint tette volna fényképek közlésével. 1894-ben fogott Sopron és közvetlen környéke sajátos német dialektusa, a hienz (*heanz*) nyelvjárás kutatásába. A nyelvjárási sajátosságok jelentős forrásaként értékelhetjük az évek során gyűjtött tréfás elbeszéléseket, szólásokat és meséket. E népköltészeti anyagot 1893-ban kezdte gyűjteni egy 64 éves írástudatlan soproni utcaseprőtől. 113 elbeszélést jegyzett le, melyeket egy vastkos kötetben jelentetett meg. A mesegyűjtemény példányai ma már ritkaságszámba mennek.⁷ Kern Tóbiás teljes mesetudásának precíz rögzítése és gondos közlése példamutató, ritka jelenség volt abban az időben.⁸ Az első volt, aki Sopron város és környéke népének tárgyi és szellemi kultúráját alapos vizsgálat tárgyává tette.⁹ Kutatásait később kiterjesztette, és osztrák nyelvterületen is végzett népmese és népi játék gyűjtéseket.

Érdeklődése a gyermekmesékre, közmondásokra, népdalokra, népi színjátékokra és a szokásokra is kiterjedt. A hienz parasztlakodalom lefolyását a Sopronnal határos Harkán személyesen is megfigyelte, fényképezte. A vőfélyek köszöntőit, rigmusait lejegyezte, illetve az ott felfedezett kéziratos német vőfélykönyvet az élő szokással összevetette. Felvételei viselettörténeti szempontból is jelentősek.¹⁰

Bünker parasztház kutatásainak kezdetére (1894) esik a magyar honfoglalás ezredéves ünnepségeinek előkészülete, a millenniumi falu szervezése Budapesten. A Városligetben felépített kiállítási csarnokok között a történeti Magyarország népeinek, nemzetségeinek lakóházai, használati tárgyai, házberendezése, népművészete egyaránt a nagyközönség elé került. Az 1896-os millenniumi kiállítás néprajzi falujáról Bünker írt elsőként ismertetést a bécsi szakfolyóirat, a *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* számára.¹¹ Feltehetően a millenniumi falu ismerete és Bünker nézete, amely szerint az egymás mellett élő jelenségek, népcsoportok együttes vizsgálatát tartotta követendőnek, vezetett oda, hogy ezen elv a soproni városi és a vármegyei múzeum egyesítése (1896) után megrendezett első állandó kiállításon is érvényre jutott. Bünker 1900 tavaszán egy berendezési alaprajzot készített és terjesztett a régészeti társulat elé, egy magyar, német és horvát parasztszoba, valamint egy soproni patríciusszoba bemutatására¹² (2. kép).

A múzeum számára megrendelt bútorzat 1899 őszére készült el, de sok javítást kellett elvégeztetni rajta. 1900 márciusában vette át a társulat, és indulhatott meg a kiállítás berendezése. A tervekről Kugler Alajos múzeumi főőr a közgyűlés előtt számolt be. „Magát a berendezést tört[énelmi] korok szerint tervezem és bár nem zárkózom el az

⁷ J. R. Bünker: *Schwanke, Sagen und Märchen in heanzerischer Mundart*. Leipzig, 1906.

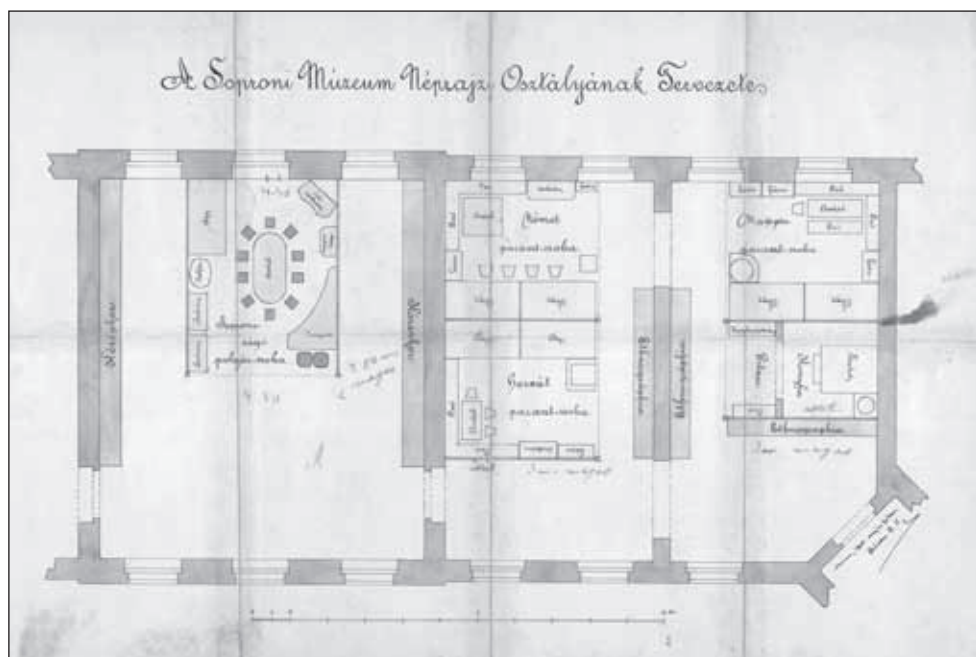
⁸ *Tompos Ernő*: Bünker János Rajnárd (1863–1914). *Soproni Szemle* 33 (1979), 79–85, itt: 81.

⁹ J. R. Bünker: *Heanzische Volkslieder*. *Zeitschrift für österreichische Volkskunde*. XV. III/IV. 3–14.

¹⁰ J. R. Bünker: *Eine heanzische Bauernhochzeit*. *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde in Berlin*. 1900/3. 288–306.

¹¹ J. R. Bünker: *Das ethnographische Dorf der ungarischen Millenniums-Landesaustellung in Budapest*. *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien*. 1897. 85–110.

¹² *Domonkos Ottó*: Bünker János Rajnárd a Soproni Múzeum néprajzkutatója (1863–1914). *Arrabona* 24–25. Győr, 1988. 83–90.; *Domonkos Ottó*: Százötven éve született Bünker János Rajnárd (1863. április 25.–1914. november 13.). *Néprajzi Hírek* XLII. (2013) 1. 16–21. (Bünker-bibliográfiával.)

2. kép. „A Soproni Múzeum Néprajzi Osztályának Tervezete” (1900). SoM-NT. 240.

igen helyes gondolat elől, hogy egyazon leletek összes tárgyai egyes esetekben együttesen állíttassanak ki, mégis helykímélés és általánosságban instructivabb elhelyezés végett az egyes tárgyak összetartozandóságát jórészt csak a katalógusban tartom föltüntetendőnek. Súlyt kívánok fektetni a tárgyak tetszetős kiállítására is, a miben ifj. Storno Ferenc és Zettl Gusztáv tiszteletbeli múzeumőrök művészi ízlése bizonyára nagy segítségemre lesz. A még be nem bútorozott két teremre nézve javaslataimat még visszatartom, kijelentve mégis annyit, hogy a 3. t[i]sz[t]eletb[eli] múzeumőr Bünker J. R. úr tervét igen helyesnek tartom, hogy múzeumunkat annak idején a várost és megyét illusztráló etnográfiai gyűjteménnyel egészítsük ki.”¹³ – Kugler Alajosnak a közgyűlés előtt elhangzott szavaiból kitűnik, hogy a rendezés elvei fölött vita folyhatott, feltehetőleg Kugler és Bünker között. A leletegyüttesek kiállítását Bünker szorgalmazhatta, ezzel kívánta életszerűbbé tenni a régészeti anyagot, meghaladni a kor divatos tipológiai kiállítási módszerét. Becsületére válik Kugler Alajos múzeumi főőrnek és Bella Lajosnak, a Sopronvármegyei Régészeti Társulat főtitkárának, hogy a javaslatot nemcsak elfogadták, hanem azt a választmány előtt is elfogadásra javasolták. A megvalósításra a társulat külön ezer forint hitelt nyitott. A vállalkozás hatalmas munkát rótt Kuglerra és Bünkerre egyaránt. A német szoba anya-

¹³ Domonkos Ottó: Százéves a soproni múzeum. Arrabona 10. 192–193. Győr, 1968.

gát a közeli Ágfalván, a horvátét Szarvkőn,¹⁴ a magyarét pedig Kapuváron vásárolták meg a helyi értelmiség és papság segítségével.

A néprajzi szobák tárgyainak beszerzését 1900 októberében, a Sopronhoz legközelebb eső Ágfalván¹⁵ kezdték meg. A rendelkezésre álló dokumentumok tanúsága szerint a berendezéshez nélkülözhetetlen sarokpad megvásárlására nem volt lehetőség, ezért ugyanazon év augusztusában a múzeum Matthias Lang ágfalvai asztalossal a helyi hagyományoknak megfelelően újat („Bänke neu gemacht”) készíttetett. Ugyancsak vele végeztetett javításokat az ágyon („Himmelbett repariert”), és készíttetett új, esztergályozott lábakat („Kastenfüsse gedreht”) a ruhásszekrény számára¹⁶ (3. kép).

A horvát szoba tárgyait Bünker eredeti elképzelése szerint Oszlopon¹⁷ gyűjtötték volna, azonban a helyi plébános tájékoztatása szerint az ottani horvát lakosság lakáskultúrája és viselete oly mértékben polgárosult, hogy választása végül Szarvkőre¹⁸ esett.

3. kép. Házi áldás („Hausseggen”) az ágfalvai szoba berendezéséből. Soproni Múzeum, Néprajzi Tárgy Gyűjtemény (a továbbiakban: SoM-NT.) 56.245.1.

¹⁴ Ma Hornstein (horvátul Vorištan), község Ausztria Burgenland tartományának egykorikismartoni járásában.

¹⁵ Német neve Agendorf.

¹⁶ SoM-NA 244.

¹⁷ Ma Oslip (horvátul Uzlop), község Ausztria Burgenland tartományának egykori kismartoni járásában.

¹⁸ Zeugnisse burgenländischer Geschichte aus Soproner Sammlungen. Burgenländisches Landesmuseum. Eisenstadt, 1997. 54.

A tárgyak megvásárlása itt május 19-én, Pavitsits Mátyás plébános segítségével kezdődött. A szoba bútorzatához szükséges bölcst a közeli Szárazvámon¹⁹ vásárolták, több kisebb tárgy pedig Kuzmits Endre büdöskúti²⁰ főtanító ajándékként került a múzeumi gyűjteménybe. A szoba bútorzatát és egy ládára való kisebb tárgyat, képeket, konyhai edényeket és textíliákat június 16-án, vasúton szállították Sopronba²¹ (4–5. kép).

4. kép. Kelengyéláda („Kleidertruhe”), a szarvkői szoba berendezéséből. SoM-NT. 56.183.1.
Deim Péter felvétele

A kapuvári magyar parasztszoba berendezési tárgyait²², valamint egy ládányi textíliát, használati és díszedényt a helybeli értelmiség, báró Berg Gusztáv nagybérő, Németh János prépost-plébános, Seligmann Kelemen tisztartó és Győry Vilmos polgári iskolai igazgató közreműködésével és anyagi támogatásával 1901. május 27. és augusztus 2. között gyűjtötték össze, majd augusztus 14-én szállították Sopronba. Egy ajándékba kapott óraszekrény szállítására később, október 4-én került sor²³ (6. kép).

Az eredeti helyén megőrzött, vagy szabadtéri néprajzi múzeumba áttelepített, illetve ott másolatban felépített népi lakóházak és a múzeumi körülmények között kialakított paraszti enteriőrök berendezésének elvei között mára kikristályosodott az alapvető különbség. A szabadtéri múzeumban mindig annak a tudatában kell a berendezés munkáját véghezvinni, hogy a múzeumi házak mindamellet, hogy egy széles területen elterjedt

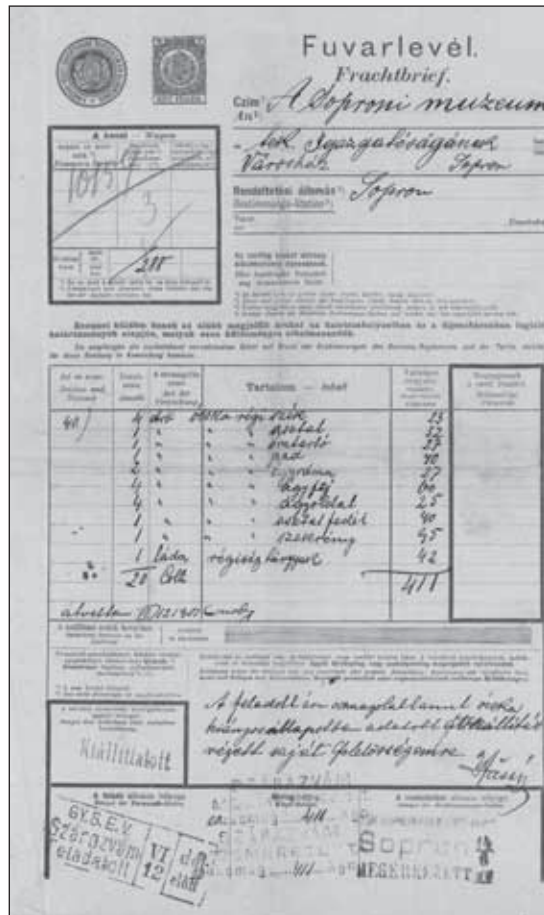
¹⁹ Ma Müllendorf (horvátul Melindoff), község Ausztria Burgenland tartományának kismartoni járásában.

²⁰ Ma Stinkenbrunn (horvátul Štikapron), község Ausztria Burgenland tartományában, a Kismartoni járásban.

²¹ SoM-NA. 245.

²² A fennmaradt nyugták szerint az egyik mennyezetes ágyat, feltehetően a komáromi ágyat, Agyagoson (ma Agyagosszergény) vásárolták 1901. augusztus 2-án.

²³ SoM-NA. 247. 248.; Lásd még: *Bünker J. R.*: A soproni múzeum néprajzi szobái. In: *Vezető Sopronvármegye és Sopron sz. kir. város egyesített múzeumában*, szerk. Kugler Alajos. Sopron, 1903. 51.

5. kép. A Szarvkőn vásárolt tárgyak fuvarlevele, 1901. SoM-NA. 246.

típusnak a képviselői, egyben egyediek is, és egy meghatározott család szükségletei, igényei és nem utolsó sorban anyagi lehetőségei szerint épültek fel. Természetes, hogy mindenekelőtt a berendezendő épület eredeti lakásképből, ennek és az egész háznépnek a gondosan tanulmányozott történetéből kell kiindulnunk. A múzeumi házban kialakítandó belső sem lehet tehát szegényesebb, sem pedig módosabb annál, ami a házhoz eredetileg is tartozott, vagy ha a házban egész története során mindig kis család élt, nem mutathatunk be népeset, és így tovább.

Egy olyan szobának az összeállításánál, amelyik hagyományos múzeumi, néprajzi kiállítás termébe kerül beépítésre, elegendő a bemutatandó lakástípus legjellemzőbb megjelenési formájára koncentrálni, és csupán arra törekedni a tárgyak összeválogatásánál, hogy együttes képük minél szemléletesebben képviselje a helyileg és társadalmi-

lag jellemző ideáltípust.²⁴ A Soproni Múzeum három néprajzi szobájának berendezése során (néhány idegen keletkezési helyű tárgytól eltekintve), a legtöbb esetben egy-egy településről származó, annak felső, módos paraszti rétegére jellemző bútorok és kiegészítő tárgyak kerültek elhelyezésre. A szarvkői szoba esetében a közeli Szárzvámról és Büdöskútról, szintén horvát környezetből, való tárgyak elhelyezése az enteriőrben a muzeológia mai elvei szerint is elfogadható. Nem csorbította a kiállítás hitelességét az sem, hogy a kapuvári szoba 19. századi, helyi asztalosműhelyben készült mennyezetes ágya mellett Agyagosban vásárolt, 18. század végi komáromi ágy állt.²⁵ A három szobát egy Sopron környéki konyha egészítette ki. A kor szokása szerint, az akkor még szerény da-

6. kép. Ruhásszekrény a kapuvári szoba berendezéséből. SoM-NT. 56.133.1. Deim Péter felvétele

²⁴ K. Csilléry Klára: A szabadtéri néprajzi múzeumok berendezési problémái. Ház és ember. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Közleményei 2. Szentendre, 1984. 153–160. 153–154.

²⁵ Magyarország jelentős részén a 17–18. században a kiterjedt piackörzettel rendelkező komáromi asztalosok látták el a parasztcsaládokat menyaszonnyi kelengyebútorral.

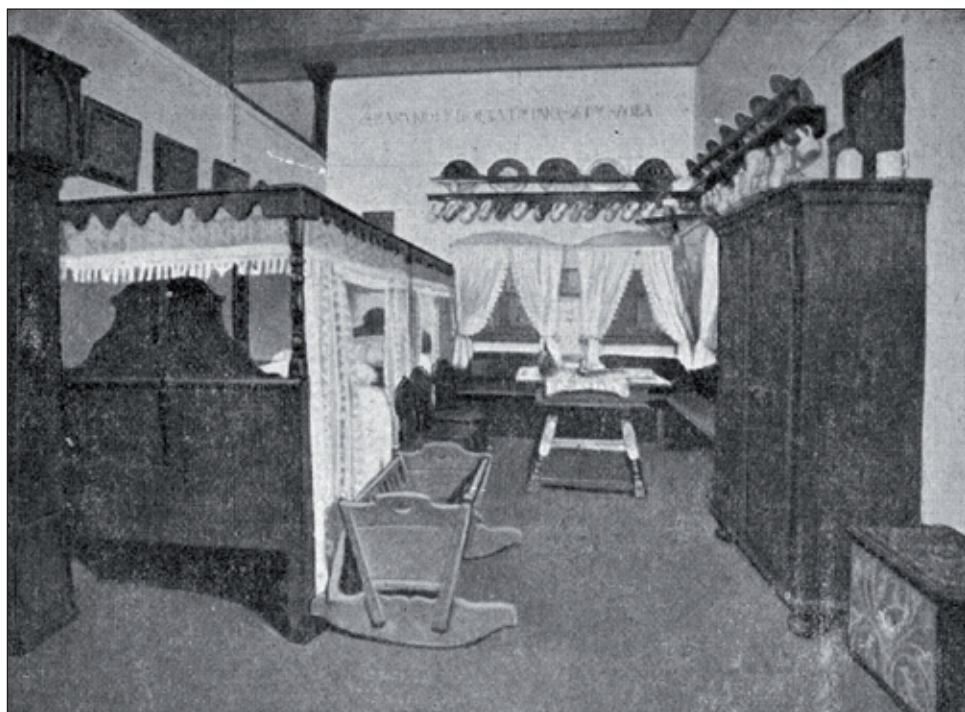

7. kép: Az ágfalvai német szoba (Bünker J. R. 1903. XVII. tábla)

rabszámú gyűjtemény teljes anyagát kiállították, az enteriőrökbe nem illő néprajzi tárgyakat az előttük húzódó folyosó szekrényeiben helyezték el.

A kiállítás első vezetőjében Bünker a következőképpen mutatta be az általa összeállított szobákat: „Ezek nemcsak a három nemzetiség lakásviszonyait kívánják a szemlélő elé tárni, hanem késő nemzedékek számára meg akarják őrizni a modern viszonyok okozta változásoktól még érintetlen jelenkori népies díszszobát. Megemlítenédőnek tartom, hogy a szobák összes berendezési tárgyai nem utánzatai a népies butodaraboknak, hanem tényleg parasztházakból származnak és emberölkön át használatban voltak s mint ilyenek szobáinknak otthonosságot és ünnepiességet kölcsönöznek. Ha nézzük a három szobát, szemünkbe ötlük bizonyos egyöntetősége a butorok nemében, számában és elrendezésében s daczára ennek mindegyikének a levegője, mely a formákból és szinekből kiárad, más-más. A német paraszt tiszta szobája a legigénytelenebb. Butorai erősek, majdnem durvák, egyszerű formákkal, igénytelen és szelíd színekkel. Uralkodik az egyhangú kék szín, mely a barna fa természetes árnyalatainak utánzatával társul. A mennyezetes [ágy] függőnyeinek a butorok kék színe kellemes tompa ibolyává szelidül. Fehér csipkék díszítik az ablakfüggönyöket, szintugy fehér horgolások a fehér ágyneműt.

Mekkora ellentéttel találkozunk ehhez képest a horvát szobában, főleg a színek tekintetében, melyek pedig hangulatossá teszik a helyiséget. Valamint a horvát nő ruháján

8. kép: A szarvkői horvát szoba (Bünker J. R. 1903. XVIII. tábla)

a tarka színeket, csecsebecsüket előszeretettel alkalmazza, úgy ebbeli izlését otthonának diszítésébe is átvitte. A színeknek tarka keverékével találkozunk: a festett butorokon, az ágyak, ablakok vásznán hirtelenvörös, sárga kék és zöld színek kápráztatják szemünket.

Diszes végre a magyar szoba is, de viruló színei szép elosztással élénkítik. A színek alapja a komoly fekete szín. Mindenfelől reánk mosolyog a magyar ember kedvenc virága: a rózsza és a tulipán. Az ágynemű fehér vásznán változatos motívumokban sötétpiros keresztöltéses himzés díszlik.²⁶

A kiállítás ünnepélyes megnyitását Moson, Győr és Vas vármegyék, valamint a helyi hatóságok és iskolák képviselőinek meghívásával 1901. szeptember végén szándékoztak megtartani. A tervezett nyitás azonban részben a néprajzi szobák berendezésének késedelme miatt eltolódott. A megnyitást végül 1901. december 29-re tűzték ki. Az ünnepélyes közgyűlésen többek között Kugler Alajos főőr beszámolt a végzett munkáról, a múzeum felszerelésének, a két múzeum szinte rendezetlen anyagának költöztetése körüli tennivalóiról, melyért a felelősséget személyesen viselte. „Életbe vágó, fontos és igen jelentőségteljes kezdeményezése volt a társulatnak az, hogy indítványomra a múzeumban néprajzi osztályt is akart felállítani. A néprajzi anyag mindinkább fogy, annak szükséges-

²⁶ Bünker i. m. 48–49.

9. kép: A kapuvári magyar szoba (Bünker J. R. 1903. XVIII. tábla)

sége pedig, hogy a magunk népe életét megismerjük, mindinkább szemünkbe ötlük. Ezen az abszolút igazságon is fordult meg, hogy a fölvetett kérdés elől ki nem térhettünk.”²⁷

Részletezte a gyűjtés nehézségeit, a falvak vezetőinek közömbösségét az ügyvel kapcsolatban, kiemelve néhány értelmiségit és társulati tagot, kik a munka során segítségükre voltak. A közgyűlés befejezése után vonult át a közönség a múzeum kiállítási termeibe, ahol Kugler a múzeum keletkezésének történetét adta elő. Utána tekintették meg a kiállítást, „melynek czélszerű berendezése és valóban szép kiállítása osztatlan elismerésben részesült.”²⁸ A következő tavaszon összeült választmányi ülés teljes megalégedését fejezte ki a látottak felett. Kugler Alajos jegyzőkönyvi köszönetben, Bünker János Rajnárd és ifjabb Storno Ferenc pedig elismerésben részesült. Kugler fáradtságos munkájáért később a múzeumok főfelügyelőségétől, majd pedig a minisztertől is dicséretet kapott²⁹ (7–9. kép).

A múzeum megnyitását követő négy hónap alatt több, mint ötezer ember nézte meg a kiállítást. „Nyilvánvaló ebből, hogy a múzeum igazán azzá fejlődött, aminek lennie kell: valóságos kultúrintézménnyé.” – állapítja meg Kugler beszámolójában. A választmány

²⁷ Domonkos 1968. 194.

²⁸ Uo.

²⁹ Uo.

úgy határozott, hogy a megyegyűlések napján a múzeum délután is legyen nyitva, hogy a vidékiek ekkor is látogathassák.³⁰

A néprajzi anyag módszeres gyűjtését és bővítését tette lehetővé a Deák téri Lenckvilla megvásárlása (1907) és múzeumi célra történt átalakítása, amely 1910-re fejeződött be. A felhasználási tervben a földszinten a régészet, várostörténet és képzőművészet, az emeleten és az alagsorban pedig a néprajzi gyűjtemény kapott helyet. A soproni patríciusszoba a történeti anyagba illeszkedett be, a három nemzetiséget reprezentáló enteriőr pedig az emeletet foglalhatta el. Bunker korszerű, tárgye gyűjteményekben gondolkodó szemléletének köszönhetjük, hogy az alagsorban egy kocsmá teljes berendezése, valamint egy asztalos-, kovács és lakatos-, fazekas-, posztós- és takácsműhely került bemutatásra. 1912-ben a néprajzi gyűjtemény gyarapításában és a „kultúrpalota” kialakításában szerzett érdemeiért igazgató főőrnek nevezte ki a társulat választmányára, bár kifelé továbbra is Kugler Alajos képviselte a múzeumot. A megnyitásra 1913. október 5-én, nagy érdeklődés közepette került sor. A múzeum régészeti, történeti és művészeti anyagának méltatása után a sajtó kiemelte a néprajzi rész fontosságát: „A múzeumnak egyik elsőrendű nevezetessége az emeleten levő három parasztszoba, eredeti berendezéssel.”³¹

Rendkívül sokrétű érdeklődése igazi múzeumigazgatóvá érlelte Bünkert. A fejlesztés a lehetőségekhez és a szükségletekhez igazította, néprajzi kutatásait sohasem helyezte előtérbe más tudományterületek kárára. 1914-ben bekövetkezett váratlan halála pótolhatatlan veszteségként érte a múzeumot. Az első világháború alatt és után gyorsan változó, polgárosodó falvak kínálkozó gyűjtési lehetőségei néprajzkutató nélkül kihasználatlanok maradtak.

A Soproni Múzeum néprajzi szobáinak sorsa az 1960-as években megpecsételődött. A múzeum tetőtérben meglehetősen előnytelen helyre került horvát és német szobák az épület és a kiállítás felújításának, átrendezésének estek áldozatul. Az új kiállítás koncepciójába nem illettek bele. Az 1960-as és az 1970-es évek fordulóján előbb a konyha és a német szobát szüntették meg, helyüket raktár foglalta el. A magyar és a horvát szoba, valamint a körfolyosó falú tárlóinak népművészeti tárgyai a nyolcvanas évek elején kerültek raktárba.

³⁰ Uo.

³¹ Domonkos 1968, 199.

A Soproni Múzeum történetét elődeink nagy hitelességgel dolgozták fel.¹ Elbeszélésünkben ezeket kiegészítve mutatjuk be annak a periódusnak a részletgazdag történetét, amelyben az ország, a város és a múzeum históriájában minden addiginál számottevőbb változások zajlottak le. A négy évig tartó világégés, a forradalmak és a területvesztés vájta sebek értelemszerűen nem voltak minden téren egyformán mélyek. Kevés kétség fér hozzá, hogy a felsoroltak között Sopron Vármegye és Sopron Szabad Királyi Város Régészeti Társulata és a társulati gyűjtemény szenvedte el a legkisebb törést, ám épp amiatt, hogy a válságból válságba vergődő ország és társadalom figyelmét a továbbélés mikéntje kötötte le, a tennivalók lajstromában múzeumügynek hátul jutott csak hely. Az 1919–1922 között eltelt hónapok eseményeit ennek ismeretében súlyosnak, a túltrajzolás vádjával dacolva akár sorsfordítónak is véljük. A korszak fordulatokban és történésekben gazdag, minden más vonatkozásban azonban szegény időszaka volt az akkor már tekintélyes gyűjteménnyel, előkelő hírnévvel és — igaz, csak felületesen szemlélve — tetszetős épülettel rendelkező soproni múzeumnak.

Tény tehát, hogy az első világháború, a polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság, majd mindennek a tetejébe a területi küzdelmek, békeszerződések és ezek következményei nem kímélték a múzeumot sem. A háború pusztításai eleve elvonták a figyelmet az olyan kultúrintézmények munkája elől, mint a közgyűjtemények. A múzeum az 1918-tól egymást érő politikai változások miatt végképp érdektelenné vált a hatalom és a lakosság szemében. Annak dacára, hogy a — hivatalos nevén — Magyarországi Tanácsköztársaság érdemleges szerepet szánt a múzeumoknak a tudomány és főleg a „népművelés” területén, és határozott szándéka volt, hogy a munkásosztály hatalomra juttatásának politikai gyakorlatát kultúrpolitikai alapokra helyezze, a proletárművelődés, proletárkultúra, munkáskultúra fogalmi csokrát a rendelkezésre álló rövid idő alatt, kisvárosi keretek között és megfelelő intellektuális háttér híján nem tudta tartalommal megtölteni. Noha deklarált cél volt, hogy a munkásosztály hozzáférhessen a múzeumok kincseihez, ezek a kincsek jellemzően nem a kisebb egyesületi múzeumok gyűjteményeiben várták a mindennapi robotból hazatérő és művelődésre szomjúhozó tömegeket. A soproni múzeumba, melynek főőre a numizmata Lauringer Ernő volt,² nem hogy tömegek nem áramlottak, gyakorlatilag egyetlen látogató sem lépte át a küszöböt. A Deák téren álló épület 1918 októberének végétől bezárta a kapuit. A múzeumban dolgozók a forradalom bizonytalan körülményei közepette, és az „osztrák invázió” veszélye miatt ládákba

¹ Lásd pl.: *Domonkos Ottó – Környei Attila: A 125 éves Soproni Múzeum. A Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok kiadványai. 2. sorozat, tanulmányok 3. Sopron, 1992.*

² Aki egyúttal a főreáliskola igazgatói posztján is tevékenykedett. Életútját részletesen ismerteti Ifj. Nemes András tanulmánya jelen számunkban.

csomagolták az értékesebb műtárgyakat. Az osztrák invázióról szóló híresztelések ugyan minden alapot nélkülöztek, a lehetőséget akkoriban aligha lehetett teljesen kizárni.

A helyzet más szempontból is ingatag volt. A Tanácsköztársaság kikiáltása után a fővárosból érkező hírek miatt nagy volt a bizonytalanság a régészeti társulat vezetőségében. A tagoknak jó okuk volt azt gondolni, hogy az elmúlt évtizedekben létrehozott gyűjteményt elveszítik, de legalábbis le kell mondaniuk a kezeléséről, a tárgyakat állami tulajdonba lesznek kénytelenek adni. A Forradalmi Kormányzótanács március 22-i ülésén Lukács György helyettes közoktatásügyi népbiztos már bejelentette, hogy a muzeális értékű műkincseket bizottságokkal íratatják össze és lefoglalják.³ Noha erről később rendelet nem jelent meg, a fővárosban lélegzetelállító gyorsasággal láttak hozzá a műtárgyak államosításához.⁴ Olyan jelentős magángyűjtemények mint Hatvany Ferencé, Herzog Mór Lipóté, Nemes Marcellé vagy éppen Andrassy Gyuláé rövid időn belül zár alá, majd teherautóra kerültek (1919 júniusában a Múcsarnokban már kiállítás nyílt a köztulajdonba vett műtárgyakból).⁵ Vidéken mindez lassabban ment, ami annak is köszönhető, hogy nem álltak rendelkezésre olyan műtárgylisták, amelyeket Budapesten neves muzeológusok már korábban összeállítottak. 1919 április 30-án azonban az egykori Lenck-villába is becsöngettek a Műemlékeket Társadalmassító Bizottság tagjai, hogy a Közoktatásügyi Népbiztosság utasítására államosítsák a műtárgyakat. A riadalom nagyobb volt, mint a fenyegetés. Az átvétel csupán formailag történt meg, a gyűjtemények helyzete, elhelyezése, állapota és az irányítás a valóságban mitsem változott.⁶

Sopronban a közoktatási népbiztosság ugyanis Lauringert bízta meg azzal, hogy a magánosok műtárgyait tartalmazó jegyzéket összeállítsa. A megyében — beleértve az ekkor még magyar kézen lévő későbbi burgenlandi kastélyokat és várakat, például az Esterházy-gyűjteményeket őrző Fraknó várát, Eszterházát és Kismartont — nagyon jelentős magángyűjtemények sorsa látszott megpecsételődni. Lauringernek a két leggazdagabb helyi magángyűjtemény, a Storno és a Zettl-Langer család kollekciójának számtalan darabja mellett a jómódú helyi polgárok berendezési és díszítő tárgyait kellett összeírni. Ehhez sokszor ki sem kellett tennie a lábát a múzeumból, mert sokan a helyiek közül maguk kopogtattak az ajtaján, hogy — rekvirálástól tartva — vagyontárgyaikat a városi gyűjtemény kezelésére bizzák. A tulajdonosok félelmei túl is nőttek azon, hogy féltve őrzött családi ereklyéik köztulajdonba kerülnek. Felmerült ugyanis, hogy a nagyobb értékű képviselő darabokat külföldre adják el, és abból finanszírozzák a diktatúra és a hadsereg működését. Még ennél jobban féltek attól, hogy az állam helyett a lakásokba esetleg

³ A Forradalmi Kormányzótanács jegyzőkönyvei, 1919. A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 3. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, 59.

⁴ Az aranytárgyak, ékszeres és drágakövek beszolgáltatását a Forradalmi Kormányzótanács 1919. április 12-én kelt LVII. számú rendelete írta elő.

⁵ A köztulajdonba vett műkincsek első kiállítására. A katalógust írta *Pogány Kálmán*. Múcsarnok, Budapest, 1919.

⁶ Sopronvármegye és Sopron sz. kir. város egyesített múzeumának 1919. évi fejlődéséről és állapotáról szóló jelentés, 1920. február 15.

betörő, és a családi gyűjteményeket feldúló csőcselék elrekvirálja az értékesebb műtárgyakat. A mindent átható bizonytalanság mindazonáltal hasznára is vált a múzeumnak, mivel nem csupán magánemberek, hanem egyes szervezetek, testületek is a múzeumra bízták a javaikat. Lauringerék őrizték például a 48-as gyalogezred bútorait, könyvtárát és egyéb holmijait is. A kaszárnyákban tárolt történeti értékű tárgyak egy részét sikerült is a múzeum gyűjteménye számára megszerezni. (Az előbbi ezred tárgyai nem voltak ezek között.)⁷

Mindeközben a múzeum vezetőségének szembe kellett néznie a gyorsan változó körülményekkel, és számolnia kellett a közbiztonság romlásával is. 1919 folyamán kétszer is betörték az épületbe, szerencsére azonban az ismeretlenek érdemi kárt nem okoztak. Kár volt elég anélkül is. Az elmúlt időszakban megmutatkozó érdektelenség és pénztelenség miatt az 1913 óta kultúrpalotaként működő Deák téri épület igen elhanyagolt állapotba került. Ez oda vezetett, hogy a múzeum ajtaja az után is zárva maradt, hogy a diktatúra sorsa megpecsételődött, és az ország belső helyzete valamelyest konszolidálódott. A legértékesebb műtárgyakat az áldatlan állapotok miatt változatlanul ládákban őrizték, többet közülük egy-egy helyi polgár gondjaira bíztak.

Az óvatosság másik oka a város hovatartozása körüli komoly bizonytalanság volt. Sopron lakossága nem sokkal a Kormányzótanács bukása után újabb viharban találta magát, mely azonban már hónapokkal ezelőtt készülődött. Német-Ausztria ideiglenes nemzetgyűlése 1918. november 22-én nyilatkozatot fogadott el, mely kimondta, hogy Pozsony, Moson, Sopron és Vas vármegyék zárt német településterületeit gazdaságilag és geográfiai értelemben is Német-Ausztriához tartozónak tekintik. Ez a politikai deklaráció az első lépés volt Burgenland majdani létrehozása felé. Tekervényes utak megtétele után majd másfél hónappal a proletárdiktatúra vége után, a Párizs melletti Saint-Germain-en-Laye kastélyában Ausztriának ítélték Nyugat-Magyarország egy részét, benne Sopron városát. A helyzet kritikus volt. Lauringer teljes odaadással Magyarország pártján állt. Később feltűnt az ún. Százas Bizottság, más néven Nyugatmagyarországi Szövetség tagjai között is, mely határozottan a területátadás elleni fegyveres felkelés pártjára állt 1921 szeptemberében. A múzeum élén azonban körültekintőbben, és a felsőbb hatóságok elvárásainak megfelelően kellett működnie.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége 1920 tavaszán figyelemre méltó levelet fogalmazott Sopron Vármegye és Sopron sz. kir. város Régészeti Társulata elnökségének. Az utasításszámba menő leirat a város és a vármegye történelmi karakterének és kultúrájának évszázadokon át meghatározó „német gondolkozás és érzés”, illetve a „német genie” jelentőségére hívta fel a figyelmet. Voltaképpen felszólította Lauringert, hogy a múzeum működése során és jövőjének tervezésekor legyen tekintettel az etnográfiai és számbeli szempontból is „praedomináns” német lakosság kulturális örökségére, és azt a gyűjteményfejlesztés során is vegye figyelembe, egyszersmind a vá-

⁷ Sopron Vármegye és Sopron sz. kir. város Régészeti Társulatának 1920. január 18-án tartott közgyűlés jegyzőkönyve 5–7. p. Soproni Múzeum (SOM) Adattár, lszn.

rosban tartandó előadások, felolvasások tartalmát is igazítsa a fenti elvárásokhoz. „(...) *Be kell azonban látnunk, hogy annak az országrésznek (= Nyugat-Magyarország – T. I.) német kultúrája volt a legnagyobb és legjótékonyabb hatással hazánk többi vidékeire is (...) a múzeum és irányító munkásai ily értelmű és gondosan megfontolt tevékenysége olyan üdvös eredményeket teremthet, amelyek a német és a magyar kultúra összeforrasztó erejével általánosan az emberi közművelődés nagy céljaihoz közelebb vezetne (...).*”⁸

Érdeemes a levelet az 1910-20-as évek magyar nemzetiségpolitikájának elveivel öszevetve is átolvasni. Az ország etnikai viszonyainak radikális átalakulása miatt a nemzetiségi politika akkoriban elsősorban a határokon túlra került nemzetiségek visszacsábításának céljait szolgálta. Az erre vonatkozó szándék Nyugat-Magyarországon reálisabb cél elérésére, a nemzet számára még megtarthatónak ítélt német lakosság megnyerésére irányult.

Ennek érdekében hímes tojásként kellett bánni az ott élőkkel, legyenek azok magyarok, vagy még inkább németek. Ezt nem segítette, hogy Kun Bélának és elvtársainak távozása után a közigazgatásba visszakerült régi tisztviselők — elsősorban a jegyzők — sok helyütt revansot vettek korábbi üldöztetéseikért, és gyakorta a hivatali hatalmukkal visszaélve „basáskodtak” a helyieken. A kormány augusztusban körrendeletben hívta fel a nyugat-magyarországi hatóságok figyelmét, hogy bánjanak jól a helyi lakossággal.⁹

Ehhez járult, hogy a Bleyer Jakab vezette nemzeti kisebbségek minisztériuma az 1919. szeptember 10-i saint-germaini békeszerződésben Ausztriának ítélt terület autonómiáját támogatta, mert a térséget csak így látta a magyar állam fennhatósága alatt megtarthatónak. A szeptember 20-i kormányülésen a nemzetiségi minisztérium elszámolási kötelezettség nélkül 500 000 koronát szavazott meg a nyugat-magyarországi propaganda céljaira. A döntés egyértelműen jelzi, hogy a németiség megnyerésére irányuló kormányzati szándékot. Ugyanazon az ülésen azt is elfogadta a minisztertanács, hogy a béketárgyalásokon a magyarországi nemzetiségek is képviseltesék magukat.¹⁰ Ahhoz, hogy ez a program jól süljön el, minden eszközzel meg kellett nyerni a nemzetiségek, közöttük a területmódosítás szempontjából legfontosabb csoportot képviselő németek támogatását. A soproni múzeum és a hozzá hasonló intézmények a kormány nemzetiségpolitikai tolerancia-törekvéseinek jegyében kaptak intenciókat arra, hogy a kultúrmunka során különleges figyelmet szenteljenek a német kultúrának, egyszersmind figyeljenek oda a német lakosság érzékenységre. Ez a „faji békét” célzó hozzáállás — mindamelllett, hogy a magyarellenes agitátorok vitorláiból ki lehetett fogni vele a szelet — hivatkozási alap

⁸ Mihalik József, a Múzeumok és Könyvtárak Országos főfelügyelője levele Sopron Vármegye és Sopron sz. kir. város Régészeti Társulata elnökségének, 1920. március 22. SOM, Adattár, lszn.

⁹ Rendelet a nyugat-magyarországi néppel való tisztességes bánásmódról (NkM). Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Országos Levéltára (OL). Az MNL iratairól készült digitális másolatok – W szekció 12. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. K27. 1919. augusztus 20-i ülés. Fol.14.

¹⁰ Javaslat a magyarországi nemzetiségek képviseltetésére a békekonferencián és az erre szükséges 1,5 millió korona értékű pénz kiutalása propaganda célokra (NkM). MNL OL W12. K27. 1919. szeptember 20-i ülés. Fol. 17–19.

volt arra, hogy az elszakított területeken elő magyarság számára is követeljék a kisebbségi jogokat. Ahogy Bleyer fogalmazott: „*a nagy magyar kultúrpalota tövében épülni fognak kis nemzetiségi kulturházacskák, amelyek azonban a nagy magyar kultúrát fogják uralni* (a szövegösszefüggés értelmében inkább szolgálni – T. I.). *Így megmenthetjük egyrészt a magyar állam egységét, de megmenthetjük és fenntarthatjuk a magyar történelmi suprematiát.*”¹¹ Kevés kétségünk lehet afelől, hogy a múzeumok felügyeleti szerve a soproni múzeumnak is a nemzetiségi kultúra kirakatának szerepét szánta.

Nincs forrásunk arra nézve, hogy a régészeti társulat hogyan igyekezett (ha igyekezett egyáltalán) megfelelni a felettes hatóság elvárásainak. Az eredmény mindenesetre kétséges, mivel olyan időszakról beszélünk, amikor a múzeum működése szinte csak a túlélésre szorítkozott. Az egyesület 1921-ben már nem kapott államsegélyt, azaz a fenntartásához az állam nem járult hozzá. Az épület karbantartása is rendre elmaradt. Először a háború miatt nem költöttek rá. A területátadás miatt kialakult bizonytalan helyzetben, amikor a nyugat-magyarországi térség kiürítése volt napirenden, nyilvánvalóan nem fordítottak egyetlen fillért sem az épület megóvására. A működéshez akkoriban a megye sem járult hozzá, amin nincs mit csodálkozni, hiszen maga a megye is alig működött. Maradt a város támogatása, csakhogy az édes kevés volt.

Az épülettel pénz híján nem volt mit kezdeni. Az ingó vagyont azonban — bár miképpen alakult volna a város és a megye jövője — igyekeztek megmenteni, és Magyarországnak megtartani. Az értékeesebb műtárgyakat továbbra is megbízható soproni polgárok rejtegették. A letétben itt lévő tárgyakat elszállították. A múzeumokat felügyelő hatóság néhány festmény Szombathelyre történő átszállíttatásáról intézkedett.

1921. december 14–16-án lezajlott a soproni és Sopron környéki népszavazás, melynek eredménye végre megnyugtatta Lauringert és társait. A zaklatott időknek — legalábbis politikai szempontból — egy időre vége szakadt. A helyzet azonban közel sem volt megnyugtató. A „*(...) múzeum megmentése halasztást nem tűr már, a múzeumot érő károkkért a felelősséget többé nem vállalhatom*”. Lauringer ezeket a keserű szavakat 1922 nyarán és őszén több fórumon, és több változatban is megformálta. Az állam — a kultusztárca és a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége képében — korábbi tétlenségét beismerve viszonylag gyorsan ocsúdott, és 1921. december 20-án levélben értesítette az igazgatót, hogy a múzeum ügyeivel a bizonytalanság múltán hathatósabban kíván foglalkozni. A gyűjtemények állapotának feltérképezése érdekében rövidesen Sopronba küldte Bibó Istvánt (a későbbi tudós, politikus édesapját), aki miniszteri biztosként tekintette át a tennivalókat.¹² Az érdeklődés biztató volt, és vitathatatlanul beleillett a népszavazási győzelem miatti általános lelkesültség ígérethullámába, a tettek azonban igencsak belesimultak a nehezen konszolidálódó ország szerény anyagi lehetőségeinek valóságába.

¹¹ Bleyer Jakab nemetiségi miniszter deklarációja. MNL OL W12. K27. 1920. november 3-i ülés. Fol. 8–9.

¹² A MKOF levele Lauringer Ernő igazgatónak, 1921. december 20. SOM, Ügyviteli iratok, iktatószám nélkül.

A vészterhes hónapok és évek elmúltával kezdett konszolidálódni a múzeum élete. 1922 januári társulati választmányi ülésen Thurner Mihály ügyvezető alelnök, a város polgármestere így fogalmazott: „A régészeti Társulat feladata, hogy intenzív kulturális munkával megmutassa a magyarság magas kulturális színvonalát, és ezáltal járuljon hozzá a Magyarország integritás érdekében folytatott nehéz, de megvalósulással kecsegtető munkához.” Vélhetőleg nem felesleges összevetnünk 1920 tavaszának és 1922 elejének felsőbb instrukcióit. Az irányok (a későbbiekben ennél csak nagyobb cikk-cakkokat leíró módosításai) közepette Lauringer és utódai a szakma elvárásainak útján vitték tovább a szegényen is gazdag soproni múzeum ügyét.

A Deák téri Lenck-villa (Kulturpalota) épülete az 1920-as években, képeslap

A Soproni Múzeum fennállásának 150. évfordulója alkalmából a Soproni Szemle tematikus száma a múzeumhoz köthető neves személyiségeknek is méltó emléket kíván állítani. Írásomban megkísérlem bemutatni a Soproni Múzeum egyik kevésbé ismert igazgatójának, Lauringer Ernőnek a szakmai pályafutását, elsősorban a Soproni Múzeum történetére vonatkozóan.

Lauringer Ernő Albert 1883. január 1-jén született Kőszegen Lauringer János lakatos és Hailand Cecília gyermekeként.¹ A nyolc testvér közül ő volt a legfiatalabb. Középiskolai tanulmányait Kőszegen és Sopronban, a bencés gimnáziumban végezte. Egyetemi tanulmányait Budapesten, Kolozsvárott és Lipcsében folytatta. 1906-ban szerzett történelem-földrajz szakos tanári oklevelet a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen. Többször járt tanulmányúton Németországban. Tanári pályájának állomásai 1905-től Kisszeben, 1906-tól 1908-ig a brassói állami főreáliskola. Ezeken a helyeken helyettes tanárként működött. 1908-tól Szentgotthárdon, az állami gimnáziumban tanított, majd

Lauringer Ernő portréja, Diebold Károly, 1940. SOM, Fotótár, ltsz.: 15800

¹ Magyar Nemzeti Levéltár (MNL), Anyakönyvek (digitalizált mikrofilmek), kőszegi római katolikus keresztelési anyakönyvek, 1883.

1911-ben a Soproni Állami Főreáliskolába (a mai Széchenyi István Gimnázium) neveztek ki nyilvános rendes tanárnak. 1919 szeptemberétől 1941-ig az intézmény igazgatói tisztét is betöltötte. Sokoldalú érdeklődésének köszönhetően 1914-ben múzeumi segédőr lett, majd 1916. szeptember 25-én a vármegye és a város által kiküldött bizottság dr. Baán Endre főispán elnöklete alatt a múzeum főörvévé választotta.² Tanári, majd iskolaigazgatói munkája mellett nagy felelősség nehezedett a vállára, amikor az első világháború közepette átvette a múzeum vezetését olyan elődöktől, mint Kugler Alajos és Bünker János. A múzeum 1913-ban költözött a városházáról a kultúrpalotává átalakított egykori Lenck-villa épületébe. Az első világháború alatt a pénzhány és a zavaros történelmi viszonyok közepette nem lehetett szó nagyarányú fejlesztésekről. Az intézményt 1918-ban az őszirózsás forradalom miatt bezárták, majd 1923. augusztus 20-án nyitották meg újra.³ Ebben az évben történt meg a múzeum épületének belső tatarozása, majd a gyűjtemények rendezése.⁴ A múzeumban folyó munkákat gyakorlatilag egyedül kellett vinnie, a leltározásban és a gyűjtemények kezelésében csak ideiglenesen állt rendelkezésére Graf Samu evangélikus elemi iskolai igazgató, Pötttschacher Rudolf, majd Csipkés Kálmán rajztanár, akik önkéntesként végeztek múzeumi leltározási és rendezési munkát, minimális díjazás fejében. Ebben az időben *Sopronvármegye és Sopron szab. kir. város egyesített múzeuma* fenntartója *Sopron vármegye és Sopron sz. kir. város Régészeti Társulata* volt, így amikor a múzeum a működésére segílyt akart kérni, mindig másra hártották a szervezetek ennek megadását.⁵ A korabeli iratokból ítélve „[...] a megye és a régészeti társulat készséggel adta át a múzeumot a városnak.”⁶ A múzeum 1922. szeptember 10-én került Sopron törvényhatósági jogú város kezelésébe. A városi közgyűlés a tulajdonába való átvételt 1923. február 22-én elfogadta, és a múzeum új neve *Sopron szab. kir. város múzeuma* lett. Az 1920-as évektől a múzeum gyűjteményei gyarapodtak, és a látogatók létszáma is nőtt.⁷ Lauringer feldolgozta a múzeumi könyvtár, régiségtár, képtár és éremgyűjtemény anyagát.⁸ 1926-ban a Várhelyen (Burgstall) végzett ásátásokat, ahol egy gazdag sír anyagát (urnák, szitulák, tálak) megmentette a múzeum számára.⁹ 1927. július 23-tól augusztus 27-ig további ásátásokat végzett a Várhelyen (Burgstall), ahol négy Hallstatt-kori sírból urnák és edények kerültek elő. A legértékesebb innen előkerült lelet egy agyagból készült napkerék volt.¹⁰ Ásátásokat végzett még a Bécsi-dombon, Bányogszováton és Rábapordányban. Rábapordányban egy népvándorlás kori lelőhelyen végzett régészeti feltárásokat, majd megfordult Nicken és Sajtoskálón is. Ettől az évtől Pötttschacher Rudolfot

² Mihalik József (szerk.): *Muzeumi és Könyvtári Értesítő*. 10. évfolyam, 4. füzet. Budapest, 1916, 214.

³ Soproni Múzeum (SOM), Iktatott ügyviteli iratok (Ikt. ügyv. ir.), 42/1930. 1930. május 27.

⁴ SOM, Ikt. ügyv. ir. 20/1923. 1923. október.

⁵ SOM, Ikt. ügyv. ir. 20/1923. 1923. október.

⁶ SOM, Régi múzeumi iratok, Lauringer Ernő levelezése. Kézirat, 1936. október 16.

⁷ SOM, Ikt. ügyv. ir. 43/1924. 1924. október 31.

⁸ SOM, Ikt. ügyv. ir. 40/1926. 1926. december 13.

⁹ SOM, Ikt. ügyv. ir. 81/1941. Összefoglaló jelentés, 1941. július 21.

¹⁰ SOM, Ikt. ügyv. ir. 28/1927. 1927. december 15.

alkalmazta múzeumi segéderőként, majd ásásokat végzett a bécsi-dombi amfiteátrum területén. 1928-ban a régészeti munkát szüneteltette, mert arra koncentrált, hogy elkészüljön a múzeumi műtárgyak leltározásával.¹¹ Elsősorban a múzeum numizmatikai gyűjteményét és szakkönyvtárát gyarapította, több szakmai folyóiratra is előfizetett.¹² Ebben az évben kaptak villanyvilágítást a múzeum helyiségei, és ekkor gyarapodott a néprajzi gyűjtemény egy teljesen felszerelt fertőrákosi halászkunyhóval.¹³ 1930-ban a múzeum gyűjteménye egy 1681-es koronázási éremmel bővült.¹⁴ 1931-ben elkészült a múzeum tárgyainak katalógusa.¹⁵ Ebben az évben Lauringer a Himmelsthronon (Istenszéke) végzett ásásokat, ahol Hallstatt és La Tène-kori veremlakások maradványaira, egy kőkori baltára, bronzgyűrűkre, fibulákra, karperecekre, valamint gyöngyökre és állati csontmaradványokra bukkant.¹⁶ Tízévi működés után a múzeumot felújították.

Lauringer 1931. április 18-án kelt levelében panaszolta a polgármesternek, hogy gyakorlatilag egyedül kell viselnie a múzeum gondjait, miközben a múzeummal szemben támasztott igények évről évre nőnek.¹⁷ 1930. április 3-án régészeti feltárás során 769 darabból álló ezüst éremleletet találtak Goisser Mátyásné fertőrákosi lakos földjén, amely 1931 januárjában került a múzeumba.¹⁸ 1931. január 10-én kerültek a fertőszentmiklósi céhzászlók a Soproni Múzeumhoz.¹⁹ 1931 júliusában a hasfalvi korongot a Magyar Nemzeti Múzeumba szállították restaurálásra. Igazgatósága alatt 1932-ben a múzeumba került két 18. századi faszobor a Szent Mihály templomból. A következő évben főleg a néprajzi tárgyak leltározása folyt. 1932 augusztusában a Várhelyen történt ásatáson vaskori urnák kerültek elő. Ebben az évben Pötschacher Rudolf helyére felvette Csipkés Kálmánt kisegítő munkatársnak. 1933. május-júniusban a múzeum kiállítást rendezett régi népi hímzésekől és varrottasokból (237 db tétel). Az évben megtörtént a soproni címeres köemlékek összeírása, valamint a bécsi-dombi amfiteátrum teljes feltárása.

Lauringer szívén viselte a múzeum kertjének sorsát is. Amikor a kertet megnyitották a szélesebb nyilvánosság előtt, egyre több vandál rongálta a kertet, ezért ideiglenes bezárását rendelték el.²⁰ 1932-ben a múzeum vaskerítését is fel kellett újítani.

Szóba került a capitoliumi triász elhelyezése is: a szoborcsoport a feltárása óta szabad ég alatt volt, és Lauringer a múzeum szuterénhelyiségében kívánta elhelyezni őket. 1934-ben tervbe vette a Széchenyi- és az Esterházy-szoba létrehozását is: a Széchenyi-szoba számára a Soproni Képzőművészeti Kör letétbe helyezte Mátrai Lajos Széchenyi-mell-

¹¹ SOM, Ikt. ügyv. ir. 42/1928. 1928. december 20.

¹² SOM, 1929. évi jelentés. 1929. december 20.

¹³ SOM, 1929. évi jelentés. 1929. december 20.

¹⁴ SOM, 1930. évi jelentés. 1930. december 17.

¹⁵ SOM, 1931. évi jelentés. 1931. december 28.

¹⁶ SOM, 1931. évi jelentés. 1931. december 28.

¹⁷ SOM, Ikt. ügyv. ir. 26/1931. 1931. április 18.

¹⁸ SOM, Ikt. ügyv. ir. 1-2/1931. 1930. április 8; 1931. január 3.

¹⁹ SOM, Ikt. ügyv. ir. 7/1931. 1931. január 15.

²⁰ SOM, Ikt. ügyv. ir. 38/1931. 1931. július 14.

szobrát gipszből, valamint két képet a Széchenyi-szoborról az 1897-es felavatás után.²¹ Gróf Széchenyi Bálint hegykői nagybirtokossal is levelezett a Széchenyi-emlékszoba ügyében.²² A Széchenyi István és Esterházy Pál nádor emlékére létrehozott kiállítást a Caesar-házban kívánta elhelyezni, mivel itt ülésezett az 1681-es soproni országgyűlés felsőtáblája, és Esterházy Pált ott választották nádorrá. A kiállítás Széchenyi kézírataiból, életrajzaiból, műveiből és Széchenyi-émlékermekből állt volna. Az Esterházy-szobát Lauringer a Caesar-ház legnagyobb termében kívánta berendezni.²³ A terv végül meg-
hiúsult, mert a Caesar család örökösei nem egyeztek bele a Caesar-ház tulajdonjogának átadásába a város részére, valamint igényt tartottak volna a lakásukra az első emeleten.²⁴ A múzeumi költségvetésben vásárlásokra előirányzott összeg (3500 P) nagy részét új tárolószekrények beszerzésére, valamint műtárgyak restaurálására fordították.²⁵ 1934-ben ajándékozás révén gyarapodott a múzeum gyűjteménye Fabricius Endre egykori soproni polgármester 1823-ból való ezüst díszkardjával. 1934-ben a múzeumot a tatarozási és a leltározási munkák miatt bezárták.²⁶

Storno Miksa javaslata alapján 1935-ben szóba került egy „tüzérmúzeum” alapítása a városi múzeumon belül a Volt Soproni Tüzérek Bajtársi Köre tárgyaiból. A múzeum tervezett helye az üvegpavilonban és a pincében lett volna.²⁷ A terv végül nem valósult meg. 1935-ben megnyitották a Széchenyi-emlékszobát és felújították a képtárat. Az időközben leromlott állagú épület külső felújítására a városi közgyűlés 50 ezer pengő segílyt szavazott meg. Az évben rengeteg elemi iskolai és gimnáziumi csoport látogatta a múzeumot. 1936. július 17-én a vallás- és közoktatásügyi miniszter a múzeumot közgyűjteménnyé nyilvánította: ennek nagy jelentősége volt, ugyanis addig „csak az ország kimondottan legértékesebb gyűjteményeit nyilvánították közgyűjteménynek”.²⁸ Innentől az intézkedés, irányítás és ellenőrzés joga a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségét illette meg.²⁹

1936-ban Lauringer fontos feladatának tekintette a múzeum tatarozását. A városi mérnöki hivatal részéről szerepelt a tervek között egy új épületszárny építése és az üvegpavilon lebontása, Schármár Károly építész viszont az üvegpavilon megtartása mellett foglalt állást. Lauringer a magas fenntartási költségek és kihasználatlanság miatt nem támogatta Schármár elképzelését, bár írta, hogy értékeli a múzeumért tett korábbi munkáit és segítségeit. Azzal is érvelt, hogy az üvegpavilon felől a legkönnyebb betörni a múzeumba. A város végül Schármár tervét fogadta el. A belső felújításról is szó esett: elsősorban az üvegszekrények modernebbre cserélését vették fontolóra. Már az 1930-as évek közepén

²¹ SOM, Ikt. ügyv. ir. 47/1935. 1935. május 14.

²² SOM, Ikt. ügyv. ir. 62/1935. 1935. június 8.

²³ SOM, Ikt. ügyv. ir. 3/1936. 1936. január 17.

²⁴ SOM, Ikt. ügyv. ir. 5/1936. 1936. február 25.

²⁵ SOM, 1938. évi jelentés. 1939. január 31.

²⁶ SOM, 1938. évi jelentés. 1939. január 31.

²⁷ SOM, Ikt. ügyv. ir. 110/1935. 1935. november 27.

²⁸ SOM, Régi múzeumi iratok, Lauringer Ernő levelezése. Kézirat, 1936. október 16.

²⁹ SOM, Régi múzeumi iratok, Lauringer Ernő levelezése. Kézirat, 1936. október 16.

megfogalmazódott, hogy a múzeumot egy belső, központi helyre kellene költöztetni, mivel távol esik a város központjától.

1936-ban órákiállítást rendezett a múzeum, amelyhez magánszemélyek is kölcsönözték értékes darabjaikat. 1937-ben üveg-és kerámiakiállítás valósult meg a múzeumban.³⁰ 1937-ben gróf Széchenyi Bertalan felajánlotta a múzeumnak gróf Széchenyi István karosszékét.³¹ 1937 nyarán porcelán-és üvegkiállítás került megrendezésre az intézményben, az állat-és kövületgyűjteményt pedig a kertben álló filagóriába helyezték át.³²

1938-ban az állattári helyiségbe került a kerámiagyűjtemény, amely addig az alagsorban volt.³³ A múzeum 1938-as tatarozására már az előző években elkülönítettek megfelelő összegeket.³⁴ Szó esett egy ötvös-kiállításról, valamint az 1938-as Eucharisztikus Emlékév alkalmából egy egyházi kegytárgy-kiállítás tervéről is.³⁵ A múzeumi költségvetésben vásárlásokra előirányzott összeg (3500 P) nagy részét új tárolószekrények beszerzésére, valamint műtárgyak restaurálására fordították. 1939-ben került a múzeumba dr. Vághy Béla nyugdíjas városi főtanácsos hagyatéka, amely főleg 18. századi bútorokból, olajképekből és 19. századi porcelánokból állt.³⁶ 1939 tavaszán a kerámiai anyagot az üvegpavilonból az alagsorba vitték át: a pavilonba a céhemlékek terme került kialakításra.³⁷ 1940-ben Wachtel Frigyes elemi iskolai tanító felajánlotta a múzeumnak kövület-, csiga-és kagylógyűjteményét, amely szintén a múzeum kerti lakába került.³⁸

1941-ben a második világháború még nem volt közvetlenül hatással a múzeum ügyvitelére. Ebben az évben értékes soproni műtárgyak, valamint gróf Széchenyi István születésének 150. évfordulója alkalmából fontos Széchenyi-relikviák kerültek a múzeum gyűjteményeibe.³⁹ 1943-ban restaurálták a Sopronbánfalváról származó barokk kori egyházi falfaragványokat, valamint megkezdték a múzeumkertben található evangélikus sírkövek felújítását. A nyár végén az alagsor déli oldalának legerősebben boltozott középső helyiségét óvóhellyé alakították át, és ide helyezték az értékesebb kerámia-anyagot.⁴⁰ Ebben az évben Lauringer a Soproni Szemlében *Sopron szabad királyi város emlékérméi* címmel írt nagyobb tanulmányt. Februárban több napos utat tett Budapestre, melynek során megtekintette a múzeumokat, kiállításokat, s felvette a kapcsolatot a helyi múzeumok vezetőivel. A régiségkereskedésekben és az antikváriumokban pedig soproni vonatkozású régis metszetek, érmek, könyvek után kutatott.⁴¹

³⁰ SOM, Ikt. ügyv. ir. 101/1936. 1936. augusztus 10.

³¹ SOM, Ikt. ügyv. ir. 24/1937. 1937. március 22.

³² SOM, Ikt. ügyv. ir. 81/1941. Összefoglaló jelentés, 1941. július 21.

³³ SOM, 1938. évi jelentés. 1939. január 31.

³⁴ SOM, Ikt. ügyv. ir. 87/1937. 1937. október 10.

³⁵ SOM, Ikt. ügyv. ir. 87/1937. 1937. október 10.

³⁶ SOM, 1940. évi jelentés. 1941. január 31.

³⁷ SOM, Ikt. ügyv. ir. 81/1941. Összefoglaló jelentés, 1941. július 21.

³⁸ SOM, Ikt. ügyv. ir. 81/1941. Összefoglaló jelentés, 1941. július 21.

³⁹ SOM, 1941. évi jelentés. 1942. január 26.

⁴⁰ SOM, 1943. évi jelentés. 1944. január 26.

⁴¹ SOM, 1943. évi jelentés. 1944. január 26.

Lauringer Ernő 1911-től 1941-ig volt a Soproni Állami Főreáliskola igazgatója. A trianoni döntés után a főreáliskola jövője is megkérdőjeleződött, az iskola bútorai a soproni népszavazásig Győrben várták becsomagolva a sorsukat. Az intézmény az 1922/23-as tanévtől vette fel Széchenyi István nevét. 1930-ban a főreáliskolát reálgimnáziummá szervezte át: ezzel az volt a célja, hogy az iskola vonzó legyen a „vidék legtehetségesebb fiai” számára is, akik a reálgimnáziumi érettségivel sokkal több lehetőséget kaphatnak a továbbtanulásban.⁴² Az intézmény 1935-től gimnáziumként működött tovább. 1937-ben kinevezték tanügyi főtanácsossá. 1937 novemberében az iskola fődémszerkezetének jelentős része beomlott, ekkor ideiglenesen ki kellett költözni az épületből és csak két évvel később, 1939-ben térhettek vissza oda.⁴³ Tanári és iskolaigazgatói munkája során „[...] mindenkor azon volt, hogy ápolja a testületi szellemet, hogy békés együttműködést létesítsen a testületben [...] az ifjúsággal szemben mindenkor humánus volt, segített akkor és ott, amikor kellett és amikor lehetett.”⁴⁴

1910-ben vette feleségül a komáromi származású Czike Margitot.⁴⁵ Házasságukból három fiú és egy leány született: Margit 1912-ben, Ernő 1914-ben, Albert 1916-ban és István 1920-ban. Gyermekeit példásan, hazafias szellemben nevelte. Ernő mérnök lett, később az USA-ban telepedett le. Albert bányamérnök lett, leszármazottai máig Sopronban élnek.

A muzeológián belül elsősorban a régészet és a numizmatika területe érdekelte. A múzeum éremtárát fejlesztette és gyarapította, majd annak nagyszámú, értékes darabjait fel is dolgozta. Az ő idejében, 1937-ben állították fel a Jupiter-triászt, és létesítették a természetrajzi pavilont, amely 1944-ben elpusztult. Több régészeti és numizmatikai tanulmányt publikált a helyi napilapokban és folyóiratokban. Szerkesztőbizottsági tagja volt a Soproni Szemlének, amelyben ismertetései jelentek meg.

Számos társadalmi megbízatást töltött be a városban: munkái mellett tagja volt a város törvényhatósági képviselő-testületének, választmányi tagja volt a soproni kaszinónak, elnöke a kaszinó könyvtárának, valamint választmányi tagja volt a Soproni Katolikus Körnek és rendes tagja a soproni Katolikus Konventnek. 1933-tól a Magyar Numizmatikai Társulat tagjává választották.⁴⁶

Hazai és külföldi múzeumok látogatása során kamatoztatta tapasztalatait Sopron város múzeuma részére. A múzeumi ügyvitel pontossága érdekében iktatókönyvet és gyarapodási naplót vezetett be, kapcsolatokat ápolt hazai és külföldi múzeumokkal, tudományos intézményekkel. Igazgatósága alatt a múzeumnak lényegében minden gyűjteménye számottevően gyarapodott vásárlások, ásatások és ajándékozások révén. Célja egy olyan megyei jellegű múzeum kialakítása volt, amely a Sopronhoz és Sopron vármegyéhez köt-

⁴² <http://www.soproniszig.hu/post/152#Lau> (letöltés dátuma: 2017. 10. 01.)

⁴³ <http://www.soproniszig.hu/post/152#Lau> (letöltés dátuma: 2017. 10. 01.)

⁴⁴ Soproni Állami Széchenyi István Gimnázium jegyzőkönyv, 1941-42. MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (GyMSML), VIII. 53 Soproni Állami Széchenyi István Gimnázium iratai, 102. kötet

⁴⁵ Dr. Czike Albert szíves szóbeli közlése.

⁴⁶ SOM, Régi múzeumi iratok, Lauringer Ernő levelezése. Kézirat, 1933. október 16.

hető műtárgyak gyűjtésére, megőrzésére és bemutatására fókuszál. Örvendetes módon a múzeum gyarapodása a látogatottság növelésére is hatással volt. Több nagyszabású kiállítást szervezett, amelyekben magánszemélyek tárgyai is szerepeltek. A legnagyobb magyar emléket ápolva létrehozta a Széchenyi-emlékszobát, restauráltatta a capitolumi triász-szoborcsoportot, valamint a múzeum 1938-as helyreállítása mellett irányította a gyűjteménytárak újjárendezését.

Múzeumigazgatóságának utolsó éveiben egy nagyszabású modernizációs terv kidolgozásán fáradozott. 1944 elején a múzeum fejlesztésére vonatkozó, 21.133/1943. Pm. számú felhívásra a következő javaslatot⁴⁷ terjesztette fel Sopron város polgármesterének: az 1938–1939-es felújításkor a természetrajzi tárat kitelepítették a kerti lakba, és a tárgyak nagy részét elraktározták. Mivel a tárgyak sűrűn voltak tárolva, javasolta a falba épített szekrények kiépítését. Felmerült a központi fűtés kiépítése műtárgyvédelmi szempontok miatt. Szóba került egy előadóterem kiépítése díszterem és arcképcsarnok céljából. A kevés hely miatt új épületszárnyak kiépítése is szerepelt a tervben, amely múzeumi szolgálati lakást is magában foglalt volna. A terv szerint a Deák tér felőli szárnyhoz kétoldalt egy emeleti szárnyat építettek volna. A szárnyak végétől a Deák téri kerítés árkádos rácsáig egy-egy árkádos folyosót terveztek a sírkövek védett elhelyezésére. A tervezett emelet-ráépítés miatt az épület belső átalakítása is tervben volt. A másik elgondolás szerint a Lenck-villát a kert egy részével együtt el kívánták adni. Lauringer a múzeum hosszú távú fejlesztését egy belvároshoz közeli, teljesen új épület létesítésével kívánta megvalósítani. Ezek a tervek a háború, a támogatás hiánya és Lauringer halála miatt végül nem valósultak meg.

Lauringer a második világháború idején megtette a szükséges műtárgyvédelmi óvintézkedéseket: a múzeumi műtárgyak egy része a Lenck-villa épületébe, a többi része a Szent Mihály-templom kincstárába és a társaskáptalani levéltárba került.⁴⁸ Ebben az évben a soproni zsidóság zár alá vett muzeális értékű tárgyait is a múzeumba szállították.⁴⁹ A múzeum műtárgyaira, egy esetleges légitámadás okozta katasztrófa esetére végül nem kötött a város biztosítást, annak rendkívül magas volta miatt.⁵⁰

Az utolsó években hosszan tartó betegsége nehezítette munkáját, de halála napjáig hűen szolgálta a múzeumot.⁵¹ 1944. október 30-án éjjel, agyszélhűdés következtében hunyt el.⁵² November 2-án délután 3 órakor helyezték nyugalomra a soproni Szent Mihály temetőben.⁵³ Személyében nagy munkabírású szakembert veszített el az intézmény, aki más munkái mellett példásan ellátta a múzeumigazgatói feladatokat, és a lehetőségekhez mérten fejlesztette és modernizálta a múzeumot. Életműve, munkássága és szorgalma példaként áll a jelenlegi és jövőbeli múzeumi generáció előtt is!⁵⁴

⁴⁷ SOM, Ikt. ügyv. ir. 5/1944. 1944. január 22.

⁴⁸ SOM, Ikt. ügyv. ir. 137/1944. 1944. július 31.

⁴⁹ SOM, Ikt. ügyv. ir. 147/1944. 1944. augusztus 9.

⁵⁰ SOM, Ikt. ügyv. ir. 193/1944. 1944. szeptember 26.

⁵¹ SOM, Ikt. ügyv. ir. 18/1945. 1944. évi jelentés. 1945. február 14.

⁵² MNL GyMSMSL, Sopron, halotti anyakönyvek, 1944.

⁵³ SOM, Helytörténeti Gyűjtemény, Aprónyomtatványok, Lauringer Ernő gyászjelentése. Leltári szám nélkül.

⁵⁴ Lauringer irodalmi munkásságát Csatkai Endre állította össze. Ld. SOM, Ikt. ügyv. ir. 24/1949.

Az ezredforduló környékén bekövetkezett múzeumi paradigmaváltás a nyitott látogatóbarát múzeum megteremtésére, létrehozására ösztönözte a hazai múzeumokat is. A Soproni Múzeumban 2006-tól történtek jelentősebb változások a közművelődés terén. Ezek a szakemberállomány összetételét és a múzeumi működés tartalmi elemeit is érintették. Az intézmény napjainkra rendkívül sokrétű múzeumpedagógiai, múzeumandragógiai tevékenységet végez. A fentiekben említett múzeumtípus nem pusztán azzal felel meg a mai elvárásoknak, hogy a látogatók, múzeumhasználók felé kommunikációt folytat a múzeum kulisszái mögött zajló kutatásokról, szakmai tevékenységről. Ezen felül a kiállítások építéskor igazodni kell a mai, digitális világ emberének elvárásaihoz, több érzékszervre ható és interaktív állandó, illetve időszakos kiállításokat létrehozni. Jó példa volt erre a 2009-ben megújult *Határtalan történet. Sopron és környékének története az új- és legújabb korban* című állandó helytörténeti kiállítás (Sopron, Fő tér 8.), amely már az új szemléletet tükrözte. A kiállítások témáját figyelembe véve, a lehetőségekhez és az épületek adottságaihoz igazodva folyamatosan bővülnek a meglévő állandó kiállítások is interaktív elemekkel, az időszakos kiállítások zöme pedig szintén ezeknek az eszközöknek a felhasználásával készül.

Az intézmény legutóbbi fejlesztése a gyermekek számára épült kiállítás, a Macskakő Gyermekmúzeum és Közösségi Tér (Szent György u. 12.). A több pályázat támogatásával létrehozott kiállítás célja, hogy az óvodás és kisiskolás gyerekek játék közben ismerkedjenek meg a régmúlt korok életmódjával, mindennapi használati tárgyaival, érdekességeivel úgy, hogy többdimenziós izgalmas terekben mozogjanak, szórakozva tanuljanak. A hétköznapi történelmével való ismerkedés mellett a tárgyak, formák iránti érzékük fejlődjön, befogadóvá, idővel múzeumlátogató felnőttekké váljanak. A kezdeményezést 2017-ben Országos Múzeumpedagógiai Nívódíjjal ismerték el.

A Modern Városok program keretében hamarosan megújul a Deák téri Lenckvilla, Európai Unió támogatásából pedig a Fő tér északi házsorának épületeiben „Múzeumgyed” jön létre.

A Soproni Múzeum közművelődési programjában a múzeumpedagógia és a múzeumandragógia is kiemelt helyet foglal el. Mindenek előtt diákoknak és tanáraiknak kínál múzeumpedagógiai órákat, melyek megtervezésekor figyelembe veszi a Nemzeti Alaptantervben foglaltakat. Korosztályonként több témából választhatnak a pedagógusok, és egyedi kérésre, előzetes egyeztetés alapján a kínálat folyamatosan bővül. A múzeumi tanórák, melyek valamennyi kiállítás anyagát feldolgozzák, az általános- és középiskolás tanulók tanmeneteibe egyaránt jól beilleszthetők. Az élményalapú foglalkozások során könnyedén sajátíthatnak el ismereteket, miközben a múzeumot a szabadidő eltöltésének lehetséges helyszínéül is megismerik.

Ezt a célt, a későbbi múzeumlátogató felnőtté válást segítik a tanórán kívüli foglalkozások, szakkörök, vetélkedők, játszóházak, kézműves foglalkozások, amelyeken nem a formális oktatás keretein belül vesznek részt a gyerekek, hanem választhatóan, a tanítási időn túl. Speciális nevelési igényű és fogyatékkal élő gyermekek és fiatalok számára is van lehetőség múzeumi tanórák látogatására, mivel a foglalkozások módszerei az ő képességeikhez és lehetőségeikhez szintén igazodnak.

A múzeum közművelődési programjainak kidolgozását Európai Unió támogatások is segítették. A TÁMOP 3.2.8/B-08 pályázat támogatásával készültek el az első, letisztult formába öntött tanóra-sorozatok. A célcsoport az 5. és 6. illetve a 9. és 10. évfolyam volt. A történelem tantárgy tananyagához szorosan kapcsolható foglalkozásokra az *Évezredek a Borostyánkő-út mentén* című állandó régészeti kiállításban, valamint a Római Kőtárban (mindkettő: Fabricius-ház, Sopron, Fő tér 6.) került sor. A pályázati forrásból két típusú, hat alkalomból álló órasorozat kezdődött, valamint általános iskolás helytörténeti szakkör, és felnőtteknek szóló szabadegyetem indult. A TIOP-1.2.2.11/1 projekt infrastrukturális fejlesztést tett lehetővé, így elkészülhetett az Eggenberg-házban az a múzeum-pedagógiai foglalkoztató helyiség, amely azóta a foglalkozások fő helyszínéül szolgál. A TÁMOP-3.2.13-12/1 jelű pályázat már óvodás csoportok bevonását is támogatta, illetve ösztönözte vetélkedők, versenyek rendezését, valamint tematikus napok szervezését általános- és középiskolásoknak.

A muzeális intézmények szakmai fejlesztésére kiírt Kubinyi Ágoston program két lépcsőben is segítette a Macskakő Gyermekmúzeum kialakítását az Eggenberg-házban. A Soproni Múzeum új kiállítóhelye a kisgyermekek nézőpontjából tekint az időre és a belőle kibontakozó történelemre. Ez által ott olyan modern tér született, amely nem az egyoldalú ismeretközlés, hanem az élmények hangján szól, és a játék eszközével fordul a leendő múzeumlátogatókhoz. Funkcionálisan, méreteiben a kicsik életkori sajátosságaihoz igazodik, témájában pedig magától értetődően kapcsolódik a gyermekek által ismert napi tevékenységekhez. A mintát elsősorban a skandináv országok múzeumi szolgáltatásai, ahol nagy figyelmet fordítanak arra, hogy a legkisebbek vizuális kultúrája és kreativitása fejlődjön. A modellt, melyet a Soproni Múzeum is adaptált, serkenti a gyerekek természetes kreativitását. Módszertani alapja az a kézikönyv, amely a tárgyak útján történő tanulás alapjaiba vezet be.¹ Itt, és a többi kiállítóhelyen rendszeresen zajlanak kézműves foglalkozások a jeles napokhoz kapcsolódóan a járasszékhely múzeumok szakmai támogatása program keretében.

A Soproni Múzeum fontos feladatának tartja a permanens művelődés támogatását is. Múzeumandragógiai programjai segítik az élethosszig tartó tanulást, és sokakat vonzanak ismeretterjesztő, oktató és szórakoztató rendezvényei. Népszerűek a szabadegyetemi előadások, a Baráti Kör programjai, a tárlatvezetések és az országos nagyrendezvényekhez csatlakozó programok, legyen szó városi sétáról, előadásról, színdarabról vagy

¹ Gail Durbin, Sue Wilkinson, Susan Morris: Learning from Objects: A Teacher's Guide. English Heritage, London, 1990.

„Egy gondolatnyira vagy a bármikortól” - egy herceg bőrében néhány száz évvel ezelőtt...
Fiúk jelmezben a Macskakő Gyermekmúzeumban

vetítésről. Az országos nagyrendezvények ugyanabban az időpontban, illetve időszakban várják a látogatókat Magyarország valamennyi résztvevő múzeumában. A Kulturális Örökség Napjaira már 2005-től szervez az intézmény programot városi sétával és/vagy valamely egyébként nem látogatható vagy nehezen hozzáférhető helyszín bemutatásával. A Múzeumok Éjszakája 2006 óta a talán legnagyobb érdeklődésre számot tartó, de mindenképpen a leglátogatottabb rendezvény. Az éjszakába nyúló nyitvatartás, a rendhagyó programok, különleges és hangulatos helyszínek több ezer látogatót csábítanak minden alkalommal az év egyik legrövidebb éjszakáján. A Múzeumok Őszi Fesztiváljának 2007-től van hagyománya a Soproni Múzeumban. Tematikája az őszi tarkaságához igazodva évről-évre színes témákat tár a látogatók elé. A programok készítésekor szem előtt tartjuk, hogy a gyermekek és felnőttek, fiatalok és idősebbek is találjanak az érdeklődésüknek megfelelő elemet.

A rendezvények és kiállítások mellett kiadványok készülnek gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt. A gyermekeknek szóló kiállítási vezetőfüzetek élménytelivé teszik a kiállítás-látogatás perceit, valamint múzeumon kívül, otthon vagy iskolában is használhatók. Segítik a látottak feldolgozását, megértését, mélyebb értelmezését, mindezt szülői vagy pedagógusi segítséggel. Érdemes megemlíteni e helyütt a helytörténeti kiállításhoz készült gyermek vezetőfüzetet, amely 2009-ben Országos Múzeumpedagógiai Nívódíj-

ban részesült.² Gyermeknek számára készülnek kiadványok a foglalkozások egy részéhez is. Ezeket az óra időtartama alatt segédanyagként használhatják, később pedig feleleveníthetik segítségükkel a látottakat. A felnőtteknek készült múzeumi vezetők a kiállításokban való tájékozódást segítik, és kiegészítő információkkal szolgálnak a látogatók számára.

Az élethosszig tartó tanulást támogatják fiatal felnőtt és felnőtt látogatókat célzó programjaink. Évek óta nagy sikerrel rendezzük meg a Retro-Sopron vetítettképes helytörténeti előadásokat, és népszerűek a kutatás alatt álló épületek vezetett bejárásai is. Legutóbb a Zichy-Meskó-palotába (Kolostor utca 11.) léphettek be az érdeklődők. A múzeum immár egy éve ad otthont a Soproni Kreatív Írókörnek is.

A szórakoztatva tanulást célozza meg a múzeum *Ars Historica* színtársulata, amely előadásaival elmúlt korok embereit, eseményeit kelti életre. A társulat tagjai által írt színdarabok történeti hitelességre törekedve, a dráma eszközével mutatják be a választott témát, mely lehet egy 17. századi bűnvádi eljárás, vagy éppen egy adventi ünnepvárás az 1930-as évekből. Az előadások célja elsősorban az, hogy a főként enteriőr-jellegű kiállítóterekbe életet vigyenek, és az eredeti tárgyak között mutassanak be rekonstruált történeteket. Volt már előadás szabad ég alatt, a Fő téren is. A társulatot a múzeum munkatársai, az ő családtagjaik, baráti társaságuk alkotja, így bővítve a múzeumi munkaközösséget szó szerint is családi körre.

A gasztronómia kedvelőinek figyelmébe ajánljuk múzeumi gasztroblogunkat, mely a Storno család nevét felvéve a Storno-konyha nevet viseli (www.stornokonyha.hu). A Storno család hagyatékában fennmaradt, főként 18. századi szakácskönyvekből főznek munkatársaink jobbnál jobb ételeket, tapasztalataikat pedig a blogon osztják meg. A modern konyhára adaptált recepteket idén immár negyedik alkalommal is megmérték az Esterházy Barokk Ételfőző Fesztiválon, ahonnan minden esetben különdíjjal tértek haza.

A Soproni Múzeum közművelődési munkatársai a muzeológusokkal együttműködve folyamatosan azon dolgoznak, hogy mindig újabb, változatos programokkal várják a látogatókat.

² Balassa Krisztina – Kiss Melinda – Kuslics Katalin: Határtalan történet. Kiállítási vezető. Soproni Múzeum, Sopron, 2010.

Az alábbi táblázat a Soproni Múzeumban rendezett kiállítások összegyűjtött listája, a Múzeum alapításától napjainkig. Használatához a következő megjegyzéseket fűzöm:

- ugyanannak a kiállításnak a címe többféle változatban fellelhető – főleg a különkiállítások esetében és korai időszakban – ezért a rendezvény tartalmára legjellemzőbb változatot használtam.
- Számos esetben a ma érvényes helyesírási szabályokkal ütköző írásmódot találok, mivel az eredeti elnevezés, a cím integritásának megőrzésére törekedtem.
- Az évszázad írásánál megtartottam az eredeti formát, így nem a következetesség hiánya okozza az eltérést, hanem a meghívókban, forrásokban talált római vagy arab írásmódot őriztem meg.
- Úgy ítélem meg, hogy terjedelmi és egyéb okokból számos tárlatot nem szükséges feltüntetni. Például az ötvenes években rendezett, évfordulóra készített „egy-két vitrines” kiállításokat és a kisebb, alkalmi jellegű kiállításokat, mint az elmúlt évtized Múzeumok Éjszakájára készült „egynapos” kamarakiállításokat.
- A dokumentumok, meghívók, a múzeumi adattárban megtalálható jelentések sokszor hiányosak, így nem tudtam teljeskörű és hiánytalan kimutatást készíteni. A hiányzó adatok esetében az „n.a.” (nincs adat) jelölést alkalmaztam.
- A táblázatban felsorolt adatok a Soproni Múzeumban található alábbi dokumentumokban találhatók: iktatott ügyviteli iratok, helytörténeti adattár, helytörténeti aprónyomtatvány gyűjtemény, meghívók, kiállítási vezetők, kiállítási katalógusok.
- A kiállítás címe előtt csillaggal (*) jelöltem, ha önálló katalógus vagy vezető található a Soproni Múzeum könyvtárában, gyűjteményeiben.
- Az állandó kiállításokat vastag, a külföldön rendezett kiállításokat dőlt betűvel jelöltem.

Kiállítás címe/megnevezése	Jelleg	Megnyitó (év/hó/nap)	Bezárva	Helyszín, megjegyzések
Soproni Művészeti és Történelmi Egylet kiállítása	állandó kiállítás	1868. 05. 10.	1881. 05.	Templom utca 5.
Sopron szab. kir. város régiségi múzeumának kiállítása	állandó kiállítás	1881		Tábornok-ház
Sopronmegyei Régészeti Társulat	állandó kiállítás	1885	n. a.	Bencés Gimnázium (Szent György utca 9.)
Sopronmegyei Régészeti Társulat	állandó kiállítás	n. a.	n. a.	Kisbenedi templom (Fapiac 2.)
Sopron szab. kir. város régiségi múzeumának kiállítása	állandó kiállítás	1897	n. a.	Városháza II. emelet
* Sopronvármegye és Sopron szab. kir. város Egyesített múzeum kiállítása	állandó kiállítás	1901. 12. 29.	n. a.	Városháza II. emelet
Helytörténeti kiállítás újrainyitása	állandó kiállítás	1913. 10. 05.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Három hadiszolgálatot teljesítő festőművész kiállítása (Ágoston Ernő, Belányi Viktor, Harnos Károly)	időszaki kiállítás	1917. 05. 06.	1917. 05. 20.	Lenck-villa (Anyaház)
Kiállítás a múzeumban található hímzések, varrásokból, kéziszőttekből	időszaki kiállítás	1933. 05. 01.	1933. 06.	Lenck-villa (Anyaház), I. emeleti folyosó
Órakiállítás	időszaki kiállítás	1936. 07. 19.	1936. 09. 20.	Lenck-villa (Anyaház)
Üveg- és kerámia kiállítás	időszaki kiállítás	1937. 06. 27.	1937. 08. 29.	Lenck-villa (Anyaház)
Helytörténeti kiállítás újrainyitása	állandó kiállítás	1947. 06. 29.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Wosinszky Kázmér gyűjteményes kiállítás	1. különkiállítás	1947. 09. 21.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház), Csatkai Endre sorozata: 1-81. különkiállítások
Horváth József festőművész kiállítása	2. különkiállítás	1947. 10. 05.	1947. 10. 19.	Lenck-villa (Anyaház)
A szép soproni könyv	3. különkiállítás	1947. 10. 05.	1947. 10. 19.	Lenck-villa (Anyaház)
Mühl Aladár festőművész gyűjteményes kiállítása	4. különkiállítás	1948. 04. 18.	1948. 05. 02.	Lenck-villa (Anyaház)

1848/49. centenáris kiállítás	5. különkiállítás	1948. 05. 15.	1948. 06. 13.	Lenck-villa (Anyaház)
Mihalovits János gyűjteményes kiállítása	6. különkiállítás	1948. 06. 27.	1948. 08. 04.	Lenck-villa (Anyaház)
Barokk Művészet Sopronban	7. különkiállítás	1948. 08. 14.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Scholz János adományának bemutatása	8. különkiállítás	1949. 04. 23.	1949. 05. 08.	Lenck-villa (Anyaház)
Soproni művészképmások	9. különkiállítás	1949. 05. 14.	1949. 05. 29.	Lenck-villa (Anyaház)
Mende Gusztáv gyűjteményes kiállítása	10. különkiállítás	1949. 06. 05.	1949. 07. 03.	Lenck-villa (Anyaház)
Baditz Ottó emlékkiállítás	11. különkiállítás	1949. 08. 28.	1949. 09. 16.	Lenck-villa (Anyaház)
Sopron a Bach-korszakban	12. különkiállítás	1949. 10. 01.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Soproni rajztanárok	13. különkiállítás	1949. 10. 30.	1949. 11. 06.	Lenck-villa (Anyaház)
A soproni Tanácsköztársaság 1919.	14. különkiállítás	1950. 04. 04.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
1947 óta gyűjtött vízfestmények és grafikák	15. különkiállítás	1950. 04. 29.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Érem és plakettművészet – Kiállítás a múzeum saját, eddig nem méltatott emlékérem és plakett gyűjteményéből	16. különkiállítás	1950. 05. 27.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
A Fertő múltja	17. különkiállítás	1950. 06. 29.	1950. 07. 23.	Lenck-villa (Anyaház)
Sopron haladó művészetének 100 éve	18. különkiállítás	1950. 08. 20.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Zrínyi Miklós és kora	19. különkiállítás	1950	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Mikoviny Sámuel, nagy magyar újtó	20. különkiállítás	1950. 10. 29.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Néprajzi gyűjtés 1950-ben	21. különkiállítás	1951. 04. 04.	1951. 04. 23.	Lenck-villa (Anyaház)
600 éves soproni színháztörténet	22. különkiállítás	1951. 04. 29.	1951. 05. 20.	Lenck-villa (Anyaház)
Steinacker Károly emlékkiállítás	23. különkiállítás	1951. 05. 27.	1951. 07. 01.	Lenck-villa (Anyaház)

Soproni művészképmások II.	24. különkiállítás	1951. 07. 15.	1951. 08. 05.	Lenck-villa (Anyaház)
Újjárendezett régészeti tár	állandó kiállítás	1951. 08. 20.	–	Lenck-villa (Anyaház)
Liszt Ferenc emlékezete	25. különkiállítás	1951. 08. 20.	1951. 09. 23.	Lenck-villa (Anyaház)
Magyar karikatúraművészet	26. különkiállítás	1951. 09. 30.	1951. 10. 21.	Lenck-villa (Anyaház)
Öt éves a soproni műemlékvédelem (1947–1952)	27. különkiállítás	1952. 04. 03.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Brennbergbánya múltja	28. különkiállítás	1952. 05. 12.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
A 150 éves Nemzeti Múzeum	29. különkiállítás	1952. 06. 08.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
A soproni iparművészet keresztmetszete	30. különkiállítás	1952. 07. 13.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Divéky József emlékkiállítás	31. különkiállítás	1952. 08. 10.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Kossuth Lajos emlékezete	32. különkiállítás	1952. 09. 21.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Ady – Kodály jubileumi kiállítás	33. különkiállítás	1952. 12. 08.	1953. 03. 21.	Lenck-villa (Anyaház)
Tóth Ágoston emlékezete	34. különkiállítás	1953. 03. 29.	1953. 04. 19.	Lenck-villa (Anyaház)
Új szerzemények: régészet, néprajz, művészettörténet	35. különkiállítás	1953. 04. 26.	1953. 05. 27.	Lenck-villa (Anyaház)
A 2500 éves soproni sport	36. különkiállítás	1953. 05. 31.	1953. 07. 05.	Lenck-villa (Anyaház)
* Akiktől a soproni barokk festők tanultak	37. különkiállítás	1953. 07. 12.	1953. 08. 30.	Lenck-villa (Anyaház)
Rákóczi Ferenc emlékezete	38. különkiállítás	1953. 09. 06.	1953. 10. 25.	Lenck-villa (Anyaház)
Bélyegkiállítás – A soproni posta története	39. különkiállítás	1953. 11. 01.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
A soproni gyógyítás története	40. különkiállítás	1954. 04. 04.	1954. 05. 03.	Lenck-villa (Anyaház)
Jókai emlékezete	41. különkiállítás	1954. 05. 09.	1954. 05. 30.	Lenck-villa (Anyaház)
A belvárosi ásatás	42. különkiállítás	1954. 06. 05.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)

Vörös Erzsé és Karcsey Lajos emlékkiállítás	43. különkiállítás	1954. 07. 10.	1954. 08. 15.	Lenck-villa (Anyaház)
A fertődi kísérleti állomás munkája (A növénynevelés a mezőgazdaság szolgálatában)	44. különkiállítás	1954. 08. 21.	1954. 09. 22.	Lenck-villa (Anyaház)
A soproni hivatásos színészet 200 éve	45. különkiállítás	1954. 10. 03.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Sopron 1944–45-ben	46. különkiállítás	1955. 03. 31.	1954. 05. 02.	Lenck-villa (Anyaház)
Az 1955-ös év nevezetesebb évfordulói	47. különkiállítás	1955. 05. 08.	1955. 05. 29.	Lenck-villa (Anyaház)
Keletázsiai fametszet-művészet	48. különkiállítás	1955. 06. 05.	1955. 06. 26.	Lenck-villa (Anyaház)
Janesitz Henrik emlékkiállítás	49. különkiállítás	1955	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Gyermek a soproni művészetben	50. különkiállítás	1955. 08. 20.	1955. 10. 15.	Lenck-villa (Anyaház)
Kisipartörténeti kiállítás – a soproni vasipar története	állandó kiállítás	1956. 04. 04.	1960.	Lábasház
A 20. század első felének képzőművészeti keresztmetszete	51. különkiállítás	1956. 04. 04.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
A soproni gyermekkovács története	52. különkiállítás	1956. 05.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
A soproni könyv és sajtó története	53. különkiállítás	1956. 06.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Soproni arcképfestés négy évszázada	54. különkiállítás	1956. 07. 15.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Leonardo rajzainak reprodukciós kiállítása	55. különkiállítás	1956. 09. 09.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Diebold Károly fotóművész színes fényképei	56. különkiállítás	1956. 10. 07.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Haydn József emlékezete – születésének 225. évfordulójára	57. különkiállítás	1957. 04.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
A romantikus építészet Sopronban (1848–1870)	58. különkiállítás	1957. 05. 19.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
A négyévszázados soproni líceum (Berzsenyi gimnázium)	59. különkiállítás	1957. 06. 16.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
A soproni arcképfestés (második sorozat)	60. különkiállítás	1957. 08. 20.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)

Ágoston Ernő emlékkiállítás	61. különkiállítás	1957. 04.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Wosinsky Kázmér újabb festményei	62. különkiállítás	1958. 05. 11.	1958. 06. 01.	Lenck-villa (Anyaház)
Soproni múlt plakátok tükrében (1809–1919)	63. különkiállítás	1958. 06. 15.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
A Hunyadiak emlékezete	64. különkiállítás	1958. 07. 20.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Horváth Marietta szobrászművész és Sterbenz Károly grafikus kiállítása	66. különkiállítás	1958. 10. 05.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
A Tanácsköztársaság soproni emlékei	67. különkiállítás	1959. 03. 21.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Erdő, berek a soproni festészetben	68. különkiállítás	1959. 05. 02.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Hauser Károly soproni festő (1841–1911) művészete	69. különkiállítás	1959. 06. 14.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
A Sopron környéki falvak a festészetben	70. különkiállítás	1959. 07. 12.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Kazinczy Ferenc és Schiller Friedrich emlékezete (születésük 200. évfordulója alkalmából)	71. különkiállítás	1959. 09. 06.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
A felszabadult Sopron 15 éve (1945–1960)	72. különkiállítás	1960. 04. 03.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Széchenyi halálának 100. évfordulója	73. különkiállítás	1960	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Az 1960. esztendő nevezetesebb évfordulói	74. különkiállítás	1960. 06. 12.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Korábbi soproni festőnők	75. különkiállítás	1960. 08. 28.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
* A soproni ruházati iparágak története	állandó kiállítás	1960. 09. 18.	n. a.	Lábasház
A soproni munkás-színjátósok 15 éve	76. különkiállítás	1960. 10. 02.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Népek barátsága	77. különkiállítás	n. a.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Az 1961. esztendő nevezetesebb évfordulói	78. különkiállítás	1961. 04. 23.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Szent-István Gyula (1881–1930) művészete	79. különkiállítás	1961. 06. 25.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)

A Balaton a soproni festészetben	80. különkiállítás	1961. 08. 27.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Nemzeti Múzeum Rákóczi-kincsei, magyar öltözetek, valamint a Szépművészeti Múzeum anyagából barokk képek és szobrok	időszaki kiállítás	1962. 06. 30.	n. a.	Fabricius-ház
Új állandó kiállítások (Liszt emlékszoba, Zene- és színház-történet, Munkásmozgalom, Népművészet)	állandó kiállítás	1962. 07. 01.	–	Lenck-villa (Anyaház)
Horváth József rajzai	81. különkiállítás	1962. 07. 01.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Órakiállítás	állandó jellegű	1963. 04. 04.	n. a.	Fabricius-ház (Gótikus nagyterem)
* Római kori kőtár (A capitoliumi triász új rekonstrukciója)	állandó kiállítás	1963. 04. 04.	–	Fabricius-ház
Sopron és környékének története Mohácsig (régészeti kiállítás)	állandó kiállítás	1963. 04. 04.	n. a.	Fabricius-ház
A középkori írásbeliség soproni emlékei	állandó jellegű	1963. 06. 30.	n. a.	Fabricius-ház (Soproni Levéltár rendezésében)
Védett műkincsek Sopronban	időszaki kiállítás	1963. 09. 29.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
1863–1963 dalostalálkozó	időszaki kiállítás	1963	n. a.	n. a.
László Gyula rajzai	vándorkiállítás	1964. 05. 14.	1964. 05. 30.	Lenck-villa (Anyaház)
Halasi csipke	vándorkiállítás	1964. 06. 04.	1964. 08. 15.	Lenck-villa (Anyaház)
Romantikus építészet	n. a.	1964	n. a.	Fabricius-ház
Műemléki helyreállítások Sopronban	n. a.	1964	n. a.	n. a.
Mende Gusztáv emlékkiállítás	n. a.	1964. 11. 08.	1964. 11. 22.	n. a.
Ötvösművészet a XVI–XX. században	állandó jellegű	1965. 06. 20.	n. a.	Fabricius-ház (Gótikus nagyterem)
Sopron és környéke a XVII. századtól napjainkig	állandó kiállítás	1965. 06. 27.	–	Lenck-villa (Anyaház), fölszinten, 9 teremben

Sopron megye népművészete	állandó kiállítás	1965. 06. 27.	–	Lenck-villa (Anyaház), emelet és alagsor
Kiállítás a múzeum céhemlékeiből	állandó kiállítás	1965. 07. 04.	–	Lábasház
A soproni múzeum antik kályhái	állandó jellegű	1965. 10. 01.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház), Télikert
Műemléki helyreállítások Sopronban	vándorkiállítás	1965	n. a.	Több üzemben mutatták be
20 év soproni képzőművészete	időszaki kiállítás	1965	n. a.	Festőterem
A múzeum barokk rajzai	időszaki kiállítás	1965	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Címertani kiállítás	állandó jellegű	1965	–	Fabricius-ház (Soproni Levéltár rendezésében)
300 éves a Berzsenyi Gimnázium könyvtára	időszaki kiállítás	1966. 05. 08.	1966. 09. 30.	Lenck-villa (Anyaház)
A Sopronhorpácsi Kutatóintézet munkája	időszaki kiállítás	1966. 10. 03.	1966. 10. 30.	Lenck-villa (Anyaház)
Fejezetek a soproni munkásmozgalom történetéből	időszaki kiállítás	1966. 10. 14.	1966. 12. 31.	Ady kultúrház
100 éves a soproni múzeum	időszaki kiállítás	1967. 05. 25.	n. a.	n. a.
A XVIII. század művészetéből	állandó kiállítás	1967. 10. 01.	–	Fertőrákosi kastély
A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatása a soproni munkásmozgalomra	vándorkiállítás	1967. 11. 03.	n. a.	A fertőrákosi kastélyban nyílt meg először (Fertőrákos, Ágfalva, Balf, Hegykő, Pereszteg, Lövő)
A soproni járás műemlékei	vándorkiállítás	1967	n. a.	Lenck-villában (Anyaházban) nyílt meg először (Fertőrákos, Ágfalva, Balf, Hegykő, Nagycenk, Pereszteg)
A XVI–XVIII. század iparművészetéből	időszaki kiállítás	1967	n. a.	Fabricius-ház
A soproni múzeum rajzgyűjteménye	időszaki kiállítása	1968	n. a.	n. a.

	A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása	vándorkiállítás	1968	n. a.	2 helyen megrendezve
*	A soproni gyógyszerárak és gyógyítás története (Patikamúzeum)	állandó kiállítás	1968. 06. 11.	–	Patika-ház
	Fertőrákos története	állandó kiállítás	1968. 10. 01.	–	Fertőrákosi kastély
	A győri múzeum Ausztriából visszakapott képei	időszaki kiállítása	1968. 10. 06.	n. a.	n. a.
	Brennbergbánya története	állandó kiállítás	1968. 11. 03.	–	Brennbergbánya
	Sopronmegye a Tanácsköztársaságban	vándorkiállítás	1969. 03. 20.	n. a.	Festőterem
	A Tanácsköztársaság a soproni járásban	vándorkiállítás	1969. 03. 20.	n. a.	n. a.
	Száz éves a Városház Építők Egyesülete (A Soproni Városház Építők Egyesülete 1869–1969)	időszaki kiállítás	1969. 06. 28.	n. a.	Fabricius-ház
	140 éves a Soproni Zeneegyesület	időszaki kiállítás	1969. 10. 04.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
	Magyar reneszánsz könyvkötések és a nyugatmagyarországi könyvkötések	állandó jellegű	1969. 09. 03.	n. a.	Fabricius-ház (Győri-, szombathelyi egyházi gyűjtemények, Városi Könyvtár, Soproni Levéltár, Soproni Múzeum, Iparművészeti Múzeum)
	A Zeneegyesület 140 éve	időszaki kiállítás	1970	n. a.	n. a.
	A soproni sport 25 éve	időszaki kiállítás	1970. 05. 01.	n. a.	Fabricius-ház nagyterem
	XV–XVIII. századi puszpáng figurák és faragások – Barokk rajzok	időszaki kiállítás	1970. 06. 06.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház), Iparművészeti Múzeummal
	Rábaközi hímezések	időszaki kiállítás	1970	n. a.	Művelődési Ház a Röpülj Páva döntőjére
	A helytörténeti kutatás 25 éve	időszaki kiállítás	1970	n. a.	n. a.
	Dr. Csatkai Endre emlékkiállítása	időszaki kiállítás	1971. 03. 14.	1971. 06. 13.	Lenck-villa (Anyaház)

Liszt Ferenc emlékkiállítás	időszaki kiállítás	1971. 06.	n. a.	Liszt Művelődési Központ
XV–XVIII. századi kályhacsempek	időszaki kiállítás	1971. 10.	n. a.	n. a.
Habán kerámia	időszaki kiállítás	1971	n. a.	Fabricius-ház, Iparművészeti Múzeummal
Nemzetiségi Kiállítás (német-horvát)	időszaki kiállítás	1972. 01.	n. a.	Pedagógus Kultúrotthon
* Sulyok Gabriella grafikusművész kiállítása	időszaki kiállítás	1972. 03. 19.	1972. 04. 09.	Lenck-villa (Anyaház)
100 év soproni festészete	időszaki kiállítás	1972. 04.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Diebold Károly emlékkiállítás	időszaki kiállítás	1972. 05.	n. a.	Festőterem
Zsolnai kerámia	állandó jellegű	1972. 09. 24.	1973. 09. 27.	Fabricius-ház (Iparművészeti Múzeum)
Antifasiszta mozgalmak Sopronban a világháború alatt	időszaki kiállítás	1972	n. a.	Művelődési Ház
* Kássa Gábor festőművész emlékkiállítása	időszaki kiállítás	1972. 09.	n. a.	Festőterem
Népművészet I. – A vallásosság népi emlékei	időszaki kiállítás	1972. 10.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Petőfi és Sopron	időszaki kiállítás	1973. 05. 24.	n. a.	Művelődési Ház
Élet a római kori Sopronban – Scarbantia élete	állandó kiállítás	1973. 07. 01.	–	Tűztorony melletti romépület
Soproni veduták	állandó kiállítás	1973. 07. 01.	–	Tűztorony
Kaukázusi szőnyegek (Iparművészeti Múzeum Kiállítása)	állandó jellegű	1973. 09. 30.	1975. 03.	Fabricius-ház nagyterem
130 éves a Soproni Takarékpénztár	időszaki kiállítás	1973. 10. 30.	n. a.	OTP-ben
László Gyula rajzai	időszaki kiállítás	1973	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
Színháztörténeti kiállítás	időszaki kiállítás	1973. 11.	n. a.	Az új színház előcsarnokában
Steinacker Károly soproni festő emlékkiállítása	időszaki kiállítás	1973	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)

	Népművészet II. (Faragott és festett bútorok)	időszaki kiállítás	1973	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
	Mende Gusztáv emlékkiállítás	időszaki kiállítás	1974. 06.	n. a.	n. a.
	Népművészet III. – hímzések	időszaki kiállítás	1974. 10.	n. a.	n. a.
	Az utolsó 100 év soproni festészet	időszaki kiállítás	1974	n. a.	n. a.
	A soproni színház története	állandó kiállítás	1975. 04. 01.	n. a.	Színházban
*	Pékmúzeum – A soproni sütőipar története	állandó kiállítás	1975. 06. 09.	-	Pékház, Sopron, Bécsi u. 5.
	Liszt Ferenc szoba megnyitása	állandó kiállítás	1975. 09. 01.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
*	XVII–XVIII. századi polgári lakások	állandó kiállítás	1975. 10. 14.	n. a.	Fabricius-ház
	Hagyomány és modernség (bemutatásra került: Sopron, Brest, Amiens, Calais) – Képfestő kiállítás	időszaki kiállítás	1975	n. a.	Fabricius-ház, II. emelet, 3 kiállítás Franciaországban, első Sopronban
	100 éves a soproni ipari oktatás	időszaki kiállítás	1975	n. a.	n. a.
	Szocialista képzőművészek 1920–1945	időszaki kiállítás	1975	n. a.	Fabricius-ház nagyterem
	Vörösmarty: Salamon király irodalma és első soproni előadása	időszaki kiállítás	1976. 02. 04.	n. a.	Színházban
	Sterbenz Károly grafikái	vándorkiállítás	1976	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
	Berzsenyi Dániel emlékkiállítás	időszaki kiállítás	1976. 05. 07.	n. a.	n. a.
	Az evőeszközök története 16–19. század	időszaki kiállítás	1976	n. a.	n. a.
	Pékmúzeum – Soproni iparospolgár lakása	állandó kiállítás	1976. 10.	-	Pékház, Sopron, Bécsi u. 5.
	Csatkai Endre autográf gyűjteménye	időszaki kiállítás	1976. 10. 02.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
	17–18. századi színpadtervek	időszaki kiállítás	1976. 10. 03.	n. a.	Festőterem (Színház-történeti Múzeummal)
	XIII–XIV. századi középkori zsinagóga	állandó kiállítás	1976. 07.	-	Ó-Zsinagóga

Sopron zenei város, zenetörténeti kiállítás	időszaki kiállítás	1977. 01. 09.	1977. 03. 01.	Lenck-villa (Anyaház)
Forradalmak soproni plakátjai	időszaki kiállítás	1977. 03. 15.	n. a.	KISZ-ház
A magyar földmérés története	időszaki kiállítás	1977. 03. 20.	1977. 05. 02.	Lenck-villa (Anyaház)
Madách: Az ember tragédiája	időszaki kiállítás	1977. 05. 17.	1977. 06. 12.	Lenck-villa (Anyaház)
Sterbenz Károly grafikái	időszaki kiállítás	1977. 05. 22.	n. a.	Győri múzeumban
„Titokzatos urvölgyi edények” – Ötvösmunkák	időszaki kiállítás	1977. 06. 19.	1977. 09. 10.	Lenck-villa (Anyaház)
* Háromezer év a borostyánkőút mentén. Sopron és környéke története az őskortól a XVI. századig. (Új régészeti kiállítás)	állandó kiállítás	1977. 07. 09.	–	Fabricius-ház
* I. Országos Érembiennálé (A megújult Lábasház első kiállítása)	időszaki kiállítás	1977. 09. 11.	1977. 10. 09.	Lábasház
Szenes Zsuzsa Munkácsy-díjas iparművész textil-kollázs kiállítása	időszaki kiállítás	1977. 10. 01.	1977. 10. 30.	Fabricius-ház kisterem (II. emeleti előadó)
A sopronbánfalvi barokk lépcső helyreállítása	időszaki kiállítás	1977. 10. 09.	1977. 11. 06.	Zsinagóga (Új utca 11.)
A soproni nyomdászat története	időszaki kiállítás	1977. 10. 16.	1978. 01. 10.	Lábasház
Dokumentum-kiállítás a NOSZF 60. évfordulóján	időszaki kiállítás	1977. 10. 30.	1977. 11. 13.	Horváth Zoltán Úttörőház
Brennbergi kiállítás újrarendezése	állandó kiállítás	1977. 11. 06.	–	Bányászati Múzeum
Rauch András 17. századi soproni zeneszerző	időszaki kiállítás	1977. 11. 10.	n. a.	n. a.
A tárgyak arca, Kovács Tamás néprajzi fotókiállítása	időszaki kiállítás	1978. 01. 20.	1978. 03. 26.	Lábasház
<i>Népi kismesterségek, néprajzi kiállítás</i>	<i>időszaki kiállítás</i>	<i>1978. 05. 06.</i>	<i>n. a.</i>	<i>Szófiában</i>
Tolsztoj és Sopron (helytörténeti és irodalomtörténeti kiállítás)	időszaki kiállítás	1978. 05. 19.	n. a.	Liszt Ferenc Műv. Központ
Nemzetiségek Sopron megyében	időszaki kiállítás	1978. 05. 20.	n. a.	Pedagógus Kultúrotthon

	Régi kávézások emlékei	időszaki kiállítás	1978. 06. 03.	n. a.	Fabricius-ház II. emeleti kamaraterem
	Régi patikaedények és orvosi könyvek	időszaki kiállítás	1978. 06. 15.	n. a.	Patika-ház
*	Az I. Országos Érembiennálé díjazottainak kiállítása	időszaki kiállítás	1978. 06. 25.	n. a.	Lábasház
	A proletár forradalom éve Sopron megyében 1918–1919.	vándorkiállítás	1978. 09. 16.	1978. 10. 09.	Lábasház
	Sz. Egyed Emma érmei	időszaki kiállítás	1978. 09. 28.	n. a.	SOTEX Művelődési Ház
*	Mézeskalácsminták – A soproni múzeum mézeskalácsminta gyűjteménye	időszaki kiállítás	1978. 10. 15.	1979. 01. 07.	Lábasház
	Képek a soproni iskolák történetéből	időszaki kiállítás	1979. 02. 02.	1979. 03. 18.	Lábasház
	Sz. Egyed Emma érmei	időszaki kiállítás	1979. 03. 09.	n. a.	Győri Műcsarnok
	Sz. Egyed Emma érmei	időszaki kiállítás	1979. 04. 13.	n. a.	Kapuvári Múzeum
	Vidéki élet Dániában 1880–1925 – Nagypáink idején	időszaki kiállítás	1979. 04. 22.	1979. 05. 15.	Lábasház (Néprajzi Múzeummal)
	A Berzsényi Gimnázium története	időszaki kiállítás	1979. 04. 22.	n. a.	Berzsényi Gimnázium
	A kőbaltás ember (régészeti kiállítás)	időszaki kiállítás	1979. 06.	n. a.	Fabricius-ház
	150 éves a Soproni Zeneegyesület	időszaki kiállítás	1979. 06.	n. a.	Liszt Ferenc Műv. Központ
	Flamand és francia kárpitok	időszaki kiállítás	1979. 06. 24.	1979. 09. 15.	Lábasház (Iparművészeti Múzeummal)
	Erdős Júlia textiltervező kiállítása (SOTEX tervezője)	időszaki kiállítás	1979. 08. 19.	1979. 09. 15.	Lábasház
*	II. Országos Érembiennálé	időszaki kiállítás	1979. 09. 23.	1979. 10. 29.	Lábasház
	Gyermekkönyvek és játékok	időszaki kiállítás	1979. 11. 11.	1980. 01. 20.	Lábasház
	Népi kismesterségek, néprajzi kiállítás	időszaki kiállítás		n. a.	Wroclaw, Varsó
	Az őskor művészete	időszaki kiállítás	1980. 03. 02.	1980. 06. 01.	Lábasház

	Sopron fejlődése a felszabadulás óta	időszaki kiállítás	1980. 04. 01.	n. a.	Más intézményben
*	A II. Országos Érembiennálé díjazottainak kiállítása	időszaki kiállítás	1980. 06. 22.	1980. 08. 22.	Lábasház
	Kemenceátadások (őskori vaskohászat, kamarakiállítás iparrégészeti konferenciára)	időszaki kiállítás	1980. 07.	n. a.	Lábasház
	Szerencsés János Sopron című fotókiállítása	időszaki kiállítás	1980. 08. 29.	n. a.	Lábasház
	Újkori kőtár	állandó kiállítás	1980. 10. 01.	n. a.	Tábornok-ház
	A soproni festészet száz éve	időszaki kiállítás	1980. 10. 10.	n. a.	Más intézményben
	Csehszlovák éremművészet	időszaki kiállítás	1980. 10. 12.	1980. 11. 02.	Lábasház
	Gyöngy és divat	időszaki kiállítás	1980. 11. 16.	n. a.	Lábasház
*	<i>Mézeskalácsminták</i>	<i>időszaki kiállítás</i>	1980. 12. 11.	1981. 02. 02.	<i>Kismarton / Eisenstadt (Burgenländisches Landesmuseum és a Liszt Ferenc Múzeum közös rendezése)</i>
	Hazánk műemlékei	időszaki kiállítás	1981. 04. 10.	1981. 06. 10.	Lábasház
	Giczy János festő kiállítása	időszaki kiállítás	1981. 06. 15.	1981. 08.	Lábasház
*	III. Országos Érembiennálé	időszaki kiállítás	1981. 08. 20.	1981. 10. 25.	Lábasház
	Netsuke faragványok – Miniatúr japán faragványok	időszaki kiállítás	1981. 11.	n. a.	Lábasház
	Soproni festészet a 19. században	időszaki kiállítás	1981	n. a.	Festőterem
	Thirring Gusztáv munkássága	időszaki kiállítás	1981	n. a.	Városi Tanács
	Válogatás Mende Gusztáv képeiből	időszaki kiállítás	1981	n. a.	Kapuvár-Öntésmajor
	Képfestés	időszaki kiállítás	1981	n. a.	Balassagyarmat

	Népi írók	időszaki kiállítás	1982. 04. 03.	n. a.	Lábasház
	Sulyok Gabriella grafikái	időszaki kiállítás	1982. 05.	n. a.	Lábasház
*	A III. Országos Érembiennálé díjazottainak kiállítása	időszaki kiállítás	1982. 06.	1982. 08.	Lábasház
*	Falumúzeum – Fertőszéplak	állandó kiállítás	1982. 07. 30.	–	Fertőszéplak – Táj-házak
	Cseh iparművészet	időszaki kiállítás	1982	n. a.	Lábasház
	Európai csipkék	időszaki kiállítás	1982	n. a.	Lábasház
	A Berzsényi Gimnázium 425 éves	időszaki kiállítás	1982	n. a.	Liszt Ferenc Műv. Központ
	Barokk bútorok	időszaki kiállítás	1982	n. a.	Fertőrákosi kastély
	Megemlékezés: Csatkai Endre (kamarakiállítás)	időszaki kiállítás	1982	n. a.	Lábasház
	Óceániai ékszerek	időszaki kiállítás	1983. 03. 13.	1983. 06. 13.	Lábasház
	Soproni éremgyűjtők kiállítása	időszaki kiállítás	1983. 03. 13.	1983. 06. 13.	Lábasház kisterem
*	Fejezetek a nyugat-dunántúli evangélikus iskolák történetéből	időszaki kiállítás	1983. 05. 15.	n. a.	Evangélikus Egyházi Gyűjtemény – Sopron
	Soproni festészet	időszaki kiállítás	1983. 06.	n. a.	Pártbizottság
*	IV. Országos Érembiennálé	időszaki kiállítás	1983. 06. 24.	1983. 09. 18.	Lábasház
	Soproni társadalmi egyesületei 1. rész	időszaki kiállítás	1983. 10. 02.	n. a.	Lábasház
	Soproni Katolikus Egyházművészeti Gyűjtemény	időszaki kiállítás	1983. 11. 04.	n. a.	Katolikus Egyházművészeti Gyűjtemény – Orsolya tér
*	<i>Altes Handwerk – Céhes kézművesség</i>	<i>időszaki kiállítás</i>	1983	<i>n. a.</i>	<i>Eisenstadt, Ausztria</i>
*	IV. Országos Érembiennálé díjazottainak kiállítása	időszaki kiállítás	1984. 06.	1984. 08.	Lábasház
	André Kertész fotóművész kiállítása	időszaki kiállítás	1985. 03. 20.	1985. 04. 20.	Lábasház

*	V. Országos Érembiennálé	időszaki kiállítás	1985. 06. 29.	1985. 09. 22.	Lábasház
	Liszt Ferenc emlékkiállítás	időszaki kiállítás	1986. 03. 12.	1986. 04. 04.	Lábasház
	Sterbenz Károly életműve	időszaki kiállítás	1986	n. a.	Lábasház
	Vörössánc – régészeti kamarakiállítás	időszaki kiállítás	1986	n. a.	Lábasház
*	V. Országos Érembiennálé díjazottainak kiállítása	időszaki kiállítás	1986. 06.	1986. 08.	Lábasház
	Momentumok az első világháborúból	időszaki kiállítás	1986. 09.	n. a.	Lábasház
	Czóbel Béla emlékkiállítás	időszaki kiállítás	1987	n. a.	Lábasház
	Tóth Menyhért festőművész kiállítása	időszaki kiállítás	1987. 05. 15.	1987. 06. 10.	Lábasház
	Sopron és környékének története az új- és legújabb korban, Csatkai Endre Emlékszoba	állandó kiállítás	1987. 05. 18.	n. a.	Strono-ház I. emelet
	Storno-gyűjtemény	állandó kiállítás	1987. 05. 18.	–	Strono-ház II. emelet
*	VI. Országos Érembiennálé	időszaki kiállítás	1987. 06. 20.	1987. 09. 07.	Lábasház
	Töredékek a magyar grafika történetéből I.	időszaki kiállítás	1987. 09. 11.	1987. 10. 20.	Lábasház
	18–19. századi grafikák a Soproni Múzeum gyűjteményéből	időszaki kiállítás	1987	n. a.	Lábasház
	Miháltz Pál festőművész kiállítása	időszaki kiállítás	1988	n. a.	Lábasház
	Barabás Márton és Pollacsek Kálmán festőművész kiállítása	időszaki kiállítás	1988. 05. 05.	1988. 06. 05.	Lábasház
*	VI. Országos Érembiennálé díjazottainak kiállítása	időszaki kiállítás	1988. 06. 26.	1988. 08. 31.	Lábasház
	Európai festészet a XIX–XX. században	időszaki kiállítás	1988. 09. 01.	1988. 10. 03.	Lábasház
	Historizáló tárgyak és tárgytervek a Storno-gyűjteményben	időszaki kiállítás	1988	n. a.	Lábasház
	Néprajz határok nélkül	időszaki kiállítás	1989. 05. 06.	1989. 06. 18.	Lábasház

	Barcsay Jenő festőművész emlékkiállítás	időszaki kiállítás	1989	n. a.	Lábasház
	<i>Néprajz–Határok nélkül J. R. Bünker kutatásai Nyugat–Magyarországon és Ausztriában 1894–1914.</i>	<i>időszaki kiállítás</i>	1989. 05. 07.	n. a.	<i>Volkskundemuseum Wien, Maria-Saal (Karintia)</i>
*	VII. Országos Érembiennálé	időszaki kiállítás	1989. 06. 24.	1989. 09. 11.	Lábasház
	Kézművesség–népművészet – néprajzi kiállítás	állandó kiállítás	1989. 10. 22.	n. a.	Lenck-villa (Anyaház)
	Purizmus–Historizmus Magyarországon	időszaki kiállítás	1989. 12. 20.	n. a.	Lábasház
	Ágoston Ernő festőművész kiállítás	időszaki kiállítás	1990	n. a.	Lábasház
	A Soproni Múzeum új szerzeményei	időszaki kiállítás	1990. 06. 24.	1990. 08. 31.	Lábasház
*	A VII. Országos Érembiennálé díjazottainak kiállítás	időszaki kiállítás	1990. 06. 24.	1990. 08. 31.	Lábasház
	Plakátok a 30-as évekből	időszaki kiállítás	1990. 09. 05.	1990. 09. 24.	Lábasház
	Németh Ágnes kiállítás	időszaki kiállítás	1990	n. a.	Lábasház
	200 éves a Soproni Magyar Társaság	időszaki kiállítás	1990	n. a.	Lábasház
	Horváth József emlékkiállítás	időszaki kiállítás	1991	n. a.	Lábasház
	A soproni Ó-Zsinagóga (felújítás utáni újrainyitás)	állandó kiállítás	1991. 04. 14.	–	Ó-Zsinagóga
	A Soproni Képes Céh és a Soproni Múzeum vernisszáza	időszaki kiállítás	1991. 05. 05.	1991. 06. 15.	Lábasház
*	VIII. Országos Érembiennálé	időszaki kiállítás	1991. 06. 21.	1991. 09. 30.	Lábasház
	Barokk rajzok a Soproni Múzeum gyűjteményéből	időszaki kiállítás	1992	n. a.	Lábasház
	VIII. Országos Érembiennálé díjazottainak kiállítás	időszaki kiállítás	1992. 06. 21.	1992. 08. 31.	Lábasház
	Sopron és Sopron Megye a reformkorban	időszaki kiállítás	1992	n. a.	Lábasház

*	Irodalmi élet és könyvgyűjtés a középkori és reneszánsz Sopronban	időszaki kiállítás	1992. 09. 20.	1992. 11. 01.	Lábasház
	Dokumentumok a Soproni Népszavazásról	időszaki kiállítás	1992. 11. 14.	n. a.	Lábasház
	Játékkártyák Magyarországon	időszaki kiállítás	1992	n. a.	Lábasház
	A tegnap világa, magyarországi városok a századfordulón	időszaki kiállítás	1992. 11. 22.	n. a.	Lábasház
	A Soproni Képes Céh és a Soproni Múzeum Karácsonyi kiállítása	időszaki kiállítás	1992. 12. 06.	1992. 12. 26.	Lábasház
	A Soproni Múzeum barokk rajzai	időszaki kiállítás	1993. 02. 07.	1993. 03. 08.	Lábasház
	150 éves a Casino Egyesület	időszaki kiállítás	1993. 03.	n. a.	Kaszinóban
	Herczeg Klára Munkácsy-díjas szobrászművész kiállítása	időszaki kiállítás	1993. 03. 16.	1993. 04. 04.	Lábasház
	Húsvét	időszaki kiállítás	1993. 04. 09.	1993. 05. 03.	Lábasház
*	IX. Országos Érembiennalé	időszaki kiállítás	1993. 06. 19.	1993. 09. 13.	Lábasház
	Scarbantia Forum	állandó kiállítás	1993. 07. 02.	n. a.	Forum-ház (Szent György u. -Új u. sarok)
	Vadászat a képzőművészetben – Országos Vadásznapi Képzőművészeti Tárlata	időszaki kiállítás	1993. 09. 18.	1993. 10. 01.	Lábasház
	120 éves a Kaszinó	időszaki kiállítás	1993. 10.	n. a.	Kaszinóban
	Keleti szőnyegek	időszaki kiállítás	1993. 10. 23.	1993. 11. 07.	Lábasház (Iparművészeti Múzeummal)
*	Kiállítás a 60 éves Gicz János festményeiből	időszaki kiállítás	1993. 12. 12.	1994. 01. 31.	Lábasház
	1956 forradalmi eseményei Győr-Sopron megyében	időszaki kiállítás	1994. 02. 06.	1994. 02. 28.	Lábasház
	Sulyok Gabriella grafikái	időszaki kiállítás	1994. 03.	n. a.	Festőterem
	Veszprémi Imre Munkácsy-díjas szobrászművész kiállítása	időszaki kiállítás	1994. 03. 14.	1994. 04. 12.	Lábasház

	Deim Pál Kossuth-díjas festőművész kiállítása	időszaki kiállítás	1994. 04. 20.	n. a.	Lábasház
*	Az Osthallstattkultur konferencia kiállítása	időszaki kiállítás	1994. 05.	n. a.	Sopron Szálló
	Római kori borostyánkővek. Az udinei Museo Civico és a Soproni Múzeum gyűjteményéből	időszaki kiállítás	1994. 06. 18.	–	Forum (Új utca – Szent György utca sarok)
	A IX. Országos Érembiennálé díjazottainak kiállítása	időszaki kiállítás	1994. 06. 19.	1994. 08. 31.	Lábasház
	Diebold Károly fotói	időszaki kiállítás	1994. 07.	n. a.	Bányászati Múzeum
	125 éves a Soproni Városszépítő Egyesület 1869–1994	időszaki kiállítás	1994. 09. 30.	n. a.	Lábasház
	Medáliák Erikának, éremkiállítás	időszaki kiállítás	1994. 11. 06.	1994. 11. 28.	Lábasház
	Elekes Gyula festőművész tűzománc kiállítása	időszaki kiállítás	1994. 12. 04.	1994. 12. 24.	Lábasház
	Sopron bombázása	időszaki kiállítás	1994. 12.	n. a.	Liszt Ferenc Műv. Központ
	Gergác Berta emlékkiállítás	időszaki kiállítás	1995	n. a.	Lábasház
	Sopron és a természetvédelem	időszaki kiállítás	1995. 05. 22.	1995. 05. 28.	Lábasház
*	X. Országos Érembiennálé	időszaki kiállítás	1995. 06. 17.	1995. 09. 10.	Lábasház
	Szilágyi Júlia textilművész kiállítása	időszaki kiállítás	1995. 10. 08.	1995. 11. 08.	Lábasház
	Sz. Egyed Emma szobrászművész kiállítása	időszaki kiállítás	1996	n. a.	Lábasház
*	Richard Berczeller Sopron–Mattersburg–New York 1902–1994	időszaki kiállítás	1996	n. a.	Lábasház
*	X. Országos Érembiennálé díjazottainak kiállítása	időszaki kiállítás	1996. 06. 23.	1996. 08. 31.	Lábasház
	Németh László élete képekben	időszaki kiállítás	1996	n. a.	Lábasház
	Dokumentumok a Soproni Népszavazásról	időszaki kiállítás	1996. 12. 12.	1997. 02. 03.	Lábasház
	<i>Zeugnisse burgenländischer Geschichte aus Soproner Sammlungen</i>	<i>időszaki kiállítás</i>	1997	<i>n. a.</i>	<i>Eisenstadt</i>

	„A soproni műemlékvédelem kezdetei” – Storno Ferenc munkái 1858–1890 között	időszaki kiállítás	1997. 02. 23.	1997. 05. 19.	Lábasház
	Rend- és iskolatörténeti kiállítása – A Szent Orsolya Rend alapításának 250. évfordulóján	időszaki kiállítás	1997	n. a.	Lábasház
*	A XI. Országos Érembiennálé	időszaki kiállítás	1997. 06. 21.	1997. 09. 14.	Lábasház
*	„Stephan Dorffmaister pinxit” – Dorffmaister Emlékkiállítás	időszaki kiállítás	1997. 11. 30.	n. a.	Lábasház
	Sopron és Sopron megye 1848-ban	időszaki kiállítás	1998. 03. 14.	1998. 05. 01.	Lábasház
	Sopronbánfalva és az Erdei malom képes krónikája	időszaki kiállítás	1998. 05. 09.	1998. 06. 09.	Lábasház
*	A XI. Országos Érembiennálé díjazottainak kiállítása	időszaki kiállítás	1998. 06. 21.	1998. 08. 20.	Lábasház
	Brennbergbánya története (Új kiállítás a felújított épületben)	állandó kiállítás	1998. 08. 22.	-	Brennbergbánya
*	Változó lapjás – Az 1848-as bécsi forradalom és karikatúrái	időszaki kiállítás	1998. 09. 06.	1998. 11. 01.	Lábasház
	Dr. Sopronyi-Thurner Mihály emlékkiállítása	időszaki kiállítás	1998	n. a.	Lábasház
	Mende Gusztáv 1899–1999 (születésének 100. évfordulója alkalmából)	időszaki kiállítás	1999. 03. 14.	1999. 04. 05.	Lábasház
	Myskovszky Viktor akvarelljei	időszaki kiállítás	1999. 04. 11.	1999. 05. 07.	Lábasház
*	XII. Országos Érembiennálé	időszaki kiállítás	1999. 06. 19.	1999. 09. 12.	Lábasház
	Sedlmayr János Ybl-díjas építész műemlékek helyreállítása és elvi rekonstrukciója	időszaki kiállítás	1999. 09. 22.	1999. 10. 31.	Lábasház
	„Meglepetés olvasóink részére” (A Szent István Király Múzeum nemzetközi művészkönyv gyűjteményéből válogatás)	időszaki kiállítás	1999. 12. 05.	1999. 12. 31.	Lábasház
	Grabner József akvarellek	időszaki kiállítás	2000. 05. 21.	2000. 05. 30.	Lábasház
*	XII. Országos Érembiennálé díjazottainak kiállítása	időszaki kiállítás	2000. 06. 25.	2000. 08. 20.	Lábasház

*	„Isten veled huszadik század” (Sopron és Sopron megye a huszadik században)	időszaki kiállítás	2000. 12. 14.	2001. 03. 01.	Lábasház
	Anton Sigel akvarell-kiállítás	időszaki kiállítás	2001	n. a.	Lábasház
	Vásárhelyi János Ferenczy Noémi-díjas formatervező kiállítása - „Ülőeszközeink”	időszaki kiállítás	2001	n. a.	Lábasház
*	XIII. Országos Érembiennálé	időszaki kiállítás	2001. 06. 23.	2001. 09. 10.	Lábasház
	150 éves a Széchenyi István Gimnázium – Iskolatörténeti és képzőművészeti kiállítás	időszaki kiállítás	2001	n. a.	Lábasház
	Porcelánba égett emlékek	időszaki kiállítás	2001. 09. 30.	2001. 10. 30.	Lábasház
	Ifj. Storno Ferenc (1851–1938)	időszaki kiállítás	2001	n. a.	Lábasház
	Sopron építésze a XX. században	időszaki kiállítás	2002. 02. 06.	2002. 02. 01.	Lábasház
	Szentendre képekben	időszaki kiállítás	2002	n. a.	Lábasház
	„Szent és profán”. Az emberi élet fordulói (születés, házasság, halál)	időszaki kiállítás	2002. 04. 28.	2002. 06. 09.	Lábasház
*	XIII. Országos Érembiennálé díjazottainak kiállítása	időszaki kiállítás	2002. 06. 20.	2002. 08. 20.	Lábasház
*	„Kincseink”. Tárgyak Sopron 725 éves történetéből	időszaki kiállítás	2002. 09. 25.	2002. 10. 30.	Lábasház
	Medicina Pannonica – Higiénia és orvoslás a római kori Pannoniában	időszaki kiállítás	2003	n. a.	Lábasház
	Priscum Templum Scarbantiae – Kutatások a Ferences–Bencés templom és kolostor területén 1996–2003.	időszaki kiállítás	2003	n. a.	Lábasház
*	XIV. Országos Érembiennálé	időszaki kiállítás	2003. 06. 22.	2003. 09. 08.	Lábasház
	„Kékben festett mesterség”	időszaki kiállítás	2003. 10. 12.	2003. 11. 30.	Lábasház
	„A tisztaság dicsérete – a mosás”	vándorkiállítás	2003. 12.	2004. 03.	n. a.

	Kiss Nagy András (1930–1997) szobrászművész, Kossuth–díjas kiváló művész kiállítása	időszaki kiállítás	2004	n. a.	Lábasház
*	XIV. Országos Érembiennálé díjazottainak kiállítása	időszaki kiállítás	2004. 06. 20.	2004. 08. 20.	Lábasház
	A test gyakorlására és a hon üdvére ... – A testmozgás és szervezett sport kezdetei Sopronban	időszaki kiállítás	2004	n. a.	Lábasház
	Winkler Oszkár (1907–1984) építész emlékkiállítása	időszaki kiállítás	2004	n. a.	Lábasház
	Belváros 2004. – A soproni várfalon belüli épületek építészeti felmérése	időszaki kiállítás	2005	n. a.	Lábasház
	Babák Japánból	időszaki kiállítás	2005	n. a.	Lábasház
	Füredi Oszkár (1890–1978)	időszaki kiállítás	2005	n. a.	Lábasház
*	XV. Országos Érembiennálé	időszaki kiállítás	2005. 06. 19.	2005. 09. 11.	Lábasház
	Lélegző táj – Sulyok Gabriella Munkácsy-díjas grafikusművész kiállítása	időszaki kiállítás	2005. 09. 25.	2005. 10. 30.	Lábasház
	A város a XIX. században	időszaki kiállítás	2005	n. a.	Lábasház
	Ágoston Ernő (1889–1957) festőművész és Diebold Károly fotóművész közös emlékkiállítása	időszaki kiállítás	2006	n. a.	Lábasház
	Régészeti és Műemléki Kutatások Sopronban (1986–2006)	időszaki kiállítás	2006	n. a.	Lábasház
*	XV. Országos Érembiennálé díjazottainak kiállítása	időszaki kiállítás	2006. 06. 18.	2006. 07. 30.	Lábasház
	Burekász legyen-e vagy negyed csirke? Zsidó esküvő rejtelmei (A bécsi zsidó múzeum gyűjteményéből)	időszaki kiállítás	2006. 08. 06.	2006. 08. 27.	Lábasház
*	Rómaiak nyomában ... (Az elmúlt 15 év római koros kutatásai Győr-Moson-Sopron megyében)	vándorkiállítás	2006. 09. 03.	2006. 10. 15.	Lábasház
	Forradalom vér nélkül	időszaki kiállítás	2006. 10. 20.	n. a.	Lábasház

Gyermekvilág anno. . .	vándorkiállítás	2006. 12. 13.	2007. 01. 31.	Lábasház
<i>Évezredek a Borostyánkőút mentén</i>	időszaki kiállítás	2006	n. a.	Bécs, Alte Schieberkammer
Picúr itt a tavasz	időszaki kiállítás	2007	n. a.	Lábasház
Storno fecit (id. Storno Ferenc halálának 100. évfordulója alkalmából emlékkiállítás)	időszaki kiállítás	2007. 04. 13.	2007. 06. 03.	Lábasház
* XVI. Országos Érembiennálé	időszaki kiállítás	2007. 06. 17.	2007. 09. 09.	Lábasház
* XVII–XVIII. századi evangélikus síremlékek	állandó kiállítás	2007. 09. 15.	–	Múzeumkert – Deák tér 1.
Storno Ferenc emlékére szervezett erdélyi túra résztvevőinek kiállítása	időszaki kiállítás	2007. 11. 18.	n. a.	Lábasház
A stilisztikus rajzoló (kiállítás id. Storno Ferenc munkásságáról)	időszaki kiállítás	2008. 04. 03.	2008. 05. 19.	Budapest, Örökség Galéria
Giczy János festőművész kiállítása	időszaki kiállítás	2008. 04. 13.	2008. 05. 25.	Lábasház
Vallomások, emléképek – A Perkovátz-Ház Baráti Körének kiállítása	időszaki kiállítás	2008. 06. 01.	2008. 06. 15.	Lábasház
Tárgyaljunk a reneszánszról	időszaki kiállítás	2008. 08. 19.	2008. 09. 30.	Lábasház
* A XVI. Országos Érembiennálé díjazottainak kiállítása	időszaki kiállítás	2008. 06. 22.	2008. 08. 03.	Lábasház
<i>Kiállítás id. Storno Ferenc munkásságáról</i>	időszaki kiállítás	2008. 08. 05.	2008. 11. 16.	Zólyom, Szlovák Nemzeti Galéria kiállítóhelye
* Százsorszépek - Emberábrázolás az óskori Nyugat-Magyarországon	vándorkiállítás	2008. 09. 20.	2008. 10. 06.	Széchenyi István Emlékmúzeum, Nagycenk
* Nagycell és Kiscell	időszaki kiállítás	2008. 11. 28.	2009. 01. 31.	Lábasház
id. Strono Ferenc restaurátor	időszaki kiállítás	2009. 03. 12.	n. a.	Pozsony Esterházy-palotában
* Sopron és környéke a XVII–XVIII. században	időszaki kiállítás	2009. 03. 13.	2009. 05. 31.	Storno-ház 1. emelet

	Zsögödi Nagy Imre erdélyi festőművész kiállítása	időszaki kiállítás	2009. 03. 31.	2009. 05. 03.	Lábasház
	Vallomások, emléképek című pályázat eredményhirdetése, és az alkotásokból rendezett kiállítás	időszaki kiállítás	2009. 06. 06.	2009. 06. 15.	Lábasház
*	XVII. Országos Érembiennálé	időszaki kiállítás	2009. 06. 21.	2009. 09. 06.	Lábasház
*	Határtalan történet – Sopron és környéke története a korajuktól napjainkig (Megújított helytörténeti kiállítás)	állandó kiállítás	2009. 09. 17.	–	Storno-ház 1. emelet
	Az örökéletű farmer	vándorkiállítás	2009. 09. 24.	2009. 10. 30.	Lábasház
	150 éves a Schlaraffia	időszaki kiállítás	2010. 03. 05.	2010. 05. 03.	Lábasház
	Széchenyi-emlékek nyomában Európában	időszaki kiállítás	2010. 05. 06.	n. a.	Széchenyi István Emlékmúzeum, Nagycenk
	A soproni németek kitelepítése 1946	időszaki kiállítás	2010. 05. 15.	n. a.	Lábasház
*	A XVII. Országos Érembiennálé díjazottainak kiállítása	időszaki kiállítás	2010. 06. 20.	2010. 08. 08.	Lábasház
	Madarassy István szobrászművész kiállítása	időszaki kiállítás	2010. 07. 31.	2010. 08. 07.	Széchenyi István Emlékmúzeum, Nagycenk
*	A lehetőségek országa – Polgárosodás a 19. századi Magyarországon	vándorkiállítás	2010. 08. 19.	2010. 09.	Széchenyi István Emlékmúzeum, Nagycenk
	Búza Barna szobrászművész kiállítása	időszaki kiállítás	2010. 09. 26.	2010. 10. 31.	Lábasház
	A soproni Fő tér	időszaki kiállítás	2010. 09. 28.	n. a.	Fabricius-ház nagyterem
	Emberi természet (Podmaniczky Zsolt fotókiállítása)	időszaki kiállítás	2010. 10. 27.	2010. 11. 17.	Fabricius-ház nagyterem
	Szódavíz, egy magyar kultuszital – a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum ipartörténeti kiállítása	időszaki kiállítás	2010. 11. 03.	2010. 12. 13.	Lábasház
	Istenek, ősök és sámánok (fotókiállítás)	időszaki kiállítás	2011. 01. 07.	2011. 03. 09.	Lábasház

	Tóth Ágnes népi iparművész, hímző életmű-kiállítása	időszaki kiállítás	2011. 05. 13.	2011. 06. 12.	Lábasház
*	XVIII. Országos Érembiennálé	időszaki kiállítás	2011. 06. 19.	2011. 09. 04.	Lábasház
	Excelsior	időszaki kiállítás	2011. 09. 17.	2011. 10. 17.	Lábasház
	Jószay Zsolt szobrászművész kiállítása	időszaki kiállítás	2011. 10. 15.	2011. 11. 13.	Lábasház
	Fényeltolódás – Egry József (1883–1951) emlékére	időszaki kiállítás	2011. 11. 30.	2012. 01. 08.	Széchenyi István Emlékmúzeum, Nagycenk
	Tárgyakban őrzött hűség – Törzsök Pál magángyűjteménye és gyűjteményes lakása	időszaki kiállítás	2011. 12. 11.	2012. 01. 15.	Lábasház
	Szepes Gyula (Németország) festő, grafikus és szobrász kiállítása	időszaki kiállítás	2012. 02. 03.	2012. 03. 04.	Lábasház
*	XVIII. Országos Érembiennálé díjazottainak kiállítása	időszaki kiállítás	2012. 06. 04.	2012. 08. 05.	Lábasház
	Soltra E. Tamás egyetemi docens, szobrász és éremművész kiállítása	időszaki kiállítás	2012. 09. 06.	2012. 09. 23.	Lábasház
	120 éves a soproni ipartestület	időszaki kiállítás	2012. 10. 18.	2012. 11. 18.	Lábasház
	Mindennapok és nagypolitika – Sopron aranykora az országgyűlések évszázadában	időszaki kiállítás	2012. 12. 13.	2013. 01. 30.	Lábasház
	Soproni képző- és iparművészek FidelissimArt alkotói körének kiállítása	időszaki kiállítás	2013. 04. 05.	2013. 04. 28.	Lábasház
*	Glagolyica a horvát írásbeliség és identitás őrzője	időszaki kiállítás	2013. 05. 11.	2013. 05. 31.	Lábasház
*	XIX. Országos Érembiennálé	időszaki kiállítás	2013. 06. 23.	2013. 08. 04.	Lábasház
	Szakál Ernő életútja – Szakál Ernő életműve	időszaki kiállítás	2013. 09. 20.	2013. 11. 08.	Lábasház
	Gróf Bánffy Miklós Emlékkiállítás	időszaki kiállítás	2014. 02. 29.	2014. 03. 09.	Lábasház
	SZOC-DEKO - Kerámika-Kádárka	időszaki kiállítás	2014. 03. 14.	2014. 04. 20.	Lábasház

*	A megjelenés művészete egykor és ma – nyakkendő-történeti kiállítás	időszaki kiállítás	2014. 04. 30.	2014. 06. 30.	Lábasház
	Divattörténeti babák – Duduczné Práder Éva kiállítása	időszaki kiállítás	2014. 04. 30.	2014. 06. 30.	Lábasház – kisterem
*	Elfeledett soproniak: az egykori soproni zsidó közösség élete	időszaki kiállítás	2014. 05. 29.	2014. 10. 31.	Ó-Zsinagóga (Új-Zsinagógával közös kiállítás)
*	XIX. Országos Érembiennálé díjazottainak kiállítása	időszaki kiállítás	2014. 07. 13.	2014. 08. 10.	Lábasház
	Mire a falevelek lehullanak. . . ” Sopron és katonái az I. világháborúban	időszaki kiállítás	2015. 02. 06.	2015. 05. 31.	Lábasház
*	XX. Országos Érembiennálé	időszaki kiállítás	2015. 06. 21.	2015. 08. 02.	Lábasház
	Formába kerekedett világ – Szántó István képzőművész kiállítása	időszaki kiállítás	2015. 07. 30.	2015. 08. 30.	Fabricius-ház – Fabricius-galéria
	„BeTonus” – Lieb Roland Ferenc szobrászművész kiállítása	időszaki kiállítás	2015. 10. 16.	2015. 11. 09.	Fabricius-ház – Fabricius-galéria
	„Szarhegy 40” – Válogatás a gyergyószárhegyi művésztelép négy évtizedének alkotásaiból	időszaki kiállítás	2015. 10. 29.	2016. 01. 04.	Lábasház
	Quod libet – Magyar Mónika és Szócs Géza grafikusművészek időszaki kiállítása	időszaki kiállítás	2015. 11. 13.	2015. 12. 11.	Fabricius-ház – Fabricius-galéria
	Dárdai Barnabás és Szücs Róbert szobrászművészek kiállítása	időszaki kiállítás	2015. 12. 17.	2016. 01. 11.	Fabricius-ház – Fabricius-galéria
	Vásárhelyi Antal: Tizenöt szín – tizenöt kép, Illusztrációk Madách Imre: Az ember tragédiája című művéhez	időszaki kiállítás	2016. 02. 19.	n. a.	Fabricius-ház – Fabricius-galéria
	Törvényes törvénytelenység – A kommunista diktatúra Magyarországon	időszaki kiállítás	2016. 02. 25.	2016. 05. 31.	Lábasház
	Formába zárt világ	időszaki kiállítás	2016. 03. 11.	2016. 03. 25.	Eggenberg-ház – Macskakő közösségi tér
	A kupola árnyékában – Soltra E. Tamás szobrászművész kamarakiállítása	időszaki kiállítás	2016. 04. 01.	2016. 04. 30.	Fabricius-ház – Fabricius-galéria

	Sulyok Gabriella Munkácsy-díjas grafikusművész kiállítása	időszaki kiállítás	2016. 05. 26.	n. a.	Fabricius-ház – Fabricius-galéria
*	XX. Országos Érembiennále díjazottainak kiállítása	időszaki kiállítás	2016. 06. 19.	2016. 08. 07.	Lábasház
	Hetvenhét csillagszeg – Gerencsér Pán Tamás grafikusművész kiállítása	időszaki kiállítás	2016. 09. 08.	2016. 10. 06.	Fabricius-ház – Fabricius-galéria
	Gáspárdy Tibor festőművész kiállítása	időszaki kiállítás	2016. 10. 13.	2016. 11. 11.	Fabricius-ház – Fabricius-galéria
	„Szabadságra ítélve” Sopron forradalma – 1956	időszaki kiállítás	2016. 10. 21.	2017. 01. 08.	Festőterem
*	A Pejacevich család művészeti öröksége	időszaki kiállítás	2016. 11. 11.	2016. 12. 31.	Lábasház
	Kovács-Gombos Gábor festőművész kiállítása	időszaki kiállítás	2016. 11. 24.	2016. 12. 31.	Fabricius-ház – Fabricius-galéria
	Lendvai Péter Gergely: Kör – Round TWO	időszaki kiállítás	2017. 01. 13.	2017. 02. 12.	Fabricius-ház – Fabricius-galéria
	Macskakő gyermekmúzeum	állandó kiállítás	2017. 01. 20.	–	Eggenberg-ház – Macskakő közösségi tér
	Az élő múlt – Janics Attila – Szirbek István kiállítása	időszaki kiállítás	2017. 01. 27.	2017. 02. 27.	Lábasház
	Kovács-Gombos Dávid: Ürességgel telve	időszaki kiállítás	2017. 03. 03.	2017. 04. 03.	Fabricius-ház – Fabricius-galéria
	Barokk témák (XVI–XVIII. század) – Kiállítás a 150 éves Soproni Múzeum tiszteletére	időszaki kiállítás	2017. 03. 31.	2017. 05. 31.	Lábasház
	Szívem csücske – Borbély Károly festőművész kiállítása	időszaki kiállítás	2017. 04. 07.	2017. 05. 02.	Fabricius-ház – Fabricius-galéria
	Gergác Berta (1956–1993) festőművész kiállítása	időszaki kiállítás	2017. 05. 11.	2017. 06. 12.	Fabricius-ház – Fabricius-galéria
	Szenvedélye az utca, témája az ember – G. Nagy Béla (1937–1989) fotókiállítása	időszaki kiállítás	2017. 05. 20.	2017. 06. 16.	Eggenberg-ház – Macskakő közösségi tér
	Kronosz és Kairosz – Ifj. Szlávics László szobrászművész kiállítása	időszaki kiállítás	2017. 06. 16.	2017. 07. 16.	Fabricius-ház – Fabricius-galéria
*	XXI. Országos Érembiennálé	időszaki kiállítás	2017. 06. 18.	2017. 08. 06.	Lábasház

„A macskát visszafelé simogatják” – G. Szabó Judit soproni író emlékkiállítása	időszaki kiállítás	2017. 06. 24.	n. a.	Eggenberg-ház – Macskakő közösségi tér
“Oh, a szárnyas idő...” – Gicz János festőművész emlékkiállítása	időszaki kiállítás	2017. 09. 22.	2017. 11. 12.	Lábasház
Csak papír... - Krajcsovics Éva Munkácsy-díjas festőművész kiállítása	időszaki kiállítás	2017. 11. 10.	2017. 12. 31.	Fabricius-ház – Fabricius-galéria

Múzeum a városházán 1900 körül. Ismeretlen fotós, Csatkai Endre gyűjtése, SOM, Fotótár, ltsz.: 921

A gyűjtemény múltja és jelene

Harasztovics Veronika

A földből a kiállításig. Régészeti kerámia restaurálása a Soproni Múzeum gyűjteményéből

Szilikátrestaurátorként a különböző korokból származó régészeti és iparművészeti kerámia, porcelán és üvegtárgyak restaurálásával foglalkozom. A múzeumi gyűjteményekben a kerámia elsősorban régészeti és néprajzi edények, kályhák, dísz tárgyak és különböző képző- és iparművészeti alkotás alapanyagaként fordul elő.¹

A régészeti edények restaurálása során ismerni kell mindazokat a tényezőket, melyek egy tárgy életét már a földben meghatározzák és anyagi minőségét befolyásolják. Ezért a restaurátor szerepe és felelőssége nagy, mert munkája során egy sérült, károsodott, de pótolhatatlan és eredeti tárgyon hajt végre beavatkozást. Az ásatásokról előkerült régészeti kerámialeletek restaurálása, meglehetősen összetett és időigényes feladat, amely lassú, aprólékos munkafolyamatok sorozatából tevődik össze. Ezt a látványos műtárgyvédelmi tevékenységet szeretném bemutatni egy olyan konkrét példán keresztül, melyből kiderül, hogy milyen állomásokon vezet a kerámialeletek útja, amíg eljutnak a földből a kiállításig.

Napjainkban és az elmúlt évtizedekben a régészeti feltárások, ásatások főleg beruházásokhoz, nagy kiterjedésű ingatlanfejlesztésekhez (pl. Pereszteg, keleti lakópark), autópályák és áruházak építéséhez (pl. Baumax, Aldi, Sopron, Győri út) köthetők. A legnagyobb számban előkerülő régészeti kerámialeleteket és tárgyi emlékeanyagokat is ezeknek a feltárásoknak köszönhetjük.

Ilyen ásatás során került elő 2008-ban a soproni Potzmann-dűlő II-ből, a Győri út végéről, a mai Aldi áruház területéről az a késő bronzkori kerámia leletanyag, amelynek egyik jellegzetes és látványos darabja egy nagyméretű tárolóedény, mely jelenleg a Soproni Múzeum Régészeti Gyűjteményében található. Ez a lelet már méretében (4 kartondobozban fértek el a töredékek) és megjelenésében is kiemelkedett a többi, általam eddig restaurált edény közül. Ritkán fordul elő, hogy egy több, mint száz darabra tört tárolóedény kerül be az ásatásról a restaurátor műhelyébe, így nagyságánál, súlyánál, valamint hiányos állapotánál fogva meglehetősen nagy kihívást jelentett a vele való munka.

Előzmények: A földből kikerüléstől a restaurálásig

A szóban forgó ásatáson, az említett tárolóedénnyel egyidejűleg további, a késő bronzkorból származó és az urnamezős kultúra csoportjába tartozó nagy mennyiségű, széles típusválasztékú kerámialelet került elő (tálak, bögrék, poharak, urnák, és más edényfajták).

¹ Járó Márta: Környezeti károsodások. In: Klimatizáció, világítás és raktározás a múzeumokban. Szerk.: Járó Márta. Budapest, 1991, 96.

A 2010 júniusában megkezdett és hosszú hónapokon át tartó feldolgozó- és restaurátor-munka során, összesen 15 kartondoboz régészeti anyag került a műhelybe. Ebből a több ezer töredékdarabot számláló anyagból, mintegy 1300 db edénytöredéket ragasztottam össze és több különböző méretű és változatos formájú kerámiaedényt restauráltam.

A régészeti leletek stabil, jó megtartású kartondobozokban, azokon belül pedig külön feliratozott papírzacskókba csomagolva kerültek be a Soproni Múzeum szilikátrestaurátor műhelyébe. A földből kikerült kerámia-töredékek tisztítása, vízzel való lemosása még a restaurátorműhelybe való bekerülés előtt megtörtént. Azért fontos a helyszínen, időben megkezdett tisztítás, mert akkor, a közvetlenül a talajból a kerámia anyagába került és felületére vándorolt meszes, karbonátos lerakódások még a lehető legkisebb koncentrációban maradnak vissza, és tiszta vízzel általában könnyen eltávolíthatók a tárgy felületéről. A vízben oldható sók (magnézium, kalcium-, nátriumsók), melyek a kerámia mállekönységét okozzák, akkor még nem lépnek reakcióba a levegő szén-dioxidjával és nem alakulnak át vízben oldhatatlan kalcium-, magnézium-karbonáttá.²

A tárolóedény kezelés előtti állapotleírása és legfőbb adatai:

A töredékek szerkezetileg stabilak és anyagukban jó megtartásúak, de az egykori edény oldalának és a lécbordának egy része sérült, hiányos és töredékes, az alja teljesen hiányzik. Funkcióját tekintve feltehetően gabona tárolására szolgált. Helyenként a törésfelületeken földes szennyező réteg maradt vissza.

Megnevezés: Nagyméretű, hombárszerű tárolóedény

Leltári szám: 2014.1.1254.

Ásatás ideje: 2008. október

Ásatást vezető régész: Polgár Péter

A tárgy főbb adatai:

Lelőhely: Sopron, Potzmann-dűlő II., Győri út (Aldi áruház)

Telep: 110. objektum

Kor: késő bronzkor, urnamezős kultúra (Kr. e. 1300–800)

Anyag: égetett agyag, kerámia

Töredékszám: 108 db

Díszítmény: az edény oldalát enyhén hullámos ujjbenyomkodásos lécborda díszíti.

A tárgy peremén benyomásos díszítés látható. Az edény felülete seprűzött díszítésű.

A tárgy főbb méretei:

legnagyobb magasság: 53,0 cm

átlagos falvastagság: 6–9 mm

² T. Bruder *Katalin*: Kerámiarestaurálás 1. In: ISIS Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 1. Szerk.: Kovács Petronella. Székelyudvarhely, 2001,82.

szájátmérő: 49,2 cm
talpátmérő: ismeretlen

A tárgy készítéstechnikai jellemzői

A nagyméretű, hombárszerű tárolóedény készítése és formájának kialakítása a legősibb, önálló edényformáló technikával, az ún. hurkás felrakással történt (ekkor még nem ismerték a korongot), úgy, hogy a még képlékeny agyagból hurkát, esetleg szalagot készítettek és ezeket körkörösén vagy spirálisan egymásra helyezték, összedolgozták, tömörítették, majd eldolgozták a tárgy felületét. Az edény külső oldala vörös, a belső oldala helyenként fekete színű. Mivel az őskori kerámiáknál az égetés nem volt egyenletes, ezért nagyon gyakori, hogy az edény felületének különböző részei eltérő színűek.

A restaurálás folyamata

Tisztítás³

A restaurálási munkafolyamatok első állomása a tisztítás, aminek célja a légköri eredetű szennyeződések (por, korom, füst) és a tárgy felületéhez erősen kötődő szennyező rétegek és korróziótermékek eltávolítása, az eredeti felület sérülése nélkül.

A munka kezdő lépéseként néhány edénytöredék ismételt vizes mosására volt szükség, mert a törésfelületek kis része szennyezett maradt. A felülethez erősebben kötődő földes szennyeződések eltávolításához a restaurátor-gyakorlatban használatos felületaktív anyag, a zsíralkohol-szulfát⁴ 5–8 %-os oldatát használtam, mellyel a vizes mosás hatékonyságát növeltem. A földes kerámiatöredékek törésfelületeiben maradt földet kellő mértékben, óvatosan, fogkefével tisztítottam meg, mert a visszamaradt sáros szennyeződés akadályozza a későbbi ragasztásnál a pontos illesztést, s ez a töredékek elcsúszását okozhatja.⁵ Továbbá arra is ügyeltem, hogy a törésfelület ép maradjon, mert a „túltisztítás” következtében megsérülhet az edénytöredék.

Mivel a tárgy töredékeinek felületét az időben megkezdett mosásnak is köszönhetően, nem borította meszes, karbonátos réteg, ezért nem volt szükség vegyszeres kezelésre, savazásra. A gyakorlatban savazásra, a karbonátos lerakódások eltávolítására napjainkban malonsav⁶ használható, mely kíméletesen tisztít.

³ A tisztítás az egyetlen olyan folyamat, ami visszafordíthatatlan (irreverzibilis).

⁴ Zsíralkohol-szulfát: mosó hatású, környezetkímélő, felületaktív anyag. A felületaktív molekula hidrofób csoportja a zsíros szennyező anyagokhoz, a hidrophil része pedig a mosóközegként jelenlevő vízhez kapcsolódik.

⁵ A képek a szerző felvételei. A munkafotók a restaurálás különböző fázisait mutatják be. Valamennyit a Soproni Múzeum szilikárestaurátor műhelyében készítettem 2010 és 2012 között.

⁶ A malonsav képlete: $C_3H_4O_4$ (*propándisav*). Szerves vegyület, kétértékű karbonsav. Színtelen kristályokat alkot. Savanyú ízű vegyület. Vízben jól oldódik, etanol és dietil-éteris feloldja. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Malonsav> [Letöltve: 2017.09.16.] Ez az anyag meglehetősen drága, ezért csak a legindokoltabb esetekben alkalmazzuk.

Szárítás

Tovább követve a kerámia útját, a megtisztított, de még vizes leletanyagok szárítása természetes módon, szobahőmérsékleten történt. Száradás után a kerámiatöredékeket válogatása következett.

Válogatás

A válogatás célja az ugyanahhoz az edényhez tartozó töredék darabok megtalálása és egymáshoz rendelése. Az ásatáson feltárt különböző objektumok (pl. ház, gödör, árok) leletanyaga jellemzőik pontos feltüntetésével, jelzőcédulák kíséretében kiterítve került fel a válogató asztalra. Ezután hosszú, hetekig tartó „puzzle”, azaz a töredékek összeválogatása következett, mely során az összeillő kerámiadarabokat egymáshoz kerestem.

Mivel nagy mennyiségű, több ezer darabos kerámiaanyag került be a műhelybe, ügyelnem kellett arra, hogy azok ne keveredjenek más zacskókban lévő, más objektumok anyagával. Előbb szín, vastagság és minőség szerint válogattam szét a töredékeket, majd jellegük szerint, a perem-, a váll-, a fenék- és a palásttöredékeket is külön-külön csoportosítottam. Így a restaurálandó anyagban az egyes edényekhez tartozó darabok áttekinthetővé váltak.⁷

A válogatás folyamata a tárolóedény esetében is hosszan tartó, igazi nagy türelemjátékot jelentett. Ebben az esetben meglehetősen sok, mintegy 108 darab, egymáshoz pontosan illeszthető edénytöredéket sikerült megtalálnom. Az összeillő darabokat krétával megjelöltem, így a következő munkafolyamatnál a ragasztásnál könnyebben tudtam a jelölt darabokkal dolgozni (1. kép).

Ragasztás

A ragasztás célja, hogy a tárgyat statikailag megerősítsük. Általános szabály, hogy a ragasztás soha nem lehet erősebb a ragasztandó tárgy anyagánál. A restaurálás során a ragasztóanyag kétféle változatát használjuk: melegen és hidegen is végezhetünk ragasztást. Erre a célra a kerámiarestaurálásban már régóta alkalmazott és a mai napig használt, ún. PVB⁸ kerámiaragasztót használjuk, melynek nagy előnye, hogy alkoholban oldható, színtelen, öregedésálló, hőre lágyuló, és reverzibilis. Bármikor visszaoldató, (de legalábbis duzzasztható) és eltávolítható a tárgy felületéről. Megfelelően erős, de könnyen bontható kötést biztosít a töredékek között.

A tárolóedénynél a melegen történő ragasztás technikáját alkalmaztam. A törésfelületre pálcika segítségével felvittem a ragasztót, a bekent darabokat láng fölé tartottam, hogy a ragasztóból kiégjen az alkohol (2. kép). Ügyelnem kellett a ragasztó felhordására, mert a túl vastag rétegben felhordott ragasztó egy ilyen, több, mint száz darabra történt esetben a ragasztás pontosságát, a tárgy mérettartását jelentősen veszélyezteti.

⁷ T. Bruder Katalin: Kerámiarestaurálás i.m.84.

⁸ PVB (poli-vinil-butirál) ragasztó, más néven Mowital B60H, fehér, por állagú anyag, melyet a ragasztáshoz denaturált szeszenben, 1:2 súlyrész arányban oldunk fel.

1. kép. A tárolóedény töredékei száradás és válogatás után. (A képek a szerző felvételei)

2. kép. A tárolóedény töredékeinek ragasztása

A tárolóedény legszembetűnőbb hiányossága, ami már a válogatás elején kiderült, hogy az edénynek egyáltalán nincs alja, viszont a felső peremet alkotó darabok teljes egészükben és hiánytalanul megvannak. Sajnos, egyetlen egy olyan kis fenéktöredék sem került elő a 110. objektum zacskóiból, amely az edény aljához pontosan illeszkedett volna, ezért az edényt a peremétől elindulva alulról kezdtem el felépíteni. Célszerű volt egy ponttól indulva elkezdni a ragasztást, mert így kisebb a töredékek egymástól történő elcsúszásának és a ragasztás pontatlanságának lehetősége csökkent.

Amikor a kezdő sor utolsó darabját is beragasztottam a helyére és kialakult az edény peremének teljes íve, statikai megerősítést alkalmaztam a tárgy stabilitásának megőrzése érdekében. A töredékek darabszáma, nagy súlya, valamint a ragasztás elején még gyakoribb forgatás és mozgatás miatt félfő volt, hogy elválnak egymástól a darabok, gyengül és elenged a ragasztás, ezért ideiglenesen körbetekertem egy zsinórral a perem teljes kerületét, és így építettem tovább az edényt (ld. a 2. képen).

A munka előrehaladtával, ahogy nőtt az edény öble és magassága, egyre nehezebbé vált, hogy a ragasztandó felületekhez hozzáférjek és a következő darabot is pontosan hozzá tudjam ragasztani a felülethez. A nagy átmérőn kívül a tárgy súlya nehezítette a forgatást is. Így végül nem mozgattam az edényt, hanem egy homokkal töltött dobozba helyeztem és úgy folytattam a ragasztást.

A kerámiaedény töredékes darabjainak összeragasztás után az edény sérült és hiányos részeinek pótlása, kiegészítése következett.

Kiegészítés

A kiegészítés célja, hogy a kerámiatárgy így visszakapja stabilitását és külső megjelenésében egységes, esztétikus képet mutasson. A tárgy kiegészíthető akkor, ha ismert a profilja és megvan legalább a 60 %-a. A hiányzó részek és a törésfelületek között lévő fugák pótlásához földfestékkel színezett modellgipszet használtam. A fehér modellgipszet⁹ még szárazon, a tárgy világosabb alapszínére színeztem a por állagú fekete, barna, sárga és vörös földfesték hozzáadásával. (A porfesték mennyisége 9–15 % lehet, mert e fölött a gipsz kötési erőssége gyengül.) A színezett gipszet összekevertem vízzel, és az így kapott pépes masszát hordtam fel az edény hiányos részére. A színezett gipszmassza felrakását a szélektől kezdtem, mert így kikerülhet, hogy légbuborékok keletkezzenek a találkozási felületeken. Azokat a törésfelületeket, ahol a gipsz érintkezik a kerámiával, alaposan benedvesítettem, mert ha a kerámia elszívja a gipszből a vizet, az nem tud kristályosodni, és a kiegészítés elválhat a törésfelülettől. A kiegészítéshez mesterséges segédanyagként plasztilint használtam a negatívételhez.¹⁰

A negatívétel során az edény ép felére helyeztem a plasztilint, majd amikor felvette a kívánt ívet és formát, ezt átfordítottam az edény hiányzó részére és erre hordtam fel a

⁹ A gipsz ($\text{CaSO}_4 \cdot 2 \text{H}_2\text{O}$) a természetben megtalálható vízmentes anhidrid és víztartalmú kettős hidrát alakjában. A restaurátor gyakorlatban használt gipszek alapanyaga víztartalmú. *T. Bruder Katalin: Kerámia-restaurálás I. In: ISIS Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 1, 84.*

¹⁰ *T. Bruder Katalin: Kerámia-restaurálás i.m. 84-85.*

földfestékkel színezett gipszes masszát. A gipsz kötése után (de még nedves állapotban) a negatívvevő plasztínt eltávolítottam a felületről. A gipsz megkötése után kezdtem el az edény kiegészítéseinek pontos formára igazítását és az ujjbenyomkodásos lécborda kialakítását. A gipszes kiegészítések megmunkálását szikével és hántoló szerszámokkal, a végső simításokat pedig finomabb szemcseméretű csiszolópapírral végeztem. A kiegészítés során a törésvonalakat is kifugáztam, mert egyre inkább előtérbe kerül ez az igény, hogy a fugázás a tárgy esztétikai összhatását emeli¹¹ (3. kép).

3. kép. A törésvonalak fugázás után

Régész kollégámmal, Polgár Péterrel konzultálva, a szakmai és etikai szempontokat is figyelembe véve döntöttünk úgy, hogy az edény hiányzó legalsó ívének és talpának pótlására, kiegészítésére a pontos analógia hiányában nem került sor. A hiányzó fenék kiegészíthetőségét korlátozta az a tény, hogy ennél a résznél sajnos nem maradt meg egyetlen egy töredék sem a tárgyból, ezért nem lehetett annak sem a hiteles magasságát, sem a pontos talpátméretjét meghatározni. Az edény oldalának ívét a peremtől lefelé követve, addig egészítettem ki a tárgyat, míg az ív legalsó éppen maradt részének aljáig elértem (4. kép).

¹¹ T. Bruder *Katalin*: Kerámiarestaurálás II. In: ISIS Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 2. Szerk.: Kovács Petronella. Székelyudvarhely, 2002, 75.

4. kép. A tárolóedény alsó részének kiegészítése a gipszmassza felhordása után

Retusálás

A retusálás célja, hogy a hiányos felületek kiegészítése után, a tárgy esztétikai megjelenésében egységes képet mutasson.

A kiegészített és díszített felületek esetében az eredeti lécborda folytonosságát és ívét követve végeztem a retusfestést. Retusálás előtt az edény valamennyi kiegészített és fugázott gipszes felületét előkészítettem a festékrétegek felviteléhez. A felületet benedvesítettem, hogy a gipsz ne szívja el a vizes alapú festékből a nedvességet. A festést vizes alapú akrilfestékekkel,¹² ecset és szivacs együttes alkalmazásával végeztem.

Konzerválás

A konzerválás célja a tárgy tisztított állapotának rögzítése, illetve a műtárgy védelme a külső károsító tényezőkkel szemben.

A tárgy szerkezetének megerősítésére, átítására acetonban oldott Paraloid B72¹³ híg 5–10 %-os oldatával konzerváltam a tárgyat. Ez az átítató szer azért előnyös, mert a kezelt felület színét az eredetihez képest alig változtatja meg (6. kép). A restaurálás és

¹² Pro- ColorAirbrush- retusfesték a legfinomabb pigmentekből és akrilgyanta-polimerekből készült <http://neoart.hu> (Letöltés ideje: 2017.09.22.)

¹³ Paraloid B72: etil-metakrilát kopolimer.

konzerválás befejezése után egy homokkal töltött ládában (homokágyban), stabilan, minden oldaláról megtámasztva került tárolásra az edény.

A kiállításba kerülés

A múzeumban a hőmérséklet-változások, a gáz- és szilárd halmazállapotú légszennyezők, a fény, az UV sugárzás, valamint a biológiai kártevők általában nem okoznak károsodást a kerámiatárgyakban. A kiállításba kerülő restaurált régészeti edénynél viszont magasabb hőmérsékleten számolni kell az alkalmazott ragasztóanyag és átítató anyag öregedésével.¹⁴

Napjainkban a szakszerű, megelőző jellegű konzerválás jelenti az egyetlen lehetőséget arra, hogy tárgyi örökségünk megannyi darabját megóvjuk a mindennemű (vegyszeres, fizikai, biológiai) károsodásoktól. A tárgyakon keresztül történő megismerés és vizsgálódás során a feltárt leleteken található információk megőrzésével választ kaphatunk olyan kérdésekre, melyek által a megtalált, kiásott leletek restaurálás után publikálhatók, kutathatók és kiállíthatók válnak.¹⁵

5. kép. A restaurált tárolóedény

¹⁴ Járó Márta: Környezeti károsodások i.m.95–97.

¹⁵ Edöcs Judit – Kiss E. Csaba: A restaurátor a terepen és a műhelyben: Szilikátok és fémek. In: Panniculus Ser. B. No. 3. Szerk.: Ilon Gábor, Szombathely, 1998. 96.

A Kárpát-medence egyik legizgalmasabb és Európa-szerte ismert bronztárgya a Sopron mellett, ma a határ osztrák oldalán fekvő Haschendorf (Hasfalva) területén 1914-ben előkerült hasfalvi korong (1. kép),¹ amely olyan áldozati lelet volt, mint a ránézésre vele majdnem teljesen megegyező, a svédországi Balkåkránál 1847-ben talált korong.² A két különleges formájú tárgy áttört díszítésű hengeres palástból és egy poncolással gazdagon díszített zárókorongból áll. A palástot tíz darab, négyküllős kerék alakú áttört korongban végződő, kiterített írhához hasonló formájú bronzöntvényből szegecselték össze.³

A hasfalvi lelőhelyen 1914-ben a soproni múzeum igazgatója, Bünker János Rajnárd, majd 1997 és 1999 között Karl Kaus, a Burgenlandi Tartományi Múzeum régésze végzett feltárást. Kaus szerint az alacsony dombon egy évszázadokig használt áldozati hely lehetett.⁴ A tárgyat legutóbb Gömöri János és Karl Kaus a Vulcinál talált miniatűr változat alapján az Urnamezős- és a Hallstatt-kultúra átmeneti időszakára, az i. e. 900–800 közötti évszázadokra keltezték. Az etruszk sírban talált párhuzam alapján azt is felvetették, hogy a Sopronban és Stockholmban őrzött leleteket egyaránt Észak-Itáliában készíthették.⁵

A balkákrai korongról írt munkájukban Anita Knape és Hans-Åke Nordström azt feltételezték, hogy a hasonló formai jegyek, azonos méretek miatt a balkákrai korong alsó részének mind a tíz elemét ugyanabban az öntőformában készítették. Az áttörések és a lemezszerű anyag, a széleken megfigyelhető sorja maradványai miatt előlegeített kő öntőformára gondoltak. A síkban megöntött elemeket véleményük szerint utólag hajlították a megfelelő ívre és lyukasztották át a szegecseléshez. A hasonlóképpen készített hasfalvi korongnál kevésbé tapasztalták az utólagos megmunkálás nyomait. Az egyes elemeket az összeszereléshez két sorozatban, különböző módon elhelyezve, vésővel beütött I–VIII vonással jelölték. A műhely szerintük a közép-európai régióban lehetett.⁶

Az eddigi kutatások során abban viszonylag egységes vélemény alakult ki, hogy a hasfalvi leletet a hasonmásának számító balkákrai koronggal azonos műhelyben készítették. E vélemény alátámasztására vagy cáfolására olyan vizsgálati lehetőségeket kerestünk, amelyeknek egzakt eredményei egyértelműen rávilágítanak az azonos részletekre és az el-

¹ Gömöri János – Karl Kaus: A hasfalvi bronzkorong, 1914–2014. Soproni Szemle 68 (2014), 69. (A továbbiakban: Gömöri – Kaus 2014.)

² Knape, Anita – Nordström, Hans-Åke: Der Kultgegenstand von Balkåkra. Stockholm 1994. (A továbbiakban: Knape – Nordström 1994.)

³ Gömöri János és Karl Kausa kutatástörténetet és a tárgy leírását részletesen ismertették (többek között e folyóirat lapjain), ezért ezekre most csak röviden, a vizsgálati eredményeink értékeléséhez okvetlenül szükséges mértékben térünk ki.

⁴ Gömöri – Kaus 2014, 69.

⁵ Gömöri – Kaus 2014, 73.

⁶ Knape – Nordström 1994, 32., 26., 32., 49.

1. kép. A Hasfalván, ma Ausztria területén fekvő Haschendorf területén 1914-ben előkerült díszes bronztárgy

térésekre is. Az archaeometallurgia oldaláról elsősorban a készítőtechnológiai megfigyelésekre koncentráltunk.⁷ Ezek bizonyíthatják vagy cáfolhatják legkönnyebben az azonos műhelyben való készítés elméletét. Az alkatrészek eddigieknél részletesebb vizsgálata a továbbiakban alapját jelentheti a balkákrai koronggal való egzakt összehasonlításnak is. A vizsgálatok során semmiféle roncsolásos beavatkozásra nem került sor, a méréseket hagyományos eszközökkel, illetve Leica P20 típusú 3D lézershakkennerrel végeztük, az adatokat statisztikai módszerekkel dolgoztuk fel.

Az elmúlt két évtized egyik jelentős új megfigyelése volt, hogy az őskori bronztárgyaknál (részben a használt technológia, részben a korróziós folyamatok miatt) az ötvöző-, illetve szennyező anyagok a felületen jelentős mértékben feldúsulnak. A többnyire a

⁷ Szeretnénk itt is köszönetet mondani Tóth Imre múzeumigazgatónak és Gabrieli Gabriellának, illetve Gömöri Jánosnak, hogy a Soproni Múzeumban őrzött tárgyat Baján, a „Fény régészete” című kiállításon megvizsgálhattuk. Vizsgálataink részletes eredményei elérhetők: *Szabó Géza – Kunfalvi Péter – Békefi Mónika: Archaeometallurgiai és 3D lézershakkenneres vizsgálatok a hasfalvi korong lokális és interregionális kapcsolataihoz. Archaeometriai Műhely elektronikus folyóirat 2016/4, 245–258 <http://www.ace.hu/am/>. (A továbbiakban: Szabó et al 2016)*

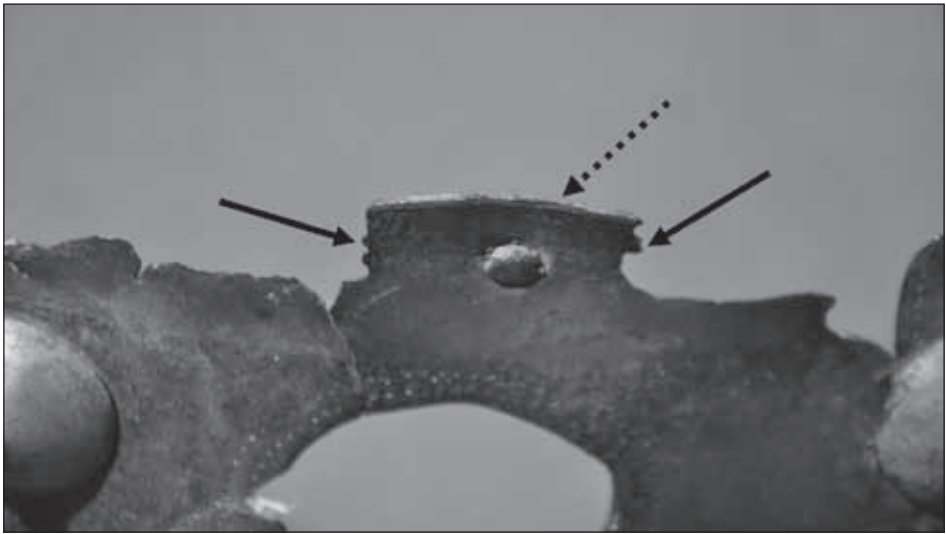
felszínt, illetve a felszínközeli részeket vizsgáló roncsolásmentes eljárások ezért rendre a valós összetételnél jóval magasabb óntartalmat mértek. A hasfalvi korong esetében is az öntött alsó részen 16%, a lemezpánton 22% óntartalmat mértek – ami már olyan kemény és rideg anyagot jelentene, amit nagyon nehéz poncolni, lemezzé elnyújtani pedig lehetetlen. Sajnos a kiállított tárgyból nem lehetett olyan mintát venni, amely alkalmas lett volna csiszolatkészítésére, a belső rácsszerkezet elemzésére, valódi összetételének vizsgálatára. Ezért a korábbi, irreálisan magas óntartalomra utaló adatokkal nem foglalkoztunk.⁸

A balkákrai koronghoz hasonlóan, a hasfalvi korong elemeinek hátoldalán is látható két sorozatban I-III rovátkolás, egyik esetben a kerék nyakán, a másik esetben pedig a kerék vízszintes küllője mellett. Vizsgálatunk során ezt a számozást követve, a nyaktagon számozott elemek alkották az A sorozatot, a küllő mellett rovátkolt elemek pedig a B sorozatot. A hasfalvi korong egyes elemeinek anyaga változó színű és minőségű, több darab esetében szemmel láthatóan zárványos. A B-I elem például különösen a kerék részen kifejezetten porózus felületű, a többinél sötétebb színű. Anyagvizsgálat nélkül nehéz eldönteni, hogy a szín- és minőségbeli eltérések, az egyes elemek különböző anyagösszetételére vagy a tárgy részleges megégésére utalnak, esetleg egyszerűen csak egy, a műhelyben kevésbé jól sikerült öntésre mutatnak. Egyértelműen a nem teljesen tökéletes öntésre utalnak az egyes elemek felső részén lévő oldalsó nyúlványok tetején látható, a megdermedés miatti anyaghiányok is. Az A-I lemezen a felső nyúlvány mindkét oldalán látható, hogy széle egyenetlen, a bronz megdermedt, nem folyt oda mindenhova. Ugyanitt a függőlegesen álló rész oldalán pedig apró, de mintegy 45°-ban lefelé álló sorjacepp van, ami az A-III elemen hasonló módon ismétlődik. Ez egyértelmű bizonyítéka annak, hogy az öntés során a tárgyat keréktaggal lefelé fordítva, függőleges helyzetben öntötték meg. Ennek megfelelően az öntőcsap, az engusz csak a felső részen lehetett. Az eltávolított engusz pontos helyére a felső, függőleges nyúlványok végén látható vésőnyomok és a grízes törésfelületek utalnak (2. kép). Az öntvények a kisebb eltérések ellenére is viszonylag egyenletesek, az egyes elemek vastagsága csak néhány tizedmilliméteres eltérést mutat.

Az öntési helyzet tisztázása rávilágít arra is, hogy a fő elemek középvonalában látható, korábbi kutatás által merevítő bordának tartott gúlaszerűen kiemelkedő, háromszög alakban elkeskenyedő részek az öntéskor tölcserként gyűjtötték magukba az olvadt bronzot és továbbították a vékonyabb, ráadásul az áttörés miatt megosztott területek felé (3. kép). Erre azért volt szükség, mert a nagyobb mennyiségű bronz nem dermedt be olyan gyorsan, és a gravitáció mellett a nagyobb tömege miatti túlnyomás is segítette a forma jobb kitöltésében. Mindez egy nagyon jól átgondolt, az apró részletekig megtervezett formakészítésről és öntésről tanúskodik.

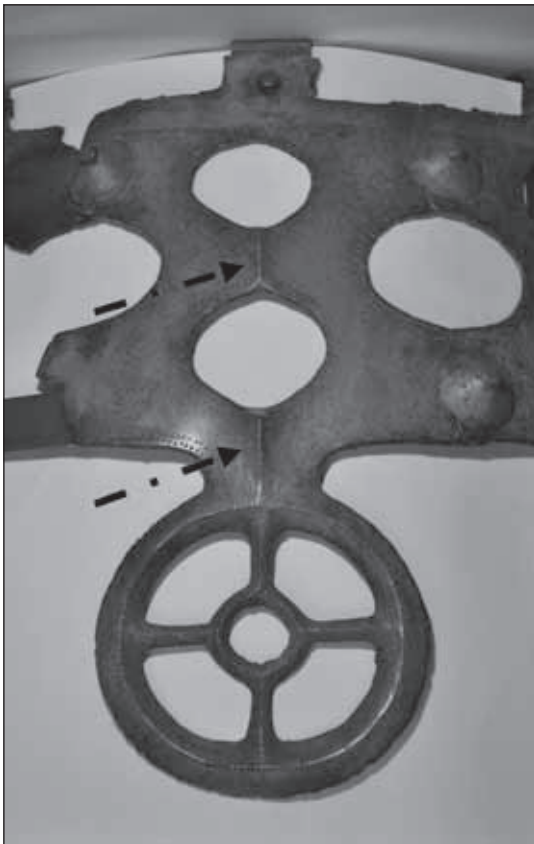
A hasfalvi korongon viszonylag kevés az egyes elemek utólagos megmunkálásra utaló nyom. A palást részein egyértelműen az anyag nyújtására utaló kalapácsnyomokat nem

⁸ Knapé – Nordström 1994, 68.

2. kép. A vésőnyomok és az oldalsó sorja maradványok árulják el az egykori öntőcsap helyét (B-I)

-▶ vésőnyom
- ▶ sorjamaradványok
- . - .▶ gúlaszerűen kiemelkedő részek

3. kép. A palást öntött B-II eleme, közép-vonalában az áttörések felett gúlaszerűen kiemelkedő bordákkal.

találtunk. Azonban több elemen is jól látható, hogy a hátlappal egy síkban lévő vékony sorját érdekes módon nem távolították el, hanem visszahajtották, rákalapálták a tárgyra.⁹ Ez az igénytelen megoldás egy ilyen különleges tárgynál meglepő. Az elemek középtengelyében lévő két, enyhén ovális áttörésnél, körben a lemezszerűen megöntött test szélén és a négyküllős keréknél több darabon is látható a behajlított, a belső oldalra rákalapált sorja. Ez a jelenség azért nagyon fontos, mert egyértelműen mutatja, hogy ez a tárgy nem készülhetett viaszveszejtéssel. A szegecslyukak körül szintén látható sorja, de ott csak rövid, szakadozott, többnyire kúposan felperdülő lemezekék vannak. A szegecslyukak körül az előlapon kráteresen bemélyedő, a hátlapon kitüremkedő rész van. Ez összességében arra mutat, hogy a lemezeket a szükséges pontokon poncolóval az előlap felől átütve lyukasztották ki. Az öntvények utólagos, némileg eltérő helyen való átlukasztása már önmagában is indokoltá teszi az egyes elemek megjelölését, számozását, ami alapján egymáshoz illesztették és szegecselték az előkészített elemeket.

Az egyes elemek eltérő mértékben meghajlanak, ezen belül a lemezes felső rész és az alsó keréktagok íve is eltérő. Az A-I elemnél például jól látható, hogy a 6,2 mm vastag keréktag görbülete messze elmarad a felette lévő 1,8 mm vastag lemezrész ívétől. Érdekes módon a kerék alsó küllője is távolabb van az egyenes síktól, mint a felső. A mérhető, összehasonlítható adatok felvételéhez a hasfalvi korongon olyan pontokat jelöltünk ki, amelyeknek távolságát sem az öntés, sem az utólagos megmunkálás nem befolyásolta.

Az adatok feldolgozása során kiderült, hogy a már korábban több esetben alkalmazott módszerrel ezeknél a térben is meghajló (ívelt) tárgyagnál nem kapunk minden kérdésünkre egyértelmű választ. Például arra sem, hogy az elemeket eleve íveltre öntötték, vagy utólag hajlították-e meg. A hátoldal síkjában megfigyelt sorja csak a kétrészes öntőforma használatát bizonyította, ahol a zárólap elvileg lehetett akár sík, akár ívelt is. Ezért a modern térinformatika eszköztárának segítségével, 3D lézerszkennelrel is megvizsgáltuk a hasfalvi korongot.¹⁰

A hasfalvi korongból a virtuális térben a keréktagok feletti nyúlványok síkjában kivágtunk egy 0,5 cm széles gyűrűt. Az erős szóródás miatt nem a teljes vastagságát, csak a középvonalát vettük figyelembe. A körívet az egyes elemeket egymáshoz rögzítő szegecsnek vonalában feldaraboltuk tíz ívszakasza. A szegecslyukak távolságát megadó ívhosszakat, illetve az egyenes síkhoz képest középen és a negyedeknél mért távolságokat grafikonra vittük. A szegecslyukaknak az adatokban így is megmutatkozó eltérő távolsága megerősítette az öntvények utólagos lyukasztására vonatkozó megfigyeléseinket. Az ívszakaszok grafikonon ábrázolt adatai egyértelműen mutatták az egyes elemek alakja közötti eltéréseket, ami az öntés utáni meghajlításukat bizonyítja. Ez az utólagos átlukasztáshoz hasonlóan indokolja az összetartozó elemek pontos megjelölését, számozását.¹¹

⁹ Szabó et al 2016, 250, 9. ábra

¹⁰ Ezúton is szeretnénk köszönetet mondani a szekszárdi székhelyű Geodézia Kft-nek és munkatársainak, akik eszközeikkel és tudásukkal önzetlenül segítettek a vizsgálatainkat, Kulcsár Lászlónak az adatok feldolgozását külön is köszönjük.

¹¹ Szabó et al 2016, 255, 15. ábra

A hasfalvi korong egyes elemein mért adatokat grafikonon ábrázolva jól látható, hogy azok szinte teljes egészében fedésben vannak.¹² Megerősítve a korábbi feltételezéseket, a palást tíz vizsgált eleme, eltekintve az utólagos kisebb alakításoktól, gyakorlatilag egyformának tekinthető. Ugyanezt az eredményt kapjuk, ha a hasfalvi és a balkákrai korong arányszámait hasonlítjuk össze, ami a mért adatok tükrében egyértelművé teszi, hogy a két tárgy elemei ugyanannak a műhelynek a termékei. Sajnos ahhoz kevés támponttal rendelkezünk, hogy a műhely hollétének kérdésére biztos választ adhassunk. Az eddig csak Hasfalva és Balkákra lelőhelyekről ismert tárgytípushoz a kutatás közvetlen párhuzamként még a Vulcinál talált miniatűr változatot sorolja. A három helyszín, Kárpát-medence, Skandinávia és Etruria meglehetősen távol fekszik egymástól, de az e területeket összekötő Borostyánkő út menti kereskedelem a vizsgált korszakban már hagyományosnak és sokféleképpen dokumentált kapcsolatnak mondható. Így Knape és Nordström véleményével szemben, szerintünk inkább ezen az É-D tengelyen lehetett az általunk keresett műhely, amely sávból kiesik a mai Bajorország és Nyugat-Románia területe is.¹³ A szerzőpáros által feltételezett további területeken – Ausztria, Szlovákia, Magyarország területén – is magas színvonalú, sorozattermékek előállítására alkalmas bronzgyártás volt az adott időszakban, de ugyanígy a párhuzamok által jelölt két végponton is. Az északi területen a bronzöntést különösen magas színvonalra fejlesztették a bronzkorban, az itáliai területeken pedig nem csak az öntéstechnológia, de a munkaszervezést illetően is jelentős előnyben voltak Európa középső területeihez képest. A készítőtechnikai megfigyelések egyértelműen gondosan megtervezett és kivitelezett készítési folyamatra, valamint olyan műhelyre utalnak, ahol tárgyak elemeit sorozatban gyártották és szerelték össze. Az iparszerű, kereskedelmi célú termelésre nem csak az egyes elemek azonos öntőformában, sorozatban való előállítása, de például a felületesen eldolgozott sorja is elég egyértelműen utal. Ilyen műhelyek az adott korszakban inkább az itáliai területekre voltak jellemzők, ami összecseng a Gömöri János és Karl Kaus által is feltételezett helyszínnel.¹⁴

A hasfalvi korong rendeltetésével kapcsolatban feltételezett számos megoldás közül a szegecselt szerkezet eleve kizárja az olyan, például a rezgésre, hangadásra épülő funkciókat, mint a dob. Arra semmilyen nyom nem utal, hogy esetleg valamilyen más anyagra, például farönkre montírozták volna. Az áttört díszítése, szerkezeti kialakítása, homorú zárókorongja, közepes mérete alapján inkább valószínűleg valamit ráhelyeztek a használat során, esetleg égettek vagy füstöltek rajta.

¹² A grafikont ld.: *Archeometriai Műhely* 2016/XIII./4. 248. (<http://www.ace.hu/am/>)

¹³ *Knape – Nordström* 1994, 32.

¹⁴ *Gömöri – Kaus* 2014, 69.

„Diceus-pohár”, „Sopron cup”, „Sports cup”. Mindegyik elnevezés ugyanazt a tárgyat takarja, azt az i. sz. 1. századi római kori üvegpoharat, ami nagyon kalandos utat járt be. Sajnos, soha nem került be a múzeumba (erre utal a cím), de nyomait több gyűjteményben is felfedezhetjük.

Története úgy kezdődött, hogy Schmidt Károly és neje, Schauenstein Emilia 1891-ben építési kérelmet nyújtottak be emeletes lakóházuk építéséhez. A Deák téren lévő telkükön képzelték el új otthonukat. A Johann Schiller tervei alapján készülő ház 1892-ben megépült és a 37-es számot kapta.¹ A jelenlegi állapot szerint ez a Deák tér 44. számú épület, amit megállapíthatunk a terveken feltüntetett 11851-11853 helyrajzi számok és egy későbbi kéziratos térkép alapján.² Ezen kívül a homlokzat felismerhető maradt, annak ellenére, hogy az iratokhoz csatolt tervhez képest jelentősen leegyszerűsödött. A különbségek inkább csak a díszítettségben merülnek ki, a tagolás nem változott.

A ház alá tervezett téglacsatorna ásásakor találták azt a kő szarkofágot, amelyben valószínűleg egy férjcsontváz és mellette több más tárgy, köztük ez a pohár is feküdt.³ Sárgászöld színű, 9,6 cm magas, formába fújással készült⁴ és feltehetően észak-itáliai vagy galliai importból került Scarbantiába. Oldalán két pár harcoló gladiátor, PETRAITES és PRVDES, valamint ORIES és CALAMVS alakja, illetve készítőjének, M. LICINIUS DICEUS-nak neve látható⁵ (1–2. kép).

Régóta köztudott volt, hogy a területen római temető található, ezért általában úgy jártak el, hogy a város kikötötte az itt építkező háztulajdonosoknak, hogy a menet közben előkerülő leletek a múzeumot illetik.⁶ Nem világos, hogy ez esetben miért nem ezt az eljárást követték. Biztos viszont, hogy Zettl Gusztáv megvásárolta a poharat, és az a saját gyűjteményébe került. Ez nem jelenti azt, hogy a tárgy kikerült a tudomány látóteréből, hiszen Bella Lajos két évvel később részletes cikkben mutatta be az *Archaeologiai Értesítő*ben.⁷ Talán ez a cikk szolgáltatta annak a két nyomnak a létrejöttét, ami a tárgyat mégis a múzeumhoz köti.

¹ Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (MNL GyMSMSL), 1403. Sopron Város Tanácsának iratai, Fasc. XXIV. No. 9070. Schmidt Károly házépítésének iratai.

² MNL GyMSMSL, Sopron város kéziratos térképei, SvT22, szerző, cím, évszám nélküli 1:2000 léptékű térkép VI. szelvénye, Sopron város házszámozási térképe alcímmel, feltehetően 1920–1930 között készült.

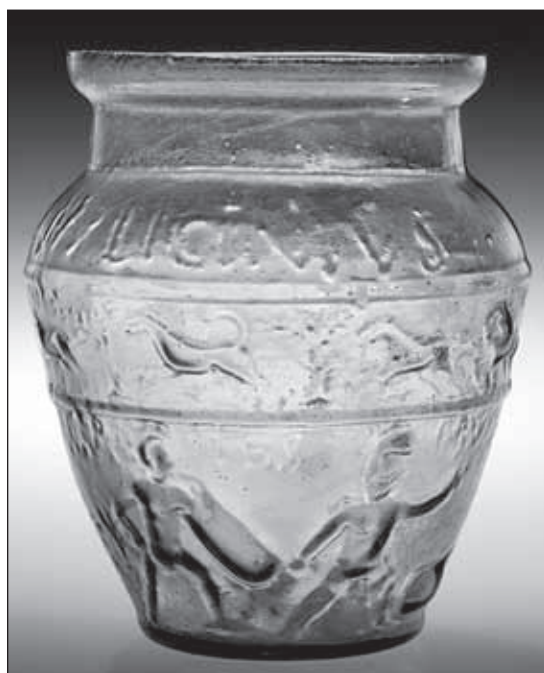
³ *Bella Lajos*: A soproni római üvegpohár. In: Vasárnapi Újság, 61. évf., 19. sz. (1914), 373.

⁴ Paulovics István szerint viszont öntötték, méghozzá fém pohárnak való formába. *Paulovics István*: Brigetioi kisbronzok magángyűjteményekben. In: *Archaeologiai Értesítő* (ArchÉrt) III. évf. 3 (1942), 234.

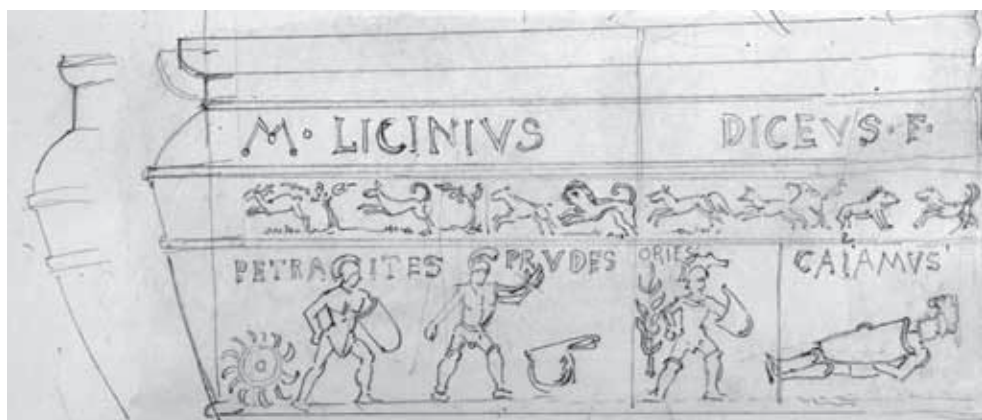
⁵ Részletes elemzése Mráv Zsolt: Scarbantia és territoriuma római felirataihoz I. In: *Studia Epigraphica Pannonica* (Sep) Vol. 5. (2013), 137. Készítési és tipológiai szempontból vizsgálja Dévai Kata: Üvegedények a római kori Sopronban. In: *Soproni Szemle* 74 (2017), 39–51.

⁶ Szerkesztői kiegészítés *Zettl Gusztáv* leveléhez. In: *ArchÉrt* 34 (1914), 263–264.

⁷ *Bella Lajos*: Diceus pohara. In: *ArchÉrt* 14 (1894), 392–393.

1–2. kép. A Diceus pohár két nézetből. 57.1.4. A Corning Museum of Glass gyűjteményéből, Corning, New York, Arthur A. Houghton ajándéka

3. kép. A vázlatkönyvben található rajz. SOM Storno-gyűjtemény, S.2017.2.1.

4. kép. A pohár gipsz másolata, SOM, Régészeti Gyűjtemény. (A szerző felvétele)

Ifj. Storno Ferenc egyik, 1893–1895 között használt vázlatkönyvében találunk egy skiccet a Diceus-pohárról.⁸ Az akvarell technikával finoman színezett ceruzarajz az 1894-es év termései között található (3. kép). Bár Bella Lajos 1894-es cikkében semmilyen utalás nincs erre, de nem lehetetlen, hogy a szerző vörös sánccról szóló írásához⁹ hasonlóan, ehhez is Ifj. Storno Ferenc készítette az illusztrációul szolgáló rajzokat, és a vázlatkönyv skicce az egyik első, ehhez készült tanulmányrajz. Ha az eredeti rajzokat elküldték a kiadóhoz, hogy a metszetek alapjául szolgáljanak, az magyarázná, miért nem maradtak meg Sopronban.

Az sem kizárt, hogy ugyanebből az alkalomból készült a Régészeti Gyűjtemény másik, Diceus-pohárhoz kapcsolódó tárgya, ami a Storno család régészeti hagyatékának rendezése során került elő. Enyhén kopott felülete ellenére egyértelmű, hogy a gipsz másolat e tárgyról készült. A dobozban semmiféle felirat vagy egyéb kapcsolódó információ nem volt mellette, így itt is csak találgatni tudunk¹⁰ (4. kép).

A múzeumnak is volt saját, gipszből készült másolata, de az valamikor 1950 előtt összetört.¹¹ Ezekén kívül egy „finom agyagcsésze benne szép bronz csattal”,¹² egy gömb alakú üveg a szarkofágból¹³ és egy íj alakú fibula¹⁴ került be a múzeumba 1892-ben a Schmidt-házból. Az évtizedek során történt újraleltározások következtében ezek közül a mai leltárkönyvben már csak a kerámiaedény azonosítható.¹⁵ A ház építésekor minden bizonnyal nem csak egyetlen sírt bolygattak meg, így tehát valószínűleg nem ugyanabból a temetkezésből valók voltak, mint Diceus mester terméke. Talán csak az üveg, de azt most már szinte lehetetlen azonosítani.

Bella Lajos 1894-es cikke után 1914-ben került a pohár ismét a figyelem középpontjába. Az *Est* 1914. április 9-i számában arról ír, hogy a British Museum tízezer fontot ajánlott az üvegtárgyért Zetl Gusztávnak. A lehetőség, hogy a pohár külföldre kerülhet felszította a vitát azt illetően, jogszerűen került-e a tárgy a gyáros tulajdonába és ezáltal jogában áll-e azt eladni.¹⁶ Hat nappal később szenvedélyes hangú cikk jelent meg az *Archaeologiai Értesítőben*, hogy az „úri kalózok”-kal szemben is érvényesítsék a hatályos jogszabályokat.¹⁷ Erre válaszul április 28-án Zetl Gusztáv is megírta a maga verzióját ugyanabban a folyóiratban, melyben cáfolta a terjedő híreket.¹⁸ Bella Lajost is megkeres-

⁸ Soproni Múzeum (SOM), Storno-gyűjtemény S.2017.2.1.

⁹ *Bella Lajos*: Scarbantia sánca. In: ArchÉrt 16 (1896), 223–226.

¹⁰ SOM, Régészeti gyűjtemény, a Storno család régészeti gyűjteménye, leltározatlan anyag.

¹¹ Sopron Sz. Kir. város Múzeumának Leltára Régiségtár I. 13. szekrény/25. Mellette ceruzás bejegyzés.

¹² A Sopron Városi Múzeum Lelet-tára [1895] C/a (Kerámika)/35.

¹³ A Sopron Városi Múzeum Lelet-tára [1895] D (Üvegek)/5.

¹⁴ A Sopron Városi Múzeum Lelet-tára [1895] E (Bronzból való tárgyak és Csonttűk)/5.

¹⁵ Soproni Múzeum Régészeti Leltár II. RT. 55.109.99.

¹⁶ Nem csak *Az Est*, hanem a *Népszava* 1914. április 11-i és a *Budapesti Hírlap* 1914. május 27-i száma is foglalkozott a pohárral.

¹⁷ Ismeretlen szerző: A soproni üvegszerleg botránya. In: ArchÉrt 34 (1914), 162–163.

¹⁸ *Zetl Gusztáv*: A soproni serleg. In: ArchÉrt 34 (1914), 262–263.

ték az ügyben, aki sok új információval nem tudta kiegészíteni az addig megjelenteket, egy gondolata mégis nagyon érdekes: „Én csak azt tudom, hogy Zetl Gusztáv barátom, kinek kezébe került a pohár, azt ígérte, hogy holta után a pohár a soproni múzeumra száll. Zetl Gusztáv pedig van olyan ember, a ki ura marad szavának.”¹⁹

Ha a pohár további sorsát akarjuk nyomon követni, mégis csak külföldre kell tekintenünk, ahol egyébként szintén nem volt ismeretlen a nevezetes lelet. Zetl Gusztáv 1917-es halála után még negyven évig, 1957-ig a család tulajdonában maradt,²⁰ de Bécsbe került az egyik lányához Margaret von Cramerhoz.²¹ Onnan vitték Londonba, ahol elárverezték.²² Póczy Klára írt erről cikkében, de tévesen azt gondolta, a pohár a brit fővárosban is maradt.²³

Valójában London csak pillanatnyi állomás lehetett és a kehely végül elhagyta a kontinenst. Új tulajdonosa az amerikai milliomos, Arthur A. Houghton Jr. nem birtokolhatta sokáig ezt a tárgyat, mert még abban az évben a Corning Museum of Glass-nak ajándékozta. Ez az a New York-i múzeum, amelynek a gyűjteményét a Diceus-pohár, azaz most már a Sports Cup 57.1.4.-es leltári számon azóta is gazdagítja.²⁴ A *Glass of the Caesars* című kiállítás keretein belül a tárgy aztán visszatért Európába, London, Olaszország mellett a németországi Mainzba. A Römisch-Germanisches Zentralmuseumban volt látható 1988. április 15. és október 18. között.²⁵ Ez lehet az oka, hogy Barkóczi László pannoniai üvegekről írt összefoglaló munkájában a tárgy a RGZM tulajdonaként szerepel.²⁶ Az általam olvasott valamennyi szakcikkben ezt a két helyet, Londont és Mainz-ot említették, így nagy meglepetés volt, amikor feltűnt egy Google keresés eredményei közt, a New York-i múzeum online katalógusában 2008-ban.

Az üvegpohár, amelyen M. Licinius Diceus egyfajta márkajelzésként megörököltette a nevét, nem párhuzam nélküli, de nem is nagy számban létező típusról van szó. Így ez a lelet szinte megkerülhetetlen, ha a római kori Scarbantia történetéről, vagy a pannoniai üvegekről olvasunk, biztosan több helyen is találkozni fogunk vele. Ezért említésre méltók azok az apró nyomok, amik abból az időből maradtak, mikor még nem került ennyire távol előkerülésének helyétől. Ezeket a közvetett bizonyítékokat jelenleg a Soproni Múzeum Storno- és Régészeti Gyűjteményében őrzik.

¹⁹ *Bella Lajos*: A soproni római üvegpohár. In: Vasárnapi Újság 61. évf., 19. sz. (1914), 373.

²⁰ *Csatkai Endre*: Műpártolás, műgyűjtés Sopronban című írása alapján 1928-ban a pohár még Sopronban volt. In: Magyar Művészet 4 (1928), 584.

²¹ <http://www.cmog.org/artwork/sports-cup-depicting-gladiators> A korábbi tulajdonosok közt. (Letöltés ideje: 2017. 09. 18.)

²² *Harden, Donald B.*: Sportscup. In: *Archaeology* Vol.11. No. 1. March (1958), 3.

²³ *Póczy Klára*: Rabszolga élet Scarbantiában. In: *Soproni Szemle* 13 (1959), 2.

²⁴ <http://www.cmog.org/artwork/sports-cup-depicting-gladiators> (Letöltés ideje: 2017. 09. 18.)

²⁵ <http://www.cmog.org/artwork/sports-cup-depicting-gladiators>, Exhibitions, (Letöltés ideje: 2017. 09. 18.)

²⁶ *Barkóczi László*: Pannonische Glasfunde in Ungarn. Budapest. 1988. 215.

A Soproni Múzeum metszetanyagának nagyobb része az 1949-ben feloszlott szerzetesrendek kolostoraiból, templomaiból, gimnáziumaiból származik.¹ Egyértelműen utal erre a nyomatok tematikája, típusa, keretezése. Csatkai Endre (1896–1970), a soproni művelődéstörténet kimagasló kutatója jelentős szentkép- és apácamunka-gyűjteményt hozott létre, amelyből a szentképek a múzeum néprajzi gyűjteményébe kerültek. 1980-ban a magyar állam megvásárolta a Storno-család házát és annak berendezését is. Idősebb Storno Ferenc a svájci Tessin kantonban lévő Soldunóból származott, felmenői a bajorországi Landshutban vállaltak munkát. Innen került Storno Ferenc mesterlegényként 1845-ben Sopronba. Autodidaktaként tanult meg rajzolni, műemlékfelméréssel-helyreállításal foglalkozott, templomi bútorterveztet.² Mindehhez szüksége volt könyvtárra, gyűjtötte a régi metszeteket, a templomok kidobásra ítélt felszerelését. A Soproni Múzeum régi metszetanyagának egyik részét 2015-ben vettem leltárba, 2017-ben pedig a restaurált lapokból tematikus kiállítás nyílt a Lábasházban *Barokk témák* címmel; a cím ötletét Pigler Andor ikonográfiai kézikönyve adta.³

A kiállítás anyaga a 16–18. századi soproni művelődéstörténet változatos területeit ölelte fel (lásd a tanulmány egyes témacsoportjait). A grafikai anyag mellé, párhuzamként olajképeket is bemutattam, így tükrözve a sokszorosított grafika és a táblaképfestészet egymásra hatását. Nem csupán a szakrális területről kerültek be munkák, hanem képviselve volt például a portré műfaja is. A kiállítás egyik legfontosabb eredménye – a metszetanyag restaurálása mellett – egy *Ismeretlen főúri dáma* arcképének a helyreállítása volt. A 18. századi képmás alól egy korábbi női portré került elő, amelynek a hordozóját dublázásra használták. A kiállításon az előkerült polgári portrét együtt tudtuk bemutatni az arisztokrata képmással, így tükrözve a soproni megrendelőreteg változatos összetételét⁴ (1-2. kép).

¹ Askercz Éva: A soproni Liszt Ferenc Múzeum grafikai gyűjteményének története. In: Arrabona 14(1972), 157–174, itt: 158.

² Grászli Bernadett – Kiss Melinda: Egy művészcsalád története. A soproni Storno-család munkássága és műgyűjteménye. Sopron, 2013, 10–13.

³ Anton Pigler: Barockthemen I–III. Budapest, 1974.

⁴ A hölgyportrék modelljeinek, valamint a művészek azonosításához további kutatásra van szükség. Ismeretlen művész: *Főrangú dáma háromnegyedalakos képmása*. Vászon, olaj. 74,5×89 cm. ltsz. Kp. 54.434.1. Ismeretlen művész: *Polgári női arckép*. Vászon, olaj. Restaurálta: Gyarmati András, az NKA Közgyűjtemények Kollégiuma támogatásával (pályázati azonosító: 204113/00486). A Soproni Múzeum válogatott régi metszetlapjait Fehrentheil Henriette restaurálta az NKA Közgyűjtemények kollégiumának 3513/474. számú pályázata keretében (2015).

1. kép. Ismeretlen mester: Főrangú dáma háromnegyedalakos képmása, SOM, Kp. 54.434.1.

2. kép. Az előkerült polgári női arckép, ismeretlen mester munkája

A bibliai édenkert és a saturnusi aranykor

A metszetgyűjtemény egyik legrégebbi és legértékesebb példánya a *Bűnbeesés*, HS mester műve 1566-ból⁵ (3. kép). Az amszterdami Rijksmuseum nyilvántartása szerint a mestert még nem azonosították, annyi tudunk róla, hogy valószínűleg Frans Floris környezetébe tartozott.⁶ A témát a kora-németalföldi festészetben többek között Hugo van der Goes dolgozta fel híres diptichonján (1479 u., Bécs, Kunsthistorisches Museum). HS mester lapján sok minden visszautal a késő-középkorra: a háttérben például ott látható az Atyaisten alakja, amint Ádámot megformálja, a felületet pedig szinte tapétaszerűen töltik ki a növények és az állatok. Ugyanakkor az első emberpár alakja és arctípusa egyértelműen a 16. századnak azokra a németalföldi művészeire jellemző (Jan Gossaert, Jan van Scorel, Maarten van Heemskerck és mások), akik tanulmányaikat Itáliában folytatták, igyekeztek felfogásukat az itáliai művészet eredményeivel összhangba hozni. A háttér ágaskodó paripája eszünkbe juttatja Leonardo *Háromkirályok imádása* (Firenze, Uffizi) című képnek háttérét, vagy az *Anghiari csatához* készült vázlatait. Az állatok többsége azonban a mintakönyvek hatását mutatja: például az előtérben fekvő szarvashoz hasonlót korábban az internacionális gótika művészei festettek.⁷

3. kép. HS mester: Bűnbeesés, 1566. SOM Storno-gyűjtemény, S.2009.16.1.

⁵ S.2009.16.1. Papír, rézmetszet. 43,2×59 cm. Jelezve balra, lent: HS (egymáson fekvő két nagybetű), 1566. Lent, középen: *Cum privilegio ad sexennium*. Közölte: Adam von Bartsch: *Le peintre graveur*. vol. IX. no. 526 kat. 1.

⁶ Amszterdam, Rijksmuseum, RP-P-2001-141. Letöltés helye: [https://www.rijksmuseum.nl/nl/zoeken/objecten?v=list&f=1&p=1&ps=10&f.classification.iconClassDescription.sort=Temptation+and+Fall+\(scenes+with+both+Adam+and+Eve\)&st=OBJECTS&ii=8#/RP-P-2001-141.8](https://www.rijksmuseum.nl/nl/zoeken/objecten?v=list&f=1&p=1&ps=10&f.classification.iconClassDescription.sort=Temptation+and+Fall+(scenes+with+both+Adam+and+Eve)&st=OBJECTS&ii=8#/RP-P-2001-141.8). Letöltés ideje: 2017. 02. 16.

⁷ Lásd például: Giovannino de' Grassi vázlatkönyvének színezett lapját. 1380–1390 k. Bergamo, Biblioteca Civica. Cod. VII. 14 fol. 22v. *Liana Castelfranchi-Vegas*: Die Internationale Gotik in Italien. Dresden, 1966, 22. kép. *Eörsi Anna*: Az internacionális gótika festészete. Budapest, 1984, 39. képleírás.

Az idők során az egyes állatokhoz különféle képzetek kapcsolódtak. A *Physiologus*ban például (i.sz. 2. sz.), amelynek egy példánya a híres magyar embléma-szakértő, Zsámboki János (1531–1584) könyvtárában is megvolt, a következőket olvashatjuk: „A szarvasok lenyelik a kígyókat. Az állat ezután megvadulva futni kezd. Vad futása közben, mialatt két-három napig meg sem áll, emésztí [a kígyót]. Amikor megemésztette, húgycsövén át a földre vizeli, s e vizelet, bárhová cseppenjen is, tiszta pézsmává változik. Te is, ó ember, aki szavaimat érted, így szabadulhatsz meg hosszas fáradalmak és futás árán a sátán bűnétől.”⁸ Lehetséges, hogy éppen az őskígyó ellenségeként helyezte a metsző a szarvast a lap előterébe. Az állatok feltételezett tulajdonságainak misztikus-allegorikus értelmezése az emblematika kedvelt témája volt, hatása kimutatható a soproni humanista polgármester, Lackner Kristóf (1571–1631) emblémáin is.⁹

HS mester lapján még egy érdekes motívumot vehetünk észre: a jobb szélen, a fatörzsre ágaskodva legelő kecskét. Az antikvitásban a pásztori-bukolikus költészet tette ezt a témát közkedvelté, látható például a Soproni Múzeum egyik sírkövén is (1. sz. közepe).¹⁰ A középkorban az Angyali híradás a pásztoroknak jelenetén fordult elő, például a pécsi székesegyház altemplomába vezető lejárati domborművein (12. sz.).¹¹ A reneszánsz és a barokk is szívesen használta a motívumot az aranykor megidézésre, amikor ember és állat békésen élt egymás mellett. A Soproni Múzeum metszetgyűjteményének egy másik lapja például ezta saturnusi aranykort ábrázolja.¹² Abraham Bloemaert festménye nyomán Nicolaas de Bruyn (1604) és Orazio Brunetti (1655, 1609) készített metszetet. De Bruyn metszetének egy példánya a Rijksmuseum gyűjteményében is megvan, ebből látható, hogy az az 1644-es évszámot viselő soproni lap az eredetinek ellentétes beállítású változata.¹³

⁸ *Physiologus*. A Zsámboki-kódex állatábrázolásaival. Fordította: Mohay András. Az utószót és a képmagyarázatokat írta: Kádár Zoltán. Budapest, 1986, 54–55.

⁹ Lackner Kristóf *Coronae Hungariae emblematica descriptio* (1615) című művének ajánlásában az unikornis nagylelkűként, az oroszlán hallgatagként szerepel. A korona jelképei közül a sast a világ feletti uralom, a szerencsés jóslat, a darut az éber őrködés, a főnixet az újjászületés jelképének tartja. A *Galea Martis*ban (1625) úgy érvel, hogy a katona legyen ravasz, mint a róka, szívós, mint a farkas, tudjon összehúzódni, mint a sün. Kovács József László: Lackner Kristóf és kora. Második, bővített kiadás. Sopron, 2004. 90, 101–105, 111. A szerző szerint Lackner a *Physiologus* is hatással volt.

¹⁰ Salvius Aebutius sírköve. 1. sz. közepe. A Soproni Múzeum lapidáriumának állandó kiállításán (35. sz.).

¹¹ *André Chastel*: „Ardita capra.” In: Idem: *Figurák, formák, fabulák. Válogatott tanulmányok*. Válogatta: Németh Lajos. Fordította: Görög Lívia. Utószó: Vayer Lajos. 1984. 253–257; *Tóth Melinda*: A pécsi székesegyház kőszobrászati díszítése a románkorbán. In: *Pannonia Regia. Kiállítási katalógus*. Szerk. Mikó Árpád – Takács Imre. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 1994, 135–137.

¹² S.2009.19.1. Papír, rézmetszet. 42,5×56 cm. Jelzése hiányzik, a bal széléből és a felső részéből egy-egy szélesebb csíkot vágta le, így az ábrázolás csonka.

¹³ A Rijksmuseum példánya: RP-P-OB-16.119. Közölte: *Brun-Coques*: F.W.H. Hollstein. 19. kat. 129. Letöltés helye: <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-P-OB-16.119>. Letöltés ideje: 2017. 02. 16. Orazio Brunetti lapja a római Biblioteca Casanatensében van. *Raccolta stampe e disegni*. Inv. 0748955. Letöltés helye: <http://www.internetculturale.it/opencms/opencms/it/viewItemMag.jsp?case=&id=oai%3Awww.internetculturale.sbn.it%2FTeca%3A20%3ANT0000%3ARML0212796>. Letöltés ideje: 2017. 02. 16

Bloemaert és de Bruyn lapjának jobb szélén láthatunk egy békésen legelésző kecskét, az emberek többsége az időt tánccal és szerelmeskedéssel tölti. Az aranykorszakot Ovidius így jellemezte *Metamorphoses* című művében:

„Ember nem kötelezte, kapák s eke föl se sebezte,
és mégis megadott a mező mindent maga önként;
mind megelegedvén a magától-lett eledellel
vackort gyűjtöttek, hegyi epret szedtek az erdőn.” (I. 89-116).¹⁴

Ennek a műnek 1639 körül megjelent bécsi kiadásához Johann Wilhelm Baur 151 rézkarcot készített; az eredetit többször utánnyomták (1687, 1703, Nürnberg). A Soproni Múzeum metszetei között kilenc lap található Baur sorozatából, köztük az *Aranykor* illusztrációja is¹⁵ (4. kép). A lap kompozíciója jóval egyszerűbb a Bloemaerténél: mindössze néhány alak látható rajta. Jobbra, az előtérben két férfi tevékenykedik, a kényelmesen heverésző nők pillantásától kísérve. Az állatok a háttérben, csordában legelésznek.

4. kép. Baur, J. W.: Illusztrációk Ovidius: *Metamorphoses* c. művéhez. Az aranykor. SOM Storno-gyűjtemény, S.2015.4.1

¹⁴ Devecseri Gábor fordítása.

¹⁵ S.2015.4.1-9. Papír, rézkarc. A lapok átlagos mérete: 13×20 cm. Egyes példányokon még látszik a jelzés, a többiek körbevágottak. A jelenetek azonosítását az 1703. évi, nürnbergi kiadás metszeteit feldolgozó, internetes adatbázis tette lehetővé: <http://www.uvm.edu/~hag/ovid/baur1703/>. Letöltés ideje: 2017.02.16.

A HS mester lapján látható fauna az Augsburgban működő Johann Elias Ridinger (1698–1767) *Paradicsomán tér vissza*. Ridinger főként állatábrázolásairól volt ismert; számos lapon örökítette meg a lovas-iskolában gyakorolt mutatványokat, valamint a vadászatokat. Gondosan tanulmányozta a fajok testfelépítését, mozgását, környezetét.¹⁶ Az exotikus állatok és a paradicsomi növényzet játsszák a főszerepet azon a rézkarcán is, amely a Teremtés könyvének (II. 16-17.) illusztrációja: „Az Úristen parancsot adott az embernek: „A kert minden fájáról ehetsz. De a jó és rossz tudás fájáról ne egyél, mert amely napon eszel róla, meghalsz.” Az Úristen parancsát Ádám a földre kuporodva, félelemben hallgatja, fentről fénysugár vetül rá.¹⁷

A Sarlós Boldogasszony és a lepantói csata

Ridinger együttműködött egy másik ismert augsburgi metszővel, Johann Daniel Hertz-cel (1693–1754), akitől a múzeum gyűjteményében egy nagyméretű *Kálvária* található.¹⁸ Szintén augsburgi mesternek, Jakob Gottlieb Thelotnak (1708–1760) tulajdoníthatjuk a *lepantói csata allegóriáját*¹⁹ (5. kép). A nyomatok jellemzői az élénk fény-árnyék kontrasztok, valamint a mélységi perspektívát kiaknázó szerkesztésmód, amelynek révén nagy tömegek jeleníthetők meg. Jellemző továbbá a tengeri istenségeket, tritonokat felvonultató rocaille keretdísz.

A lepantói tengeri csata (1571) a keresztény seregek első nagy győzelme volt a török felett. Ennek hatására rendelte el a pápa a Győzedelmes Boldogasszony, később a Rózsafűzér Királynéja ünnepet.²⁰ A metszeten, fönt a holdsarlón álló Boldogasszonyt látjuk, aki mint a tenger csillaga a keresztény seregek fölött őröködik. Jobbra a domonkos rendi pápa, V. Pius arcképét a hadvezér, Don Juan d’Austria tartja a kezében. V. Pius a domonkos templomok ikonográfiájának visszatérő alakja, nem kizárt, hogy a metszet is ebből a környezetből származik.

¹⁶ Mathias Goeritz: Johann Elias Ridinger. Königsberg, 1941.

¹⁷ S.2009.17.1 Rézkarc. 40,4×54 cm. Jelezése balra, lenn: *J. Elias Ridinger inv[enit]. del[lineavit]. fec[it]. et excud[it]. a[ugustae]. v[indelicorum]*. A lap alján balra és jobbra a Teremtés II. könyvének 16-17. bekezdése német és francia nyelven. Ez alatt Szent Ambrus magyarázatának (*Ambros. de par. c. 6.*) részlete latinul.

¹⁸ Kp.70.10.1 Rézmetszet. 82,5×56,8 cm. Jelezve jobbra, lent: *“Ioh[annes]. Dan[iel]. Hertz inv[enit]. delin[eavit]. -// - sculp[isit]. et excud[it]. Aug[ustae]. Vind[elicorum]”*. Eredetileg vászonra volt kasírozva, a restaurálás során paszpartuba került.

¹⁹ S.2009.15.1 Rézmetszet. 47,3×58,8 cm. Jelezése hiányzik, körbevágott és csonka. Hasonló metszetlapok találhatóak például a pozsonyi Szlovák Nemzeti Galéria gyűjteményében: Tézislapok. 1740–1750 k. Slovenská narodná galerijá. Inv. G 13388, G 13400. Letöltés helye: http://www.webumenia.sk/dielo/SVK:SNG.G_13388 Letöltés ideje: 2017.02.16. A második lap rajzát Daniel Hertz készítette, aki egyben kiadó is volt, az első esetében a rajz Baumgartneré, a metsző Jacob Gottfried Thelot, a kiadó pedig ismét Hertz volt. Szintén Baumgartner és társai készítették a *II. Lajos magyar király apoteózis*a című nagyméretű, allegorikus metszetet, amelyhez ld. Szilágyi András katalógustételét, in: *Történelem-kép. Szemelvények a múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*. Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában. Szerk. Míró Árpád – Sinkó Katalin. Budapest, 2000. 373–376. Jakob Gottlieb Thelot (1708–1760) évszakokat bemutató metszetlapjai szerepeltek a *Barokk-idő* című kiállítás anyagában. A metszetek rajzát Baumgartner készítette, a kiadó Hertz volt. Pannonhalmi Főapátság. Kurátorok: Schmal Dániel – Terdik Szilveszter, 75-76.

²⁰ *Szilárdffy Zoltán*: A török háborúk emléke barokk szentképeken. In: *Történelem-kép*, 348–359.

5. kép. Jakob Gottlieb Thelot: A lepantói csata allegóriája. SOM Storno-gyűjtemény, S.2009.15.1.

A holdsarlón álló Boldogasszony a témája a múzeum 1598-ban nyomott metszetén²¹ (6. kép). A lap jelzése szerint a metszet előképét Federico Zuccari (1539–1609) készítette, a metsző neve hiányzik. A Madonna kezét imára teszi össze, úgy, ahogyan Gábiel arkangyal üdvözlését fogadva ábrázolták. Lábával a holdsarlóra és egy sárkányra tapos, a Jelenések Könyve (XII. 1-3) napba öltözött asszonyát idézve. Feje fölött az Atyaisten alakja lebeg, mondatszalgáján az Éneke Éneke (4,7) szavaival: „Tota pulchra es amica mea et macula non est in te.” Azaz: „Mindenestől szép vagy, én mátkám, és semmi szeplő nincs benned!” Mária alakját a Loretói litánia metaforái veszik körül, például a tenger csillaga (stella maris), az ég kapuja (porta coeli) és a körbezárt kert (hortus conclusus).

Bár a soproni metszet előképét Federico Zuccari készítette, ismerünk más, egykorú feldolgozást is, például a sienai manierista, Francesco Vannitól (1588, Montalcino, San Pietro katedrális).²² A fő különbség, hogy ezen a képen a Szűz gyermekét tartja a karján. Mint ilyen jelenik meg Hubert Gerhard bronzszobrán is, amelyet 1593-ban rendeltek a müncheni Frauenkirchébe, de I. Miksa bajor herceg 1637-ben egy köztéri oszlop tetejére

²¹ Kp. 2015.13.1 Rézmetszet. Lapméret: 50,7×37,2 cm. Metszet: 30,3×21,3 cm. Jelezve jobbra, lent: „1598 -/- Fredericus Zuccari -/- inventor Romae.” Jó állapotú.

²² Olaj, vászon. 293 x 163 cm. Keretén felirat: „ET MACULA NUMQUAM FUIT IN TE.” Jelezése: „FRANCISCUS VANNI PICTOR SENENSIS FECIT A.D. MDLXXXVIII.” Ld. Federico Barocci (1535–1612). L'incanto del colore. Una lezione per due secoli. Kiállítási katalógus. Siena, Santa Maria della Scala. A cura di: Alessandra Giannotti – Claudio Pizzarusso. Milano, 2009, 284–285.

6. kép. Federico Zuccari nyomán: A holdsarlón álló Boldogasszony, 1598. SOM Kp. 2015.13.1

helyezte. Erről vette mintáját a bécsi Mária-oszlop (1645–1647); az emlék rokokó változatát Jakob Christoph Schletterer készítette el a soproni Várkerületen (1745).²³

Andrea Pozzónak Esterházy Pál nádor megrendelésére készült metszete az ún. győztes Immaculatát ábrázolja. Ez a témának kifejezetten propagandisztikus jelentéstartalommal felruházott változata, az eretnekségre utaló sárkányt a Mária ölében ülő gyermek Jézus lándzsával dőfi le.²⁴

Herkules a válaszüton és a müncheni udvari kultúra

V. Vilmos (1577–1598) és fia, I. Miksa (1597–1651) hercegek a katolikus egyház és a jezsuita rend támogatói voltak Bajorországban. Müncheni udvarukban kiváló művészek dolgoztak, köztük Hans von Aachen (1552–1615), aki megfestette V. Vilmos képmá-

²³ Veress Ferenc: A soproni Mária-oszlop és mesterei. In: Soproni Szemle. 69 (2015), 337–352.

²⁴ S.2015.81.1 Rézmetszet. 19,3×13 cm. Jelezve a lap alján balra és jobbra: *Andr[ea]. Pozzo S.I. delin[eavit] – I. A. Pfeffel sculp[sit] Vien[nae]. Serfőző Szabolcs: Győztes Immaculata Esterházy címerrel. Andrea Pozzo rézmetszete Esterházy Pál hercegnek ajánlva. In: Ars Hungarica 40 (2014), 169–176. Bár a Szilárdffy Zoltán adta elnevezés, a győztes Immaculata találó, az egyes ikonográfiai témáknak számos változata, árnyalata van, éppen ezért nehéz típusokba sorolni azokat.*

sát (Burg Trausnitz, Landshut), emellett több, vallásos-mitológiai tárgyú képet is készített.²⁵ Ugyancsak Münchenben dolgozott 1573-tól Friedrich Sustris (1540–1600), akinek a rajza nyomán Jan Sadeler (1550–1600) a *Herkules a válaszüton* című metszetet készíttette.²⁶ A lap tetején és alján felirat húzódik, amely utal a megrendelő személyére, I. Miksa hercegre és azonosítja a jelenet szereplőit²⁷ (7. kép).

Középen Herkulest (Héraklészt) láthatjuk, kezében doronggal, vállán oroszlánbőrrel. A Juppiter és a műkénéi királynő, Alkméné szerelemgyerekeként született hősra a féltékeny Junó örültséget bocsátott. Miután elborult elmével megölte feleségét,

7. kép. Friedrich Sustris rajza után Jan Sadeler: Herkules a válaszüton. SOM Storno-gyűjtemény, S.85.954.1

²⁵ Hans von Aachen (1552–1615). Hofkünstler in Europa. Hg. von. *Thomas Fusenig*. Berlin – München, 2010, 134–184.

²⁶ S.85.954.1 Rézmetszet. 43×31,5 cm. Jelezve lent, jobbra: „Sereniss[imi]: Bavar[iae]: Duc[i]: Pict[or]: etArchit[ectus]: Frid[erick]: Sustris figuravit.” A lap alján, kapitálissal: „CELSITUD[INI]: SVAE CHALCOGRAP[HUS]. I[AN]. SADELER BELG[II].”

²⁷ A metszetlap egy példányát lásd a londoni British Museum gyűjteményében. Department of Prints and Drawings. Inv. 1877,0811.1037. Online: http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?assetId=448111001&objectId=3045976&partId=1. Letöltés ideje: 2017. 02.22

Megarát és gyermekeit, Herkules vezeklésképpen tizenkét próbatétel teljesítésére kötelezte magát; azonban megtisztulása nem mentette meg a további felindulásoktól és gyilkosságoktól. Végül Nesszosz kentaur égető inge miatti fájdalmában feláldozta magát egy máglyán.²⁸

A mitológiai hős összetett története inkább tragikus végkicsengésű, a humanizmus-idején a választás előtt álló ember dilemmáját szemlélítette.²⁹ Erre utal a metszet felirata is: „Qui sequar? Haec coelum cogitat, illa stygem.” „Kit kövessenek? Ez az eget ajánlja, amaz pedig az alvilágot.” Herkules elgondolkodik azon, hogy az Erény (Virtus), vagy pedig a Gyönyör (Voluptas) allegorikus nőalakja nyomába lépjen. Az Erény göröngyös sziklaösvényre mutat, míg a Gyönyör vonzó alakja, kezében pávatollas legyezővel, virágos kertbe invitálja az ifjút. A választás következményei a háttérben láthatók: a sziklaösvény a műzsák ligetébe, majd a Helikon hegyére vezet, amelynek tetején a szárnyas Pegazus látható. A Gyönyör kertjének lombjai mögött tenger, viharos égbolttal, a villámok egy hajót roncsolnak szét, amelynek darabjai a hullámok és sziklák között hánykolódnak.

Az ábrázolás felirata I. Miksa hercegre, V. Vilmos fiára vonatkozik, aki 1597-től uralkodott. Őrá utal a szárnyas Fama (Hírnév) alakja is, kezében a Wittelsbach-címeres zászlóval. Az olümposzi istenségek között láthatjuk a sason trónoló Juppitert, Herkules atyját, előtte Minerva, a bölcsesség istennője térdel. A felhőkön további istenségek ülnek, például a kaszát tartó Kronosz (Saturnus) és Uránosz (farkába harapó kígyóval). Az allegória értelme, hogy a megfontolt herceg az erény göröngyös útját választja majd, bár az „fáradtság és lemondással jár, míg a hitványság könnyű és sokszor boldogító.”

A müncheni udvar számos művészt foglalkoztatott, köztük a bruges-i származású, firenzei iskolázottságú Peter de Wittét (Pietro Candido, 1548 k.– 1628, München). Az ő faliszőnyeg-sorozata nyomán metszette a nürnbergi Carl Gustav von Amling (1650–1703) azt a tizenhárom lapot, amely I. (Wittelsbach) Ottó bajor herceg (megh. 1183) történetét meséli el.³⁰ Három ezek közül a Storno-gyűjteményben is megvan, hiszen idősebb Storno Ferenc Landshutban végezte elemi iskoláit, miután édesapja itt vállalt munkát; nyilvánvalóan fontos volt tehát a család identitása szempontjából a bajor történelem.³¹

²⁸ Robert Graves: A görög mítoszok. I-II. Budapest, 1970, II. 126–333.

²⁹ Bacsó Béla: „Herkules a választúton.” Akarat és döntés. In: Jelenkor. 53 (2010), 1245–1250. <http://www.jelenkor.net/archivum/cikk/2102/herkules-valaszuton>. Letöltés ideje: 2017. 02. 23. A témát többek között feldolgozta Erwin Panofsky: Herkules am Scheidewege und andere antike Bildstoffe in der neueren Kunst. Leipzig – Berlin, 1930. Ld. még: Pigler 1974, II, 125–127.

³⁰ A faliszőnyegek 1605–1613 között készültek, egy részük ma is a müncheni rezidenciát díszíti; a metszetek 1695–1701 közé datálhatók. Peter de Witte előkészítő rajzai a müncheni Staatliche Graphische Sammlungban vannak. Vö. http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?people=102613&peoA=102613-2-23&ILINK|34484,|assetId=950657001&objectId=3340432&pArtId=1 Letöltés ideje: 2017. 02. 24

³¹ A korabeli szokás szerint idősebb Storno Ferenc saját maga másolta le történelem tankönyvét: *Grundriss der allgemeinen Völker-Geschichte für den ersten systematischen Unterricht in diesen Wissenschaft. Geschrieben von Franz Storno*. Landshut, 1838. Soproni Múzeum, Storno Gyűjtemény.

Az egyik lap Landshut alapítását ábrázolja: a középpontban I. Ottó lóháton ad utasítást egy építésznek, mögötte jobbra kísérete, balra pedig az építkezés és a város egy részlete látszik. A második lap témája I. Ottó és a bizánci küldöttség találkozása Anconában. I. Ottó páncélt viselve, lóháton, serege élén látható, jobbról eléje járuló bizánci küldöttek, a távolban a kikötő látható. A harmadik lapon I. Ottó mint Barbarossa Frigyes császár követe, Rómában, IV. Adorján pápa és a szenátus vitájában közvetít.³² A lapok kompozíciója Giorgio Vasarinak és környezetének manierista eszköztárát juttatja az eszünkbe, hiszen Peter de Witte Firenzében tanult, Rómában dolgozott és ezt a formakultúrát vitte magával Münchenbe. Az I. Ottó uralkodását feldolgozó sorozat jeleneteiben érzékelhető a történeti hűség igénye; a festő az alakokat, a környezetet igyekezett valóságosan bemutatni.

Az I. Miksa által létrehozott müncheni kárpitszővőműhely számára készítette Peter de Witte a tizenkét hónap és a négy évszak allegóriának kartonjait (1612–1614).³³ Amling ezeket a rajzokat is metszetbe ültette át, így a *Július és augusztus hónapot* (1699).³⁴ A lapon egy ifjú haját törli, mellette fiatal lány ül, legyezővel. A forrásba helyezett kulacs, az előtérben lihegő kutya és a háttérben fürdőző szarvasok mind a hőség utalnak (8. kép).

A flamand művészek, kárpitszővők Itáliában is aktívak voltak, köztük a Firenzében dolgozó Jan van der Straet (Giovanni Stradano, 1523–1605), akinek kartonjai alapján falikárpit-sorozat készült a vadászat fajtáiról. A Michael von Lochom (1601–1647) által kiadott metszetlap ezek egyike, az *Oroszlánvadászat* nyomán készült.³⁵ A megvadult oroszlán és az ellene kopjával küzdő mór lovasok szenvedélyes jelenete párhuzamba állítható Peter Paul Rubens jól ismert képével (München, Alte Pinakothek). A harcoló lovasok motívuma végső soron Leonardo *Anghiari csatájához* vezethető vissza, melyet Rubens lemásolt. A Lochom-féle metszeten látható, emberalakot, állatokat, gyümöcsfűzért felvultató keretezés gazdagsága kiválóan megfelelt a falikárpit műfajának.³⁶

³² A lapok adatai: S.2015.140.1-3 Jelzésük: P[ietrus]. Cand[idus]. pinxitC[arl]. G[ustav]. ab Amling delin[eavit]. et sculpsit1699[-1701]. A jelenet alatt minden esetben latin magyarázat olvasható.

³³ *Rotraud Bauer*: Flämische Weber im deutschsprachigem Raum. In: *Flemish Tapestry Weavers Abroad. Emigration and the Founding of Manufactories in Europe. Proceedings of the International Conference held at Mechelen. 2-3 October, 2000.* Ed. Guy Delmarcel. Leuven University Press, 2000, 64–65. https://books.google.hu/books?id=iczqaKwp_igC&pg=PA65&lpg=PA65&dq=Peter+de+Witte+Otto+von+Wittelsbach&source=bl&ots=3DWIqu14zZ&sig=sLsQoJJ5RoF1_VQmeQPHZFCHgHc&hl=hu&sa=X&ved=0ahUK Ewj41dT7lrDSAhWF1CwKHTJtBaE4ChDoAQhHMA#v=onepage&q=Peter%20de%20Witte%20Otto%20von%20Wittelsbach&f=false. Letöltés ideje: 2017. 02. 27.

³⁴ S.2015.139.1 Papír, rézmetszet. 30,6×21 cm. Jelezve a kép alatt: P[ietrus]. Cand[idus]. pinxit C[arl]. G[ustav]. ab Amling delin[eavit]. et sculpsit 1699:

³⁵ S.2009.11.1. Papír, rézmetszet. 34×43,5 cm. Jelezve balra, lent: *M. van Lochom excude*[bat]; jobbra, lent: IOANNES STRADANUS FLANDER INVENTOR. Vö. <http://blogs.bl.uk/european/2015/09/joannes-stradanus-and-his-hunting-scenes.html>. Letöltés ideje: 2017. 02. 27.

³⁶ A lap bal széle csonka, így ott a keretet egy másik metszetről származó motívumokkal pótolták.

8. kép. Peter de Witte festménye nyomán Karl Gustav von Amling: Július és augusztus hónap. SOM Storno-gyűjtemény, S.2015.139.1

Színpadai előadások, castrum dolorisok és diadalkapuk

Sopronba az udvari kultúra pompája Bécs révén jutott el, ahol az uralkodó esküvője, a trónörökös születése ünnepségekre, operaelőadásokra adott alkalmat. A 17. századi Bécs egyik látványosságának számított a mantovai Lodovico Ottavio Burnacini (1636–1707) tervezte udvari színház, melyet a város 1683. évi ostromakor, tűzveszélyessége miatt bontottak le. Itt mutatták be 1668. július 13-án az *Il pomo d'oro* (Az aranyalma) című operát, I. Lipót és Margit Terézia infánsnő esküvőjének tiszteletére. (9. kép) Az operafelvonásokról díszalbum jelent meg, az augsburgi Matthäeus Küsel (1629–1681) rézmetszeteivel, ezek közül két lap a Soproni Múzeum gyűjteményében is megtalálható.³⁷ A lapok fogalmat adnak a barokk színpadai technika bravúrosságáról, melyeket a soproni jezsuiták is megpróbáltak, szerény lehetőségeikhez mérten, felhasználni. Burnacini díszleteinek hatása például kimutatható a soproni jezsuiták színpadai típussterve-

³⁷ Belitska-Scholtz Hedvig, in: Barokk művészet Közép-Európában. Utak és találkozások. Kiállítási katalógus. Szerk. Galavics Géza. Budapest, 1993, 158–170. A Soproni Múzeum lapjainak jelzete: Kp.59.31.1, 59.32.1. Papír, rézmetszet. 24,7×42,6 ill. 34,2×44,4 cm. Jelezve balra, lent: *Lodovico Burnacini in[venit]. et del[lineavit]*, jobbra, lent: *Matthaeus Küsel sculp[isit]*. Csatkai Endre 1959-ben ajándékozta a két lapot a Soproni Múzeumnak, őhöz állítólag a kismartoni Fajt-gyűjteményből kerültek.

9. kép. Matthäus Küsel: Színházi jelenet. SOM Kp. 59.31.1

ket tartalmazó albumának (1710–1728) egyes lapjain, például *A pokol szája* (Bocca dell'inferno) színpadképén.³⁸

1678-ban szintén Bécsben mutatták be a *La Monarchia Latina trionfante* (A latin monarchia diadala) című díszoperát, amellyel a trónörökös, I. József születését ünnepelték. A díszleteket ebben az esetben is Burnacini tervezte, a felvonásokról pedig Küsel készített metszeteket.³⁹ I. József uralkodásától (1705–1711) a rendek változást reméltek, talán ezzel is magyarázható alakjának népszerűsége. A tiszteletére épített *nürnbergi diadalkapu* (1706) attikájában I. József császár, felesége, Wilhelmina Amália császárné és II. Károly spanyol király látható.⁴⁰ A kapunyílás két oldalán egy-egy allegorikus nőalak tart pajzsot, az etruszkokat csapásaival viasszorító Horatius Cocles és a lernai hydrát legyőző Herkules hőstettének ábrázolásával.⁴¹

³⁸ A színezett lavírozott tollrajzokat és rézmetszeteket tartalmazó album egykor a Storno-család tulajdonában volt, ma az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet birtokában van. Ld. *Knapp Éva* tanulmányát. In: *A soproni jezsuita díszletterv-gyűjtemény*. Szerk. Jankovics József. Budapest, 1999. 25–64. Id.: <http://artportal.hu/leveltar/a-soproni-jezsuita-diszletterv-gyujtemeny> Letöltés ideje: 2017. 02. 28.

³⁹ *Belitska-Scholtz Hedvig*, 1993, 169–170.

⁴⁰ Kp.55.64.1. Papír, rézmetszet. 45×36 cm. Jelezve jobbra, lent: “I[ohann]. G[eorg]. *Erasmusdelineavit*. L[udvig]. C[hristoph]. *Glotschscul[psit]*.” Egy példányát lásd a müncheni Germanisches Nationalmuseumban. Graphische Sammlung. Inventar-Nr. HB 6590. Kapsel-Nr. 1217.

⁴¹ A metszeten III. Károly neve olvasható, ám ő csupán 1716-ban született, tehát elődjéről, II. Károlyról (1661–1701) lehet szó. 1706-ban ugyan már ő is halott volt, de második felesége, Pfalz-Neuburgi Mária Eleonóra testvére volt I. Lipót császár feleségének, Eleonóra Magdaléna Teréziának, aki I. József édesanyja volt.

I. József, felesége és két lánya együtt nézték végig az 1710. július 31-én, Bécsben előadott *Sacer Hymeneus* című előadást, amely flandriai Szent Amáliának (a császárné névpatronusának) történetét dolgozta fel, allegorikus formában. A kutatás ehhez az előadáshoz kötötte a soproni jezsuita díszletterv-gyűjtemény lapjainak egyik részét.⁴²

A betegségben elhunyt I. József gyászépítményét a schönbrunni kastély építészé, Johann Bernhard Fischer von Erlach tervezte, aki az uralkodót ifjúként építészeti ismeretekre tanította.⁴³ Gyűjteményünkben megtalálható a *castrum doloris* egyik változatának metszet-ábrázolása: az obeliszk tetejét a kétfejű sas, törzsét a császár mellképe díszíti. Az építményt a lap felirata szerint a bécsi egyetem rektora, Ernest neoburgi kanonok állította a Szent István székesegyházban.⁴⁴

A régi soproni Városházáról származik továbbá egy életnagyságú portré, amely I. Józsefet gyermekként, magyaros viseletben ábrázolja, jobbában buzogánnyal, az asztalon a szent koronával. A portré a 17. századi magyar főúri képmások elterjedt típusához tartozik.⁴⁵

A diadalkapuk, *castrum doloris*ok – az operák efemér díszleteihez hasonlóan – a barokk látványosságainak számítottak. Diadalépítmény formájában ábrázolták például a Vencel herceg parancsára a Moldva folyóba taszított prágai gyóntató, Nepomuki Szent János (1345–1393) élettörténetét, csodáit is. Anton Birckhardtnak (1677–1748) két metszetlapján a szent tiszteletére emelt prágai dekorációk láthatók, latin nyelvű magyarázatokkal.⁴⁶

Nepomuki Szent János tisztelete az 1690-es évektől lendült fel Közép-Európában, az ismétlődő pestisjárványok hatására. A bécsi udvar támogatta a kultuszt, a szenttéavatás 1729-ben történt. Az eljárásban mint posztulátor játszott szerepet gróf Althann Mihály Frigyes bíboros, váci püspök.⁴⁷ Nepomuki Szent János alakja számos köztéri, út menti, víz menti, vagy fülkébe helyezett emléken fordul elő: így a soproni Szentháromság-emléken, vagy a hidegségi út menti szobron.⁴⁸ Sopronban ma a Lőverekben található a neki

⁴² Knapp, 1999, 50–64.

⁴³ Hans Tietze: Wien. Kultur-Kunstgeschichte. Wien-Leipzig, 1931, 234. A *castrum doloris* reprodukcióját ld. a 249. oldalon. A lap alján olvasható, hogy az építmény az Ágoston-rend templomában állt, Eleonóra Magdaléna Terézia anyacsászárné állította 1711 júniusában, Fischer von Erlach tervei alapján. A metsző J. A. Delsenbach.

⁴⁴ S.2015.82.1 Papír, rézmetszet. 46,7×31 cm. Jelzetlen. A kép alatt: *Funeralis Pyramis, constantem in vivis, Detriumphatorem hostium Josephum Primum Aug[ustissimum]: Rom[anorum]: Imp[erator]:^{em}* [3 soros latin szöveg].

⁴⁵ Kp.54.213.1. Ismeretlen festő: *I. József gyermekkori arcképe*. Olaj, vászon. 193×113 cm. I. Józsefet magyaros ruhában ábrázolja, hiszen már 9 évesen magyar királlyá koronázták. Hasonló, de kvalitásosabb képmás készült például Zrínyi Ádámról (1670 k. Nelahozzeves, Lobkovitz Gyűjtemény).

⁴⁶ Kp. 55.27.1 ill. Kp. 55.29.1. Papír, rézmetszet. 37×43,9 ill. 38×48 cm. Jelezve jobbra, lent: A[nton]. *Birckhart sculp[isit]. Prag[ae]*.

⁴⁷ Szilárdffy Zoltán: Magyar vonatkozások Nepomuki Szent János kultuszában és ikonográfiájában. In: Szilárdffy 2003, 213–220, itt: 214. Pandula Attila: A „váci” Althannok címerei. In: Magyar Sion. Új Folyam 2 (44). 2008, 1. sz. 120–139.

⁴⁸ Tüskés Gábor – Knapp Éva: Nepomuki Szent János tisztelete a szabadtéri emlékek tükrében. Kvantitatív elemzési kísérlet. In: Ethnographia 99 (1988), 330–354.

szentelt kápolna (1764), amely eredetileg az Előkapu mellett állt, és a Városháza építésével kapcsolatos lebontása után, 1899-ben helyezték át a Villa-sorra.

A szent mártíromságát és megdicsőülését ábrázoló, ismeretlen művésztől származó, kvalitásos olajfestmény az Erzsébet-kerti, lebontott kápolnából származik.⁴⁹ A képen bal oldalt a Szentháromság látható, előtte Nepomuki Szent János térdel. A háttérben a mártíromság jelenete, az előtérben felhőkön ülő angyal baljában gyűrűt mutat, öltözékének *changeant* színkezelése jó festői készségre vall (10. kép).

10. kép. Ismeretlen mester: Oltárkép a lebontott Erzsébet-kerti kápolnából. Részlet. SOM Kp.54.372.1

A velencei mesterek és Rembrandt nyomán készült lapok

Fontos megemlékezni a Soproni Múzeum néhány jó minőségű lapjáról, amelyek a legismertebb velencei mesterek művei nyomán készültek. Giovanni Battista Piazzetta *Megváltó Krisztusáról* például Marco Pelli és Niccolo Cavalli egyaránt készített lapot. A kvalitásosabb kétségtől Pellie: háromnegyedalakos portré, ifjút ábrázol, vállig érő hajjal,

⁴⁹ Kp. 54.372.1 Olaj, vászon. 71×104 cm. A kép hátoldalán felirat: „Oltárkép az Erzsébet-kerti (Neuhof) malátagyár (régebbi sörház) kápolna helyiségéből. Átvettem 1915. VII. 31. Lauringer” [a Soproni Múzeum igazgatója – V. F.]. A kép jelenleg a Katolikus Egyházművészeti Gyűjtemény állandó kiállításán látható.

amint félig felénk fordul⁵⁰ (11. kép). Fesztelen tartása, vonásainak portrészzerűsége először zavarba hozza a nézőt, hiszen különbözik a Megváltó hagyományos ikonográfiai típusától. Velencében, a 16. század elején, Giorgione körében ismert volt egy félalakos *Keresztvivő Krisztus*-képmás, amely a Megváltót mint a válla fölött ránk visszatekintő ifjút mutatta be. Az ismeretlen velencei festőnek (Giovanni Antonio Pordenone?) tulajdonított *Keresztvivő Krisztus* ma a bécsi Kunsthistorisches Museumban van; egy, Felix Ivo Leichernek (1727–1812) attribuíált, barokk kori másolata pedig a budapesti Szépművészeti Múzeumban található.⁵¹ Ezek alapján már kevésbé lepődünk meg azon, hogy Piazzetta egy fiatal pap, vagy értelmiségi attitűdjével ábrázolta Krisztust, akinek tekintete mindazonáltal nem veszített a Megváltó-képmások ikonikus szuggesztivitásából. Jobbját a glóbuszon nyugtatja, fejét hármass dicssugar övezi, isteni voltára ezekből az attribútumokból is következtethetünk.

Niccolo Cavalli metszetlapja már a Megváltó tradicionális beállítását követi. Teljesen frontális, háromnegyed alakos képmás, az arcvonások nem különösebben egyénitettek, a jobb kéz áldón fölemelt, a bal a glóbuszon nyugszik, a fejet most is hármass dicssugar

11. kép. Marco Pelli: A Megváltó Krisztus. SOM Storno-gyűjtemény, S.2015.131.1

⁵⁰ S.2015.131.1 Papír, rézmetszet. 50×39 cm. Jelezve balra, lent: *Joannes Baptista Piazzetta pinxi[t]*, jobbra, lent: *Marcus Pelli delineavit et sculpsit*. Felirat, lent, középen: *Redemptor Mundi. Venetiis, cum privilegio Excellentiss[imi]. Senatus*.

⁵¹ Bécs, Kunsthistorisches Museum, inv. GG 280; Budapest, Szépművészeti Múzeum, Régi Képtár, inv. 2705. Vö. *Ildikó Ember – Imre Takács* (eds.): *Museum of Fine Arts, Budapest. Old Masters' Gallery. Summary Catalogue. Vol. 3. German, Austrian, Bohemian and British Paintings*. Szépművészeti Múzeum, Budapest, 2003, 78.

övezi.⁵²A Soproni Múzeum jelentős apácamunka-gyűjteményének egy kvalitásos darabja a Cavalliéhoz hasonló beállításban mutatja be Krisztust; érdekessége továbbá, hogy a Megváltót gyermekként ábrázolja.⁵³

Az itáliai művészek munkáit népszerűsítő metszeteknek jelentősége abban is lemérhető, hogy kompozíciós ötleteket közvetítettek a festők-szobrászok számára. A Dunántúlon és Sopronban különösen termékeny Stephan Dorffmaister (1741–1797) például a sárvári Nádasdy-kastély freskóihoz használta mintaként a gyűjteményünkben meglévő *Sámuel próféta felkeni Dávid királyt* című lapot, melyet Fabio Berardi metszett Giovanni Battista Pittoni (1687–1767) nyomán.⁵⁴

Hasonló összefüggéseket figyelhetünk meg a németalföldi nagymester, Rembrandt Harmensz van Rijn és a 18. századi közép-európai barokk metszők és festők népes tábora között. A soproni Szentlélek-templom főoltárképét, a *Szentlélek eljövételét* a tiroli származású, Bécsben tanító Joseph Ignaz Mildorfer (1719–1775) készítette.⁵⁵ Az oltárkép kisméretű replikája a Soproni Múzeum gyűjteményében van, de ismert az ehhez kapcsolódó két vázlat is. Anélkül, hogy Rembrandt egy adott munkáját másolta volna, Mildorferre nyilvánvalóan hatottak annak figuratípusai, fénykezelése.

Hasonló a helyzet az osztrák barokk termékeny mestere, Johann Martin Schmidt, közismertebb nevén Kremser-Schmidt (1718–1801) esetében is, aki festményei mellett jelentékeny számú rézkarc-lapot készített.⁵⁶ Ezek közé tartozik a *Mária mennybevétele és megkoronázása a Szentháromsággal* című, kisméretű lap (1768), amelyen ismét feltűnik Rembrandt fénykezelése, vonalvezetése.⁵⁷ Gyűjteményünkben található továbbá Georg Friedrich Schmidt (1712–1775), Rembrandt nyomán készült lapja, a *Jeremiás próféta*

⁵² Kp.54.169.1. Papír, rézmetszet. 31,8×26 cm. Jelezve balra, lent: Gio[vanni]. Batt[ista]a Piazzetta pin[xit]. Jobbra, lent: Nicolaus Cavalli scul[psit]. Felirat a kép alatt: *Redemptor Mundi*.

⁵³ Kp. 54.355.1. Az olaj-vászon képet (31×23 cm) polion (sodort fémszálas) ornamentika veszi körül, a karéjos záródású ezüstkereten bécsi ötvösjeget fedezhető fel. A türelmet igénylő díszítést az apáca-közösségekben művelték, a soproni darab az orsolyita zárdából származik. Vö. Devóció és dekoráció. 18 és 19. századi kolostormunkák Magyarországon. Kiállítás az egri Dobó István Vármúzeumban és a Sárospataki Képtárban. Szerk. Lengyel László, Eger, 1987. [Studia Agriensia 7.] 56, kat. 178.

⁵⁴ Kp.58.46.1. Papír, rézmetszet. 41,5×51,7 cm. Jelezve balra, lent: Pittoni inv[enit]. Jobbra, lent: F[abio]. Berardi scul[psit]. Appo. Wagner Ven^a C.P.E.S. A kép alatt 2×2 soros olasznyelvű szöveg. Vö. Boda Zsuzsanna: Dorffmaister István világi falképei – kastélyok, középületek dekorációja. In: Dorffmaister István emlékkiállítás. Kiállítási katalógus. Szerk. Kostyál László – Zsámbéky Mónika. Szombathelyi Képtár, 1997. 179–196. Itt: 180. <http://mek.oszk.hu/08000/08043/08043.pdf> Letöltés ideje: 2017.03.06.

⁵⁵ A *Szentlélek eljövételét* elsőként Galavics Géza tulajdonította Mildorfernek (Barokk művészet Közép-Európában, 1993, 291), mint ilyet említi a festőről készült újabb monográfia is: *Elisabeth Leube-Payer: Joseph Ignaz Mildorfer (1719–1775)*. Wien – Köln – Weimar, 2012. 119, 142–144. A kép sajátkezü vázlata: Magyar Nemzeti Galéria, inv. 6476. Kisméretű replikája, rokokó keretben: Soproni Múzeum, Kp. 54.380.1, valamint egy további olajvázlat ugyanitt: Kp. 84.349.1. Utóbbi kettő mestereként néha Mildorfer tanítványa, Stephan Dorffmaister merül fel.

⁵⁶ *Garas Klára*, in: Barokk művészet Közép-Európában, 1993, 342.

⁵⁷ S. 84.471.1. Papír, rézkarc. 24×11 cm. Jelezve jobbra, lent: Martin Jo[h]a[nn]. Schmidt fecit 1768. Felirata: „Krönung Maria. -/- Ein Plat auf den Sontagberg in Oesterreich 18. Schuch hoch.”

*siratja Jeruzsálem pusztulását*⁵⁸ (12. kép). Egy érdekes karakterfej, a *Férfi prémsapkában* szintén egy Rembrandt-követő, a weimari Christian Wilhelm Ernst Dietrich (1712–1774) munkáihoz áll közel.⁵⁹

A sziléziai barokk legjelentősebb festője, Michael Leopold Willmann (1630–1706) Németalföldön tanult, Rembrandt művészete hatott rá. A Soproni Múzeum egy érzékenyen megfestett *Crucifixust* őriz tőle, amely a keresztre feszített Krisztust elhagyottan, sziklás táj előtt ábrázolja.⁶⁰

A Múzeum kicsiny, de igényes metszetanyagát szerencsésen egészítik ki a barokk rajzgyűjtemény darabjai, amelyekre a jelen tanulmányban nem térhettem ki. A rajzok, sokszorosított lapok és festmények révén betekintést kaphatunk a 16–18. század művészeinek munkásságába, izgalmas példákat találhatunk a grafika és festészet párbeszédére, amelyek a kutatóknak sok tanulsággal szolgálhatnak.

12. kép. Georg Friedrich Schmidt: Jeremiás próféta siratja Jeruzsálem pusztulását. SOM Kp.71.10.1

⁵⁸ S.2015.143.1 Papír, rézkarc. 19,8×14,7 cm. Jelezve a kép alatt: *R[embrandt]H[armensz].van Rijn pinx [it] 1630 -/- g[eorg]: f[riedrich] Schmidt fecit aqua f[orte] 1768*. A soproni lap meglehetősen rongált, feliratát a British Museum példánya révén tudtam elolvasni: http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=3260344&partId=1&people=28909&peoA=28909-1-7&page=1 Letöltés ideje: 2017.03.08

⁵⁹ Kp.71.10.1 Papír, rézkarc. 18×12,4 cm. Jelzetlen, körbevágott. A művésztől további portrék láthatók a drezdai Kupferstichkabinettben: <http://skd-online-collection.skd.museum/de/contents/artists?page=8&sort=fav&id=11096214> Letöltés ideje: 2017.03.08.

⁶⁰ Storno-gyűjtemény, 84.64.1. Olaj, tábla. 53,5×37 cm. Szignált és datált: *M. willman. Fecit.1691*. Proveniencia: ifjabb Storno Ferenc vásárolta Hartner M.-tól Sopronban (1878). Restaurálva 1986-ban. A művészről ld. *Pavel Preiss*, in: *Barokk művészet Közép-Európában*, 1993, 386.

A Soproni Múzeum gyűjteményébe tartozó templom- és kolostormakett a soproni Széchenyi téren álló domonkos templom és a rendház fából készült, kicsinyített mása, amelyet egy soproni tanárember, Josef Klumber készített a 19. század első felében. A tárgy a gyarapodási napló adatai alapján 1948-ban, Bujtás Imre ajándékként került a Soproni Múzeumba. A makett restaurálására 2009-ben, diplomamunkám elkészítése alkalmával került sor a Magyar Nemzeti Múzeum tárgyrestaurátor műhelyeiben. (1. kép)

A templommakett a gyűjteménybe kerülését követően hosszú ideig elfelejtett darabnak számított. Egy raktárnak használt padláhelyiségben őrizték, ahonnan rendkívül szennyezett, leromlott állapotban került elő. Egyetemi éveim kezdetén Askercz Éva, a Soproni Múzeum művészettörténésze hívta fel a figyelmemet a tárgyra mint lehetőségre egy szép diplomamunka elkészítéséhez. A diplomatárgy restaurálására az egyetemi képzés utolsó félévében meghatározott időkeret áll rendelkezésre, ezért első ránézésre úgy ítélt meg, hogy a makett restaurálása jóval több időt igényel a megengedettnél, a több szakterületre kiterjedő feladattal túlvállalnám magam. Összességében bő két hónappal, nagyjából 350 órával számolhattunk a restaurátori munkára és a diplomadolgozat elkészítésére fordítható időt illetően. Úgy gondoltam, hogy egy kevésbé összetett, kevésbé leromlott állapotú tárgyat választva nem tenném ki magam annak a kockázatnak, hogy esetleg halasztanom kelljen a be nem fejezett munka miatt, és egy következő félévben szerezzem meg a diplomát. Hosszas tanakodás és további tárgyak megvizsgálása után végül mégis a templom- és kolostormakett mellett döntöttem, ami nagyon intenzív és koncentrált munkavégzést igényelt, de utólag elmondhatom, hogy nem bántam meg a választást.

A domonkos templomról és a kolostorról készült modell nem faiparos mesterember munkája, méreteit tekintve nem követi az eredeti épület arányait. A feltehetően Sopronban élt tanár, Josef Klumber által összeállított makett mégis igényes kivitelezésű munkának tekinthető. A tárgy részleteiben, az épületelemek kidolgozottságában egységes megjelenést mutat. Kortörténeti szempontból ugyancsak értékes darabról van szó, mivel a készítő bizonyos mértékig dokumentálta az épület állapotát a 19. század első felében, a makett belsejébe ragasztott kis szentképek pedig fontos információkkal szolgálnak a korszak nyomtatványairól és a makett készítőjének vallásos érzéseiről.

Mindezek tükrében a tárgy állapotának minél hosszabb időre történő stabilizálása fontos feladatot jelentett a restaurálás során. A külső megjelenés egységének biztosítása, a hiányok pótlása, a festékrétegek rögzítése mellett, a tárgyat alkotó anyagoknak, illetve azok összetevőinek meghatározása is célja volt a munkafolyamatnak. A felhasznált anyagfajták, alapanyagok, alapozók, kitöltő anyagok vizsgálata, az összetevők megállapítása a kor technikáiról szerzett ismereteket bővíti.

1. kép. A templom-makett a restaurálás előtt. (Nyíri Gábor felvétele)

A tárgy adatai: Leltári szám: Ip.59.8.1. Méretek: hosszúság: 92 cm, szélesség: 64 cm, magasság: 85 cm. Anyagok: festett és festetlen fenyőfa, papír, fém alkatrészek, gyöngyház, textil.

A makett készítője a főbejárat belső oldalára ragasztott, német nyelven írt szövegben hagyta az utókorra üzenetét: „Gegenwärtig das Dominicaner Kloster zu Oedenburg darstellend ist von Herrn Josef Kluibler Lehrer der dritten Normal-Klasse im Jahre 1837 mit einem Messer ohne Plan geschnitzt und in zwei ferien Monate verfertigt worden. Zum Andenken des Dominicaner Convents”.¹

A makett mintáját adó barokk templom és kolostor a soproni Széchenyi téren áll. Az épület névadó szerzetesei, a domonkosok 1674-ben telepedtek le a városban. 1700-ban vásárolták meg azt a két telket, melyeken 1719 és 1725 között épült fel a mai templom,

¹ Fordítása: A soproni domonkos kolostor [makettjét] 1837-ben készítette Josef Kluibler, a harmadéves normál-osztály tanítója, egy darab késsel, terv nélkül, két hónapi szünet alatt. A domonkos rend emlékére.

majd a hozzá tartozó rendház. Az építkezést Eisenkölbl Lőrinc vezette, feltehetően a terveket is ő készítette.²

A soproni tanár által készített makettre fordított munka a „szabadidős tevékenységek” kategóriájába sorolható. Az eredeti tplommal összevetve azonnal szembetűnik, hogy amatőr munkáról van szó, hiszen a modell nem követi az építészeti arányokat, az épületelemek jelentősen leegyszerűsítettek és elnagyoltak. A maketten a homlokzat megfelel az eredeti középrizalitos kiképzésnek a kettős féloszlopokkal. Az alsó rész lábazata a kicsinyített máson alacsonyabb, a fülkék és az ablakok elhelyezése egyéni arányok szerint alakult. A szobrok hiányoznak a fülkékből, nincs látható nyoma, hogy korábban ott álltak volna. A homlokzat második szakaszának magassága körülbelül fele az eredetinek. A felső szoborfülkék, minden bizonnyal a belső tér beláthatósága miatt, a modellen ablakokként szerepelnek. Az oromzat tetején levő Krisztus-szobrot egy csúcspdíz helyettesíti. A tornyok ugyancsak alacsonyabbak és jóval vastkosabbak az eredetieknél.

A makett belső teréről még inkább elmondható, hogy elnagyolt az eredetihez képest. A dekoráció szerepét túlnyomórészt a beragasztott kisgrafikák töltik be. A berendezés elhelyezése, az oltárok és a szószék bemutatása csupán jelzésértékű. A modell alaprajza szintén eltérő az arányok tekintetében, hossza körülbelül háromnegyede az eredetinek.

Külön említést érdemelnek az építmény belső oldalaira ragasztott nyomtatványok. A vallási tárgyú kisgrafikai ábrázolások a katolikus egyház reformációt követő megerősödésével kezdtek szélesebb körben elterjedni. A magánáhitatot szolgáló képek a sokszorosított grafika más műfajaihoz hasonlóan az egyszerű kifejezés eszközeivel éltek, a társadalom kevésbé képzett rétegeinek is közérthető képi nyelven szólaltak meg.³

A domonkos templomról készült makett belső oldalára ragasztott képek nagy példányszámú, a legszélesebb réteg számára nyomtatott kisgrafikák. Az ábrázolások túlnyomórészt ismert szentek életét mutatják be. Az egyoldalú képek mellett oldalszámmal ellátott nyomtatványok is vannak, melyek Remete Szent Pál életéből vett jeleneteket tárnak elénk.⁴

Készítéstechnika

A fenyőfa lapok és egyéb szerkezeti alkatrészek helyenként csapozással, de többségükben tompa illesztéssel kapcsolódnak egymáshoz, rögzítésük ragasztással, helyenként szegezéssel történt. Esztergályozással és faragással készültek a toronyórák, a kolostor udvarán

² Csatkai Endre – Dercsényi Dezső (szerk.): Sopron és környéke műemlékei. II. javított és bővített kiadás. Budapest, 1956, 328–332.

³ Szilárdfy Zoltán – Tüskés Gábor – Knapp Éva: Barokk kori kisgrafikai ábrázolások magyarországi búcsújáró helyekről. Budapest, 1987., 43–44.

⁴ A metszetek Matthias Fuhrmann bécsi születésű pálos szerzetes (egyidőben az osztrák pálosrend rendfőnöke is), egyházi író, történész, levéltáros és rézmetsző (1697–1773) Decus solitudinis sive vita et obitus gloriosissimi patriarchae divi Pauli Thebaei eremitarum principis et magistri. Viennae 1732, Tyrnaviae 1734. munkájából valók, s Remete Szent Pál életét ábrázolják a kezdetektől s a hozzá kapcsolódó csodákról, számos magyarországi történettel. (Köszönöm Galavics Géza szíves közlését!)

álló kút, valamint belül a falra ragasztott szenteltvíztartó. Kézi faragásúak a tornyokon levő keresztek, a padlásablakok, kémények, az épületet díszítő tagozatok, valamint belül a szószerék. A templom berendezése faragott, lépcsős oltárokból áll. A modellépület külső oldalainak egyes elemei zsanérokön forduló nyitható lapok, csukott állapotban félfordítókkal rögzíthetőek. A külső oldalfalak világos alapon, szürkészöld színnel festettek, a tetőn cserepezést imitáló vörös színű festés látható.

A belső oldalra ragasztott kis nyomtatványok kézi merítésű, monokróm fekete mélynyomatok, melyek közül kettő utólag színezett. Az északi homlokzaton a főkaput hordozó elem kiemelhető, ennek belső oldalán, a kapu fölé ragasztott papírlapon a készítő tintával vagy tussal írt – fent idézett – bejegyzése olvasható. A kézirat papír felragasztása pecsétviasszal történt. A bejegyzés alatt a falon „JK” monogramos viaszpecsét helyezkedik el.

Az ablakokat borító lamellák vízszintesen elhelyezett vaslemezekből állnak, melyek az ablakkeretek oldalába vágott résekbe illeszkednek. Ugyancsak vaslemezekből készültek a tornyok felső párkányai, továbbá a zsanérok egy része. A belső központi térben található, hatszögűre kivágott csillag bronzporral festett vaslemez. Hajtogatott vasdrótból készültek az egykori harangokat tartó rudak, a csillár, a szószerék függőnytartója és néhány zsanér. A belső oldalon, a főkaputól jobbra, egy falra ragasztott kereszt helyezkedik el, melyet ráragasztott gyöngyházlapok borítanak. A gyöngyház felülete vésett motívumokkal díszített. A szentélytől balra levő faragott szószerék felett drótra fűzött textilfüggöny van, melynek rögzítését rávarrt réz függönykarikák biztosítják.

Állapotfelmérés

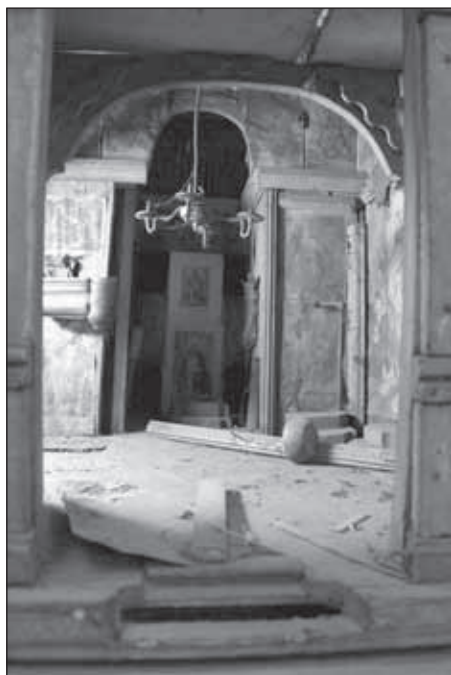
A tárgy felülete erősen poros, szennyezett volt. Az illesztések több helyen különváltak, a szerkezet meglazult. Különböző elemek, töredékek leváltak, egyes alkatrészek hiányoztak. A festett és festetlen falapok közül több elhasadt, ami annak a következménye volt, hogy a viszonylag nagy felületű, ugyanakkor vékony keresztmetszetű fa érzékenyen reagált a környezet páratartalmának változásaira. (2–3. kép)

A festett felületeken az alapozás és a festék helyenként fellazult, az idők folyamán lepergett, ezért hiányos volt. A templom-makett belső felületére ragasztott papírképek porosak, sérültek, szakadozottak voltak, helyenként leváltak az alapról. A rideg, keményen törő lapokon sötétbarna elszíneződés és vízfoltok mutatkoztak, némelyiken enyvfolt és festék is volt. A nyugati oldal belső felén a mellékoltár fölötti falra egy színezett nyomtatvány került, melyet minden bizonnyal utólag ragasztottak fel, ugyanis eltakarta az alatta levő négy monokróm metszet nagy részét. A főbejárat környékén, a padlózaton rajzolt, kövezetet imitáló papírdarabok voltak. Feltehető, hogy a templombelső padlózatának teljes felületét ez a fajta papír borította.

Az ablakokra, külső párkányokra helyezett fémlemez alkatrészek közül némelyek sérültek, hiányosak voltak. Felületük részben korrodálódott, eredeti horganyzott valamint ónozott bevonatuk lepattogzott, hiányos volt.

2. kép. Hiányzó elemek, korábbi beavatkozások a karzat és a toronyszoba szintjén. (A szerző felvétele)

3. kép. Lehullott elemek a templombelsőben. (A szerző felvétele)

A belső felületen, több helyen koromfolt, illetve megégett faelem volt, mely arra utal, hogy a modell belső világítását egykor gyertyákkal oldották meg.

Anyagvizsgálatok

A makett túlnyomó részét alkotó gyalult falapok a makroszkópos jegyek alapján fenyőfából készültek. Az esztergált toronyóra a húr- és keresztmetszeti mintákon megfigyelhető jegyek alapján hársfa.⁵

A tisztítási próbák alapján a felhordott festékanyagok nem vízdoldhatóak. A festett felületek festék-, bevonat- és kötőanyag-vizsgálata négy különböző módszerrel történt. A festékekre vonatkozó anyagvizsgálatok közül az első a mintacsiszolatok mikroszkópos keresztmetszet-vizsgálata, melyhez műgyantába ágyazott, csiszolt minták készültek. A második vizsgálati módszer a kaparékszemcsék mikroszkópos vizsgálata, mely a mintavételi helyekről lekapart mikronos méretű szemcsék azonosítása alapján történt. A kaparékszemcsék ismert törésmutatójú, immerziós folyadékban kerültek mikroszkópos vizsgálatra.

⁵ A mikroszkópos jegyek meghatározásához Babos Károly: Faanyagismeret és fajaj-meghatározás restaurátoroknak. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 1994. című jegyzetét használtam.

A sorban következő vizsgálati módszer a mikro-kémiai teszt. A vizsgálat első szakaszában kaparék minták cseppentéses reakciói alapján, majd a műgyantába ágyazott mintákon, mikroszkóp alatt történt az elemzés. Az utóbbiak esetében fehérje, olaj és gyanta kimutatására végeztem metszetszínezési tesztek. A festett felületek mintáinak további elemzése nagyműszeres vizsgálatokkal történt. A műgyantába ágyazott mintákon elektronsugaras mikroanalízissel (EMA), a mikroszemcséken infravörös spektroszkópiával (FTIR).

Anyagvizsgálati eredmények

A hat különböző festett felületről és a kitöltő anyagból vett minták vizsgálati eredményei alapján megállapítható, hogy az egyes rétegeket alkotó komponensek vegyes összetételűek, így a konkrét pigmentek, a töltő- és kötőanyagok többségükben nehezen azonosíthatóak. Itt érdemes megjegyezni, hogy a régi anyagok vizsgálata mindig hordoz magában némi bizonytalanságot, mivel az anyagot felépítő molekulák a környezet hatására némileg átrendeződnek.

Az EMA vizsgálatok alapján az alapozás rétegek összetétele feltehetően fehér pigmentekből (baritfehér – bárium-szulfát, ólomfehér – bázisos ólom-karbonát), valamint töltőanyagokból (kréta és gipsz) áll. A mikrokémiai tesztek alapján valószínűsíthető, hogy az alapozások kötőanyaga fehérjét, olajat és gyantát egyaránt tartalmaz. A toronytető mintáján végzett mikro-kémiai teszt során az alapozás alsó része olajokra, felső része gyantákra jellemző reakciót mutatott. A torony alapozása a mikroszkópos keresztmetszet-csiszolatokon végzett mikrokémiai teszt alapján fehérje kötőanyagú lehet, az elszíneződésekből a tojássárgája feltételezhető. Az épülettető vörös festése ólomtartalmú pigmentet tartalmaz, a festék tehát nagy valószínűséggel minium, kötőanyaga feltehetően gyanta.

Az oldalfal festésének infravörös spektroszkópiával történt kötőanyag-vizsgálata során először a sellaknak megfelelő spektrumot kaptunk. A sellak kötőanyagként való használata azonban kétséges, ezért a spektrum további elemzésére került sor. Ennek eredményeként megállapítást nyert, hogy az adatbázisban a növényi olajok IR-spektrumai hasonlóak a sellakéhoz. Mivel a szulfát intenzív infravörös elnyelése miatt fontos információt hordozó spektrum tartományok ebben az esetben nem voltak vizsgálhatóak, a sellak mellett nem zárható ki más, hasonló összetételű, természetes eredetű gyanta alkalmazása. Mindezek alapján érthetővé vált, hogy a mikroszkópos keresztmetszet-csiszolatokon korábban végzett mikrokémiai tesztek miért nem mutattak egyértelmű eredményt. Az oldalfal bevonatának FTIR vizsgálata fehérjékre jellemző spektrumot mutatott, ezért itt a kötőanyag állati enyv lehet.

A papír tárgyalkotók esetében kézi merítésű rongypapír alapanyagra lehetett számítani. A hatféle típusra osztott papírlapokból összesen tíz darab minta került mikroszkópos vizsgálatra. A metszetek mintáinak mikroszkópos képe azt mutatta, hogy a papírok alapanyaga hosszú szálú parázsörlésű (azaz örletlen) len, kender és pamutszálakból áll. A feltehetően kézi merítésű rongypapír nem tartalmazott más rostfajtát, továbbá töltő-

anyagot sem. Az acélmetszetek alapanyaga megegyezik az előzőekkel, viszont rövid rostok alkotják, így ezek esetében őrlött papírokról van szó.

A fémek anyaga a mikrokémiai, valamint az EMA vizsgálatok alapján vaslemezre felvitt horganyzott és ózozott bevonat.

A szószerk bejáratát fedő függöny vizsgálatának a célja a szálanyagok beazonosítása, a szövet kötésének, valamint a fonalak sodratának és a kötés sűrűségének megállapítása volt. A mikroszkópos vizsgálat alapján a szálak alapanyaga selyem. A selyemfüggöny kötése vászonkötés, selyemipari megnevezése taftkötés.⁶ A függöny sodratlan szálakból áll, a zöld varrófonal S-sodratú. A különböző sávokban a vetülékfonalak száma állandó (32/cm), a láncfonalaké változó (24–80/cm).

A restaurálás folyamata

A munkafolyamat megkezdése előtt restaurálási terv készült, mely tartalmazta az írásos dokumentálást, valamint fotódokumentáció készítését, a restaurálási folyamat sorrendjének felállítását és a konzerválás-restaurálás menetének meghatározását.

A makett különböző alapanyagú elemekből áll össze, ennek megfelelően a restaurálás az egyes anyag típusokra specializált műhelyekben történt. A teljes folyamat ismertetésére itt nem kerül sor, a jellemző alapanyagok alapján a fa, papír, fém és textil tárgyakotok kezelésének főbb mozzanatai kerülnek bemutatásra. Az alapanyagok szerinti csoportokra osztást azért láttam indokoltnak, mivel a restaurálás során a műhelyeket vezető restaurátor tanárokkal állandó konzultáció folyt, és az egyes műhelyek között folyamatos volt az átjárás. A munkafolyamatok leírásában így nem történt keveredés.

A fa tárgyakotok restaurálása

Mechanikus tisztítás

A portalanítás és a felülethez lazán kötődő szennyeződések eltávolítása puhaszőrű ecsettel és szűrőhálóval felszerelt porszívóval történt. A művelet három napot vett igénybe, mialatt a meglazult szerkezeti elemek jelentős részének a lebontása is megtörtént. A vélhetően több ezer elemből összeállított tárgy nagyon sok, nehezen hozzáférhető részlettel rendelkezik, ami nehezítette a feladatot. A belső falakra ragasztott papírok szakadozottak, sérülékenyek voltak, ezért óvatosan kellett eljárni a tisztítás során, hogy ne történjen további károsodás.

A meglazult elemek szétbontása

A tárgy szállításakor, mozgatásakor az enyvezett alkatrészek közül jó néhány lehullott. A ragasztási felületeken látható volt, hogy az enyv nagymértékben előregedett. Mivel az

⁶ E. Nagy Katalin – Kralovánszky Mária – Mátéfy Györc – Járó Márta: Textiltechnikák. Magyar Nemzeti Múzeum. Budapest, 1993. 31. Klasszikus kötések.

enyvezett illesztések bizonytalannak mutatkoztak, ezért mozgatással az egész tárgyon át kellett vizsgálni minden egyes alkatrész, tagozat kötődésének állapotát. A lebontott elemek végül hét kartondobozt töltöttek meg, ezért fontos volt valamennyi darab helyének pontos dokumentálása.

A lebontott, sérült elemek összeragasztása, a hiányok pótlása

Az építmény elemeinek kettéhasadását sok esetben az okozta, hogy a készítő előfúrás nélkül szeget vert rajtuk keresztül, így a fában feszültség keletkezett és rostirányban szétrepedt.

Az oldalfal-elemek kézbevétele előtt még nem tűnt fel, hogy a korábbi beavatkozások, javítgatások során milyen jelentős mértékű változtatások történtek az elhelyezkedést illetően. Az idők folyamán nagyon sok elem került az eredetitől eltérő helyre. A ragasztónyomokból ezekre a cserékre egyértelműen lehetett következtetni.

Az újraragasztás előtt fontos volt a régi enyvmaradványok eltávolítása.

Nedves tisztítás

A nedves tisztítást a nagyobb mértékű nedvesedés elkerülése érdekében Evanát (zsíralkohol-szulfát) vizes oldatának habjával végeztem. Ezt megelőzően történt még egy száraz radírozás, hogy a faanyag pórusai is kitisztuljanak, így a vizes tisztítószer nem oldotta be a szennyeződést a faanyag belsejébe.

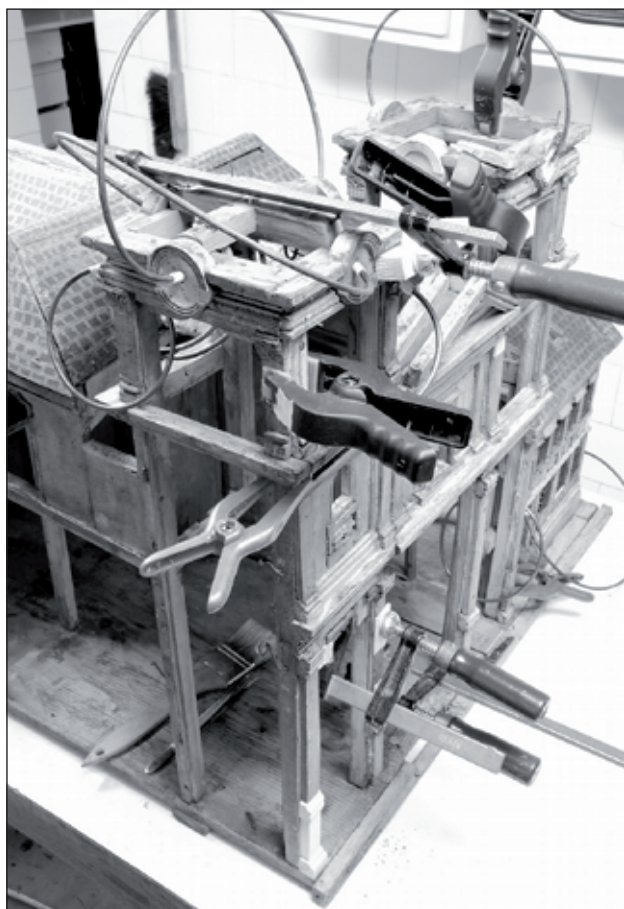
A teljes tárgy összeállítása

A ragasztásukban meggyengült, könnyen kiemelhető oldalfal- és tetőelemek helyreállítva, kiegészítve kerültek vissza eredeti helyükre. A visszaragasztott falapok nem minden esetben illeszkedtek pontosan a szerkezet vázát adó lécek közé, amit feltehetően a zsugorodásuk okozott, de valószínűleg, eredetileg sem volt tökéletes a beszabásuk. A nagy felülettel rendelkező lapok illeszkedési hézagait nem egészítettem ki, hogy a továbbiakban se akadályozzam a fa mozgását.

Az épületelemek korábbi felcseréléséből adódó zavarok a makett belső oldalán is jelentkeztek. Itt főként a profillal rendelkező féloszlopok elhelyezkedése vetett fel kérdéseket, melyek eredeti helyzetének azonosítását nem sikerült teljes biztonsággal megoldani. A problémák felderítését nehezítette, hogy valószínűleg pontatlanul szabták le az oszlopokat, illetve az elmúlt időkben szenvedtek átalakításokat.

Kiegészítés

A nagy mennyiségű, kisebb-nagyobb elemből összeállított maketról a keletkezésétől számított bő százhetven év alatt számos darab lehullott. Ezek közül jó néhányat a ragasztási nyomok alapján visszahelyeztek, vagy jól láthatóan új elemekkel pótolták. Mindamellett sok alkatrészből már csak annak helye árulkodott. Első felmérésre 35 darab hiányzó épü-

4. kép. A lehullott és lebontott elemek visszaragasztása. (A szerző felvétele)

letelemet sikerült összeszámolni, melyek többek között egyszerű falapból álló oldalfalak, pilaszterek, faragott lábazatok, fejezetek, tetőablakok fedőelemei voltak. Esztergályozással készített darabok is hiányoztak, mint például a toronyóra, a tornyokon levő gomb és toronycsúcs. A további felméréseket követően az utólagos javítgatások alkalmával felhelyezett, gyalulatlan felületű elemek eltávolítása és új darabokkal való pótlása is megtörtént. A tárgyról UV-sugárzásban készült felvételeken látható volt, hogy az utólagos faelemek nem lumineszkáltak, így azokat valószínűleg csak színezték, bevonattal viszont már nem látták el.

A kiegészítések végső számát tekintve nehéz lenne pontos adatot mondani. A munkafolyamat során rengeteg apró részletre, hiányosságra derült fény, a befejezésig több száz új elemet kellett pótolni. (4–5. kép) Ha csak a toronyszobák oldalfalait tekintjük, melyek önmagukban nagyon sok apró elemből állnak, ott a pótolta darabok száma ötven körülire

5. kép. Külső kiegészítések az összeállított maketten. (A szerző felvétele)

6. kép. Kiegészítések a toronyszobán. (A szerző felvétele)

tehető. A nagyszámú hiány azt mutatja, hogy a tárgy életében kevés gondot fordítottak annak karbantartására. (6. kép)

Oldószeres tisztítás

A festett felületek a felületaktív anyag oldatának habjával történt tisztítás után foltosak maradtak, egyrészt mivel a szennyeződések erősen kötődtek a bevonathoz, másrészt, mert az egykor feltehetően színtelen bevonat idővel elszíneződött, és a felhordásakor nem látszó egyenetlenségek feltűnővé váltak. A tárgy esztétikai megjelenését még tovább rontotta, hogy az oldalfalakon a felszínre fröcskölődött, besötétedett festék- vagy bevonatfoltok voltak. Ezek alapján indokoltá vált a bevonat rétegének oldószerrel történő elvékonyítása.

A festett felület kevésbé látható részein Boutron-Boudet szappanoldat és 96%-os etilalkohol 1:1 arányú keverékével tisztítási próbákat végeztem. A próbákhoz használt vattán erős szennyeződés mutatkozott, az oldószer a festéket viszont nem oldotta, így alkalmas volt a teljes makett bevonatának tisztítására, illetve elvékonyítására.

Felületkezelés, retusálás

A fából készült kiegészítéseket híg enyvvel kentem át, mielőtt festésre kerültek volna. Retusálás előtt levédtem a makett festett felületét, mely védelmet nyújt a szennyeződések ellen, és a retusfestés esetleges jövőbeli visszaoldhatóságát is biztosítja. A levédéshez Paraloid B67 10%-os, lakkbenzines oldatát használtam. A maketten az egységes megjelenés biztosítására beilleszkedő retusfestést alkalmaztam, a jó állapotban maradt korábbi festés kiegészítése nem kívánt meg aprólékosabb festési technikát.

A papír tárgyalakotók restaurálása

Mechanikus tisztítás

A nyomtatványok és egyéb papírelemek esetében a nedves kezelések előtt szükséges volt a felület portalanítása, hogy a nedvesítéskor elkerüljük a felületi szennyeződések mélyebb rétegekbe való jutását. A portalanítást puha ecsettel végeztem. A már lehullott elemeken mindkét oldalon elvégezhető volt a mechanikus tisztítás.

A nyomtatványok eltávolítása

Az eltávolítás előtt fontos volt a nyomtatványok helyének pontos dokumentálása, mely fotókkal és a belső oldalakról készült rajz alapján történt. (7. kép) A nyomtatványok és más papírelemek egyenkénti megnevezést és sorszámot kaptak, mely a későbbi tanulmányozások során segíti a tájékozódást. A nyomtatványokat enyvvel ragasztották fel, ezért vizes áztatással viszonylag könnyen eltávolíthatóak voltak. A kéziratos papír levételéhez, melynek felragasztása peccsétviasszal történt, már több lépcsős, oldószeres kezelést kellett alkalmazni.

7. kép. Sérült, hiányos papír nyomtatványok a belső falon. (A szerző felvétele)

Nedves tisztítás

A papíryanag nedves tisztítása meleg vízben áztatással történt. A kezelést követő szárításhoz a papírlapokat szívópapírok közé, majd prés alá helyeztem.

A papírok mosásakor számolni kell azzal, hogy a készítésükkor használt enyvezés jó részben kioldódik a papírostok közül. Az enyv visszapótlása azért lényeges, mert e nélkül a levegő páratartalma fellazítja a papírt. Az átitatáshoz, mely az enyvezés pótlását jelentette egyben, vízben oldott metil-cellulózt használtam. Az átitató folyadékból kiemelt papírokat félig száradt állapotban ugyancsak szívópapírok közé és prés alá helyezve szárítottam.

A besötétedett nyomtatványokat próbáltam tónusban a többi papírhoz igazítani, azaz világosítani. Ez fehéritéssel történt, melyhez 2%-os hidrogén-peroxidot használtam. Ezután szükséges volt a papíryanag semlegesítése, amely kalcium-hidroxid vizes oldatával történt. Újabb szárítás után a papírlapokon levő sérüléseket, szakadásokat a hátoldalra felragasztott tépett japánpapírral támasztottam meg. A hiányok pótlására ugyancsak tépett japánpapírt használtam. A megtámasztást és kiegészítést is présben szárítás követte.

A padlózat papírborításának rekonstrukciójához a templombelső alaplapjának teljes felületét borító papírlapot vágtam ki, melyet a töredékeknek megfelelően színeztem, és padlózatmintával láttam el. A töredékeket a rekonstruált papírpadlózatra ragasztottam rá, így egységes felület jött létre és a fennmaradt töredékek is bemutatásra kerültek.

A templom-makettben összesen 47 darab szentkép került restaurálásra. A nyomtatványok visszarakasztása metil-cellulóz és egy-egy ecsethegynyi Planatol keverékével történt. (8. kép)

Az oldalfalakra és a mennyezetre ragasztott képek beazonosításához az égtájaknak megfelelő nézeti rajzok készültek. Az egyes oldalfalakon levő égtájat jelölő római szám és az azon belül levő sorszám adja a nyomtatványok jegyzékszámát. Az így katalogizált kisgrafikák latin és német nyelvű feliratainak, valamint a készítő német nyelvű bejegyzésének fordítását fotókkal ellátott külön melléklet tartalmazza a restaurálásról készült dokumentációban. A mellékletben a restaurálás során készült fényképek alapján egyes nyomtatványoknak olyan részletei is megfigyelhetők, melyek a makettben takarásban vannak.

A fém tárgyakotók restaurálása

A vaslemezeken, valamint a vasdrót alkatrészekben levő korróziós maradványokat tompa szikével és acélkefével távolítottam el, a lemezeket a szilárd fémfelületig tisztítottam. A vasból készült tárgyakotók felületének passziválását vegyszeres kezeléssel biztosítottam. A mechanikus úton nem eltávolítható korrózió kémiai átalakításához foszforsav tartalmú rozsdá-átalakító szert használtam. A kezelés után kialakult szürkés vasfoszfát réteg ugyan védelmet nyújtott a vasfelületeken a további korróziótól, esztétikailag azonban zavarólag hatott. A jól látható helyeken ezért 20%-os csersavval további kezelést folytattam. A felületi rétegeket tannátokká alakító csersav alkalmazása nyomán kékes-fekete réteg keletkezett, mely esztétikailag jobb összhatást biztosított a vasból készült elemeken levő fekete bevonattal. A hiányzó párkányelemeket vaslemezről pótoltam, melyekre ónbevonat is került.

A textil tárgyakotó restaurálása

A rossz megtartású, szakadozott selyemfüggöny vizes tisztítása a további sérülések megelőzése érdekében túllhálóba varrva történt nemionos tisztítószer tartalmazó lágyvízben.

A selyemfüggöny rossz állapota miatt szükséges volt a szövet alátámasztása, varrónkonzerválása. Az alátámasztó kreplint felhasználás előtt a függönynek megfelelő árnyalatra színeztem. A színezéket felhasználtam azon selyemszalak színezésére is, melyekkel az alátámasztás rögzítését, varrását végeztem.

8. kép. A restaurált templombelső. (A szerző felvétele)

A restaurátori munka összegzése

Restaurátor szemmel nézve, a hónapokig tartó helyreállítás után, részemről ugyancsak tiszteletet érdemel a makett megalkotója, aki nem kézműves szakemberként, rendkívüli alaposággal és valószínűleg nagy türelemmel állította össze építményét.

Amint a dolgozat elején említettem, a teljes restaurálás kivitelezése nagyon időigényes feladat volt. A restaurálásra és az anyagvizsgálatra fordított idő összesen 750 órát vett igénybe, ebből 620 óra volt a restaurálás és 130 óra az anyagvizsgálat. Az utolsó félévben a restaurálásra meghatározott időn túl valamennyi hétvégét a tárgynak szentelve sikerült végül időben teljesíteni a feladatot. Utólag visszatekintve, több év távlatából is csak megerősíteni tudom, nem bántam meg és jó döntés volt, hogy vállaltam a templom-makett restaurálását. Ennek több oka is van. Rengeteg szakmai ismeretet és tapasztalatot szereztem a munka során, aminek nagyon sok esetben a mai napig hasznát veszem. Mindezek mellett, az elvégzett beavatkozásokkal sikerült megállítani egy különös értéket képviselő, nagymértékben károsodott műtárgy további romlását és stabilizálni az állapotát.

A tárgy jövőjét tekintve, megfelelő odafigyeléssel, hozzáértő gondossággal még hosszú ideig őrizheti a domonkos templom és kolostor emlékét, amint azt a Sopronban tevékenykedő tanárember, Josef Kluiber 1837-ben megörökíteni kívánta. (9. kép)

A restaurátor-képzésben végzős hallgatók diplomatárgyai hagyományosan a Magyar Nemzeti Múzeumban kerülnek kiállításra. A templom-makett a kiállítás után még egy

9. kép. A makett a restaurálás után. (Nyíri Gábor felvétele)

hónapig élvezhette a Nemzeti Múzeum vendégszeretetét, a tárgyat egyedi típusa és összetett mivolta miatt ugyanis a szakmai zsűri 2009 augusztusában a hónap műtárgyának választotta.

A 2009-ben végzett diplomamunka témavezetője volt: dr. Kovács Petronella, restaurátor. A papír-, fém- és textílialapú tárgyalkotók restaurálását irányították: Nemes Takách László, Bakonyi Eszter és Várfalvi Andrea restaurátorok. A festékekből vett kaparékszempcsék mikroszkópos vizsgálatát végezte: dr. Galambos Éva, restaurátor. A nagyműszeres anyagvizsgálatokat végezték: dr. Tóth Attila, MTA Műszaki Fizikai és Anyagtudományi Intézet (EMA vizsgálat). Sándorné Kovács Judit analitikai szakmérnök, Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet laboratóriuma (FTIR vizsgálat). A felirattal ellátott kisgrafikák latin és német nyelvű feliratait fordította: Gabrieli Gabriella, a Soproni Múzeum régésze. Köszönet mindannyiuk segítségéért és szakmai támogatásáért!

Bevezetés

A bajorországi Landshutból 1845-ben Sopronba települt id. Storno Ferenc tanult szakmája, a kéményseprés mellett rajztehetségének és szorgalmának köszönhetően művész-restaurátorként tett szert nagy elismertségre. A romantikus historizmus szellemében festészettel, épülettervezéssel, műemlékfelméssel és „stilszerű restaurálással” foglalkozott. A műtárgyak, régiségek iránti szeretetét gyűjtőszenvédélyével elégítette ki. Műgyűjteményét az 1850-es években alapozta meg. A korabeli jómódú műkedvelők gyűjtői magatartására még jellemző volt, hogy a ritkaságot, a kuriozitást és a régiségértéket együttesen figyelembe véve, heterogén gyűjteményt hoztak létre. Storno Ferenc ugyanakkor rendelkezett olyan — korában haladónak számító — műemlékvédelmi, történelmi szemlélettel, mely alapján tudatosan is gyűjtötte a kidobásra, megsemmisítésre szánt emlékeket, tárgyakat. Felismerte, hogy nemcsak a művészi és a régiségértéket kell figyelembe venni, hanem minden olyan emléket, dokumentumot is meg kell őrizni, ami a történelmi múlt feltárását, megértését elősegítheti.

Különösen igaz ez a megállapítás idősebb fia, ifj. Storno Ferenc gyűjtői magatartására, aki már fontosnak tartotta azt is, hogy a tárgyakról lehetőleg minél több adatot feljegyezzen a származására, a gyűjtés helyére, módjára vonatkozólag. Ifj. Storno Ferenc kezdte tematikus egységekre bontani a családi gyűjteményt. Régészeti, céhes és fegyvergyűjteményt hozott létre. Elkezdte a tárgyak katalogizálását 1911-ben (továbbiakban régi Storno-katalógus).² Ő volt az, aki külön figyelmet szentelt a Széchenyi Istvánhoz kapcsolódó emlékek rendezésének és további gyűjtésének. A 20. század folyamán fiai, elsősorban Miksa, Pál és Gábor gondozták tovább a Storno-gyűjteményt, melyben elkülönítve, nagy gonddal őrizték a Széchenyi családhoz kapcsolódó emlékeket.

Honnan származnak a Széchenyi-relikviák?

Ifj. Storno Ferenc tudatos gyűjtőmunkájának ellenére hézagosak az ismereteink azzal kapcsolatban, hogy a Storno család tagjai milyen módon jutottak hozzá Széchenyi személyéhez kapcsolódó tárgyakhoz és dokumentumokhoz. Az apáról fiúra szálló szóbeli hagyomány alapján úgy tudható, hogy a relikviák egy része Paúr Iván, valamint gróf Széchenyi Béla ajándékozásai útján kerültek a család birtokába.

¹ Ez a tanulmány kibővített változata annak az előadásnak, mely 2016. november 9-én gróf Széchenyi István születésének 225. évfordulója és a Magyar Tudomány Napja alkalmából rendezett konferencián hangzott el a soproni városháza dísztermében.

² A katalógus a Soproni Múzeum (SOM) Storno-hagyatékában található.

A családi gyűjtemény gyarapításánál sokszor hasznosnak bizonyult kéményseprő mesterségük, hisz a padlásokon található kidobásra ítélt ócskaságok és lim-lomok között értékes tárgyakat is lehetett találni. A gyűjtés ilyen módja újra és újra felbukkanó legenda a Storno családdal kapcsolatban. Id. Storno Ferenc többek között piszkoztatnak való papírosokat is gyűjtött kéményseprés közben padlásokon, házaknál, melyeket festészeti, tervező munkáinál hasznosított. Egy ilyen csomag makulatúra vásárlása során például egy sereg Széchenyi-kéziratot talált.³ Sajnos arról nem szól a fáma, pontosan hol, kinek a házában lelt rá a kéziratokra és arról sem, hogy konkrétan milyen iratokat tartalmazott a csomag.

Többet tudunk azokról a relikviákról, melyeket id. Storno Ferenc személyes jó barátja, a régész, történész Paúr Iván ajándékozott a családnak. Paúr 1858-as Sopronba költözése idején ismerhette meg id. Storno Ferencet.⁴ 1860-ban Storno – Paúr javaslatára – készített néhány színezett tervlapot is a Széchenyi család tervpályázatára, melyet az új nagycenki templom tervezésére írtak ki. A munkát azonban nem ő, hanem Ybl Miklós nyerte el. Olyan mesterek is beadták pályázatukat, mint a bécsi Fogadalmi templomot (Votivkirche) tervező neves építész, Heinrich Ferstel, vagy a pesti Gerster Károly. Széchenyi István néhány hónappal később bekövetkezett halála után az építkezés folyamán Paúr Iván képviselte a Széchenyi családot. Paúr levéltárosi munkája mellett szabadidejében tudományos, archeológiai utazásokat is tett, elsősorban a Dunántúlon. Egy ilyen utazásra választotta kísérő társául id. Storno Ferencet, 1861 nyarán. A két hétig tartó régiségtani utazás kapcsán felkeresték Zala vármegye jelentősnek tartott műemlékeit. Paúr Ivánnak, az archeológia és középkori építmények országosan elismert lelkes kutatójának nagy segítségére volt Storno mint tehetséges rajzoló. Vázlatkönyvében végigkövethetők az utazáson készített felmérési rajzok, valamint az útvonal leírása, mely Paúr kézírása nyomán maradt fenn. Mindezt ifj. Storno Ferencnek néhány soros bejegyzéséből tudjuk, amelyhez mellékesen felvázolta Paúr Iván arcképét is.⁵ (1. kép)

Nemcsak id. Storno Ferenc, hanem fia, ifj. Storno Ferenc is barátjának tudhatta az akkor már idős archeológus levéltárost. A Széchenyi Istvánhoz kapcsolódó emléktárgyakat ő kapta ajándékba a családi gyűjtemény számára. Fia, Storno Miksa az általa készített katalógusban ezeket az egykor a gróf tulajdonába tartozó tárgyakat is felsorolja, melyek a következők: ezüst ceruzahüvely, tollvágókés, tintatartó (2. kép), hőmérő sárgarézből, nagy szivarszipka, sétabot fából, tőr, kanál szaruból, zergevadász fából faragva.⁶ Az említett tárgyakon kívül a régi Storno-katalógusban szerepel még két vizitkártya, egyik Liszt

³ Közli: *Storno Miksa: A Storno-család Széchenyi-gyűjteményének tárgyjegyzéke.* Sopron, 1938. 3. (Továbbiakban: Storno Miksa, 1938) In: Sopronvármegye 1938. szept. 8.

⁴ Paúr Iván (1806–1888) régész, történész, ügyvéd, levéltáros. 1858-ban elhagyta a Magyar Tudományos Akadémiához és a Magyar Nemzeti Múzeumhoz kötődő „tudományos” állását és az anyagi függetlenséget nyújtó biztos jövő érdekében a Széchenyi család soproni levéltárosa és hivatalos ügyintézője lett. Széchenyi István halála után feldolgozta annak levelezését és iratait.

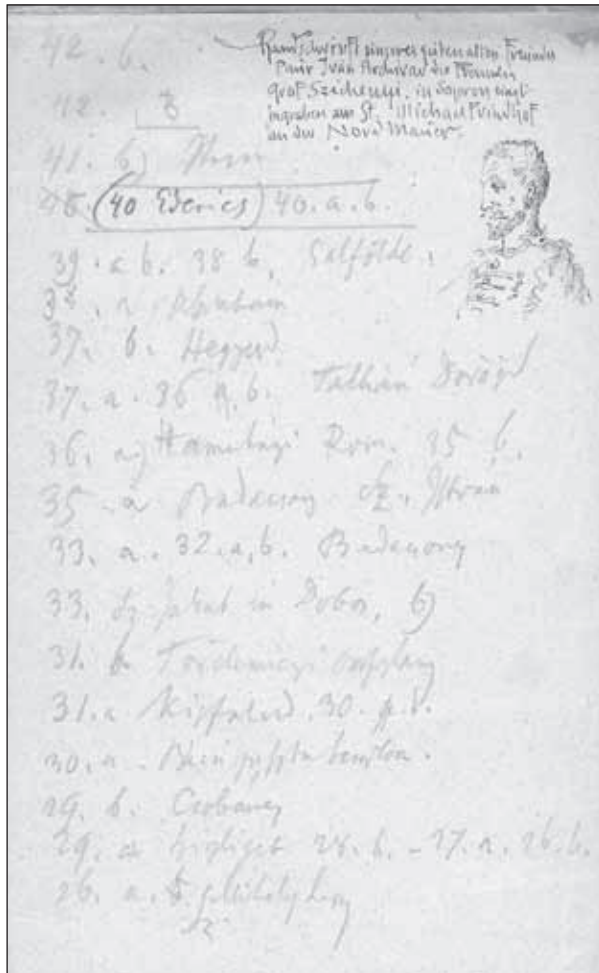
⁵ 1861-es vázlatkönyv (Nr. 38). SOM Storno-gyűjtemény, S.84.122.1

⁶ A tintatartón kívül a többi tárgynak nyoma veszett, vagy kallódik.

Ferenc, másik Széchenyi István saját kezű írásával, melyek szintén Paúr Iván ajándékai. A két kártyát egykor id. Storno Ferenc dolgozósobájában egy üvegládikában őrizték.⁷

Az iratok és a dokumentumok közül jó néhány bizonyára gróf Széchenyi Béla ajándékaént került a Storno-gyűjteménybe. Az emléktárgyak közül egy bőr szivartárcáról tudható, hogy ő ajándékozta ifj. Storno Ferencnek.

1894-ben gróf Széchenyi Ödön egy török tört ajándékozott ifj. Stornónak, melyet névjegyével is ellátott.⁸

1. kép. Zalai műemlékfelmérő út állomásai id. Storno Ferenc 1861-es vázlatkönyvéből

⁷ Régi Storno-katalógus: 461. A vizitkártyáknak szintén nyoma vészett.

⁸ Storno Gábor elajándékozta 1979-ben a Vízügyi Múzeumnak (ma Duna Múzeum).

2. kép. Széchenyi István tintatartója, 18. század. SOM Ht.2010.5.1

A tárgyak közül ifj. Storno Ferenc régi leltárkönyvéből ismert egy kétrészes, feketére pácolt ruhásszekrény, amit egy Pinterics nevezetű úrtól vásárolt 1904-ben. Ő nagynénjétől (Zambothy de Caresana) örökölte, akinek férje (Zambothy Ferenc) udvarmester volt a Széchenyi családnál. A katalógus leírása szerint a szekrény Széchenyi Ferenctől származik, és az úgynevezett gyerekszobában állt.⁹ A katalógus említi még Széchenyi István gipsz büsztjét, Mátray Lajos tanulmányát, amit a Széchenyi téri bronz emlékműhöz készített. A gipsz tanulmányt a művész ajándékozta ifj. Storno Ferencnek.¹⁰

A gyűjtemény szempontjából érdekes adalék az a Storno Miksától fennmaradt levél (1938. szept. 9.), melyben leírja, hogy egy dupla csövű pisztolyt ajánlottak fel neki megvételre, ami állítólag az a fegyver, mellyel Széchenyi István életét kioltotta. Miksa kétkedve fogadta az állítást, ezért írt levelet dr. Viszota Gyula ny. miniszteri tanácsosnak, hogy hol tudna utánanézni a fegyverre vonatkozó adatoknak. Valószínűleg a pisztolyt végül nem vásárolta meg.

Storno Gábornak a *Soproni Szemlé*ben 1965-ben megjelent cikkéből értesülünk arról, hogy a gyűjtemény egyik nagy becsben tartott festménye, Markó Károly akvarellje, az id. Storno Ferenc által gyűjtött Széchenyi-iratok közül került elő.¹¹ Ismert egy levél is az

⁹ Régi Storno katalógus: 266, új kat.: 75. A Storno-ház Széchenyi kiállításához tartozott, a könyvtárban helyezték el. Majd a Soproni Múzeum 1974-ben megvásárolta Storno Gábortól. (Iparművészeti gyűjtemény, ltsz.: 74.8.1).

¹⁰ Régi Storno katalógus: 265. A Storno-féle Széchenyi kiállításban szerepelt, majd a nagyecenki kastélyban állították ki. 1974-ben Storno Gábor eladta a Soproni Múzeumnak (Képzőművészeti gyűjtemény, ltsz.: 74.1.1).

¹¹ *Storno Gábor*: Brunsvik Teréz levele Széchenyihez Markó Károly érdekében. In: *Soproni Szemle* 19 (1965), 94–96.

iratanyagban, melyet Brunsvik Teréz írt Széchenyi Istvánhoz Markó Károly érdekében, aki akkoriban nagyon rossz körülmények között élt Rómában. A gróf nem volt nagy műpártoló, de ennek ellenére a kép megvásárlásával támogatta Markót.

A Stornóék által összegyűjtött irathagyaték mennyisége eredetileg bőven meghaladta az 1000 darabot. Nehezíti az eredeti Széchenyi-gyűjtemény rekonstrukcióját az a sajnálatos tény, hogy a II. világháború után, 1945-ben Bécsi utcai házukban az orosz katonák beszállásolása folytán többek között eltűnt 300 kg nem közölt irattári anyag, melyben lehetett Széchenyire vonatkozó irat is a céhes és a családi dokumentumok között.¹²

Igény merül fel egy „Széchenyi-múzeum” létrehozására (A Városi Múzeum Széchenyi- emlékszobája)

Papp Kálmán pápai prelátus már 1933-ban a városi közgyűlés elé vitte, hogy alapítsanak egy Széchenyi-múzeumot a legnagyobb magyar emlékére Sopronban. Az ötlet eredetileg Simon Elemér főispán indítványa volt.¹³ Thurner Mihályék lelkesen fogadták a tervet, és ígéretet tettek az ügy előmozdítására.¹⁴ Szóba került, hogy gyűjtést hirdetnének, melynek keretében többek között a nagycenki kastélyból, a Széchenyi és a Lunkányi családtól, az Akadémiáról, a Frankenburg Irodalmi Kör könyvanyagából és magánszemélyektől várnak relikviákat.

A Városi Múzeum 1934. évi jelentésében Lauringer Ernő igazgató beszámolt arról, hogy a GYSEV igazgatójának, dr. Holl Jenő m. kir. kormányfőtanácsosnak a felhívására mozgalom indult Széchenyi István kultuszának előmozdítására.¹⁵ A soproni Széchenyi-palotán elhelyezett emléktáblán kívül szerettek volna egy emlékszobát létrehozni az épületben, de ez a terv végül meghiúsult. Később, az emlékszoba kialakításával a Városi Múzeumot bízták meg, illetve felkérték Lauringer Ernőt a Széchenyi-emlékek gyűjtésére és elrendezésére a Deák téri múzeumépületben.

1935-ben a Széchenyi-szoba létesítésén fáradoztak a múzeumban, a gyűjtött anyag nagy része első kiadású könyvekből, litográfiákból, gyászjelentésekből, kéziratokból és érmekből állt. Mindezt Lauringer Ernő kevésnek találta, és sajnálattal jelentette, hogy bútorok és használati tárgyak még hiányoznak a gyűjteményükből, melyeket a Széchenyi család áldozatkészsége teremthetne elő.¹⁶ 1936-ban azt írta, hogy reményeik szerint sikerül beszerezni néhány bútor darabot gr. Széchenyi Bertalan segítségével a nagycenki kas-

¹² *Storno Miksa/Pál*: Jegyzék az 1945. december hó 10-ig megállapított károkról. SOM, Storno Archívum, ltsz. nélkül.

¹³ *Simon Elemér*: Létesítsünk emlékszobát a Legnagyobb magyar emlékére Sopronban. In: Soproni Hírlap, 1933. szept. 17. Széchenyi emlékszoba Sopronban. In: Soproni Hírlap, 1933. szept. 24. A Széchenyi-szoba. In: Soproni Hírlap, 1935. április 7.

¹⁴ Meglesz a Széchenyi-múzeum. Rábel László írása. Soproni Hírlap, 1933. okt. 1. 4.

¹⁵ Soproni szab. kir. város múzeuma. Jelentés az 1934. esztendőről (Soproni Múzeum, Adattár).

¹⁶ Soproni szab. kir. város múzeuma. Jelentés az 1935. esztendőről (Soproni Múzeum, Adattár).

télyből. Így megvalósulhatna végre a Széchenyi-szoba.¹⁷Az emlékszoba végül 1937-ben készült el. A következő évben azonban annyi újabb darabbal gyarapodott a gyűjtemény, hogy 1940-ben újra kellett rendezni az emlékszobát.

A Storno család Széchenyi-kiállítása

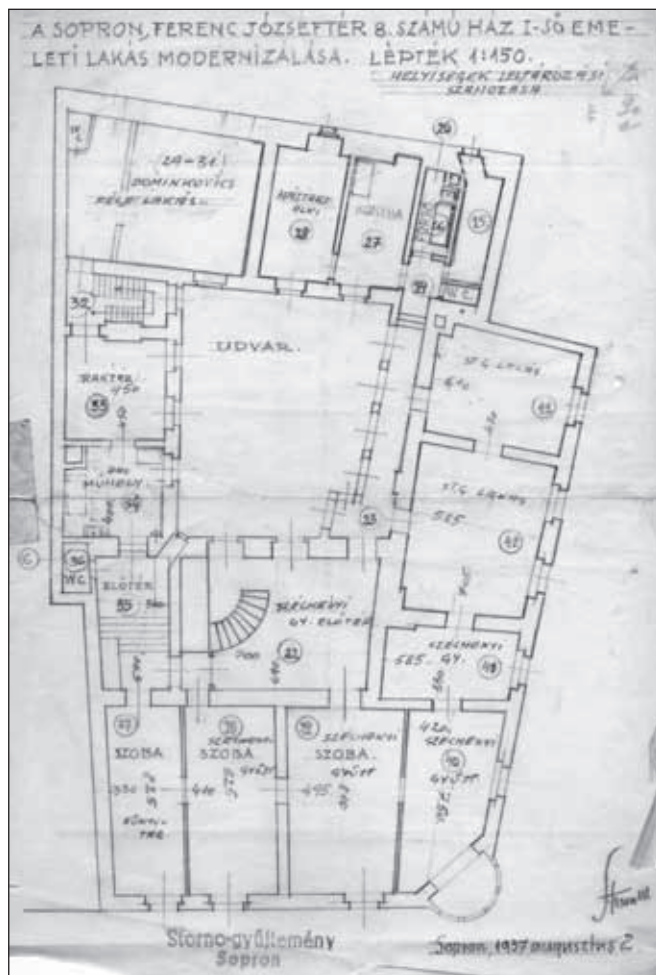
A Városi Múzeummal párhuzamosan a Storno család tagjai, Miksa és Pál is azon fáradoztak, hogy értékes Széchenyi- emlékanyagukat bemutathassák a nagyközönségnek, valamint az eddig ismeretlen kéziratokat kiállítás és katalógus formájában közlétegyék. 1938-ban Storno Miksa kiadta a gyűjtemény katalógusát: *A Storno-család Széchenyi-gyűjteményének tárgyjegyzéke. Gróf Széchenyi István kézíratainak, valamint egyéb leveleknek közlésével* címmel. (Sopron, 1938. Nyomtatta: Rötting-Romwalter Nyomda Részvénytársaság, Sopron), melyben a legfontosabb dokumentumokat, relikviákat közölte csak, de ennek természetesen többszörösét képezte az az anyag, amit úgymond Stornóék a Széchenyi-gyűjteményükhöz soroltak. A leveleken kívül mindenféle aprónyomatványok, számlák, térképek, litográfiák, vegyes kiadványok tartoztak a gyűjteménybe. Később minden Széchenyi kultuszához és emlékéhez kapcsolódó iratanyagot valamint újságcikket is gyűjtöttek. Miksa minden dokumentumra rápecsételte a „Széchenyi István hagyatéka” és a „Storno Levéltár” pecsétjét, továbbá mappákba rendezte azokat. (3. kép)

3. kép. Storno Miksa által összeállított mappák a Széchenyi-iratanyag nyilvántartásához

¹⁷ Sopron szab. kir. város múzeuma. Jelentés az 1936. esztendőről. (Soproni Múzeum, Adattár).

A kiállítást a Storno-ház I. emeletének előtérben, a Fő tér felé néző 3. szobában és egy kisebb, a városháza felé néző szobában rendezték be. A helyiségkiosztás a Miksa által készített alaprajzon is jól látható (4. kép). Általában a három nagyobb szobát szokták megemlíteni, mint kiállítóteret. Az iratok és emléktárgyak szekrényekben, üveggel borított asztalokon, falra akasztott keretekben kerültek bemutatásra. A kiadásokról készült összesítő szerint az installáció elkészítése 651,62 pengőbe, a javítási munkák az épületben 364,20 pengőbe kerültek.¹⁸ A kiállításról eddig sajnos nem került elő fotó.

4. kép. Storno Miksa által készített modernizálási terv a Storno-ház első emeletéről, 1937 (Soproni Múzeum, Storno Archívum)

¹⁸ Kiadások a Széchenyi-Gyűjtemény létesítése alkalmából. Storno Miksa által eszközölve. (SOM, Storno Archívum).

A megnyitóra 1938. szeptember 1-jén, 18 órakor került sor. A megnyitó beszédet Sopronyi-Thurner Mihály polgármester tartotta.¹⁹ A kiállítás a nagyközönség számára naponta 9-től 12-ig és 14-től 16 óráig volt látogatható. Azokra a lakószobákra, melyeket kiállítótérnek használtak, a Storno testvérek adómentességet is kértek és kaptak 1940-ben.²⁰

Lauringer Ernő igazgatósága alatt a Városi Múzeum és a Storno család között nem volt felhőtlen viszony. Így a két önálló Széchenyi-gyűjtemény összevonásáról akkor szó sem eshetett. Csak később, a következő múzeumigazgató, Csatkai Endre volt, aki a magángyűjteményben nem konkurenciát látó, hanem annak értékét elismerő vezetőként a következő ajánlatot tette Stornóéknak: A múzeum Széchenyi-anyagának egy részét a Storno-féle Széchenyi-gyűjtemény keretén belül mint letétet szívesen elhelyeznék. A Storno-fivérek ezt örömmel elfogadták. Így a Városi Múzeumban is felszabadult egy szoba, melyet igazgatói irodának használtak a későbbiekben.

1949. május 12-én átadta a Városi Múzeum a Széchenyi-anyagot Storno Miksának.²¹ 105 darab tárgyat és 106. tételként még egy üveglapos asztalkát az érmekek számára. A kölcsönadott emlékek nagy része Széchenyiről készített metszet, egy olajfestmény, szobor, továbbá emlékérmek, néhány fénykép és kiadvány. Ehhez a kölcsönzéshez a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége is hozzájárult.²²

Storno Miksa cserébe kötelezettséget vállalt arra, hogy a Széchenyi-gyűjteményt elkülönítve a családi gyűjteménytől hetente legalább egy ízben 50 filléres belépődíj (diákoknak 20 fillér) ellenében nyitva tartja. A befolyó összegből a takarítást ellátja. Későbbi időpontokban még átadásra került további 8 emléktárgy. Így a kibővített, újrarendezett anyaggal 1949. június 2-án nyílt meg a kiállítás. Közben még ebben az évben a Storno-testvérek megélhetését nyújtó kéményseprő ipar államosítása miatt veszélybe került a teljes magángyűjtemény további fenntartása. Ezért próbálták különböző úton-módon költségüket csökkenteni, segélyekért folyamodni – sajnos kevés sikerrel.²³

Céljuk az volt, hogy a házban a lakók által használt helyiségek mindegyike idővel rendelkezésre álljon, és azokat adómentesen a gyűjtemény bővítésére használhassák. Ezt már a 1940-es évektől kezdve többször is hangsúlyozzák, a városi tanácsnak címzett beadványaikban. 1951-ben Sopron Város Tanácsa határozatában jóváhagyta, hogy Storno Pál

¹⁹ Sopronvármegye 1938. szept. 8.

²⁰ 1940. március 11. M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, miniszter rendeletéből megállapítják, hogy a „Széchenyi-gyűjtemény olyan közművelődési anyag, mely megérdemli, hogy a gyűjtemény kiállító helyiségei, ha csupán erre a célra szolgálnak és nem egyúttal a család lakása, az arra tartozó törvényes rendelkezések mértékéig adómentességben részesüljenek.”

²¹ SOM, Iktatott ügyviteli iratok (Ikt. ügyv. ir.) 374/1948.

²² SOM, Ikt. ügyv. ir. 648/1948.

²³ A nemzeti érdekű magángyűjtemények közé sorolt Storno-gyűjtemény fenntartását 1949. október 1. előtt a család birtokában lévő kéményseprőkerület biztosította. A kéményseprőipar államosítása után ez a bevételi forrásuk elveszett. Más lehetőségük nem lévén segélyekért folyamodtak, hogy a magángyűjtemény fenntartásának, üzemeltetésének költségeit fedezzék. Többek között a városi tanácshoz, a Múzeumok Országos Központjához, a Magyar Közoktatásügyi Minisztériumhoz (SOM, Storno Archívum).

saját lakásából két szobát a Széchenyi Gyűjteményhez csatoljon. Az indoklás szerint a két szobában a Városi Múzeumtól kölcsönvett, eddig be nem mutatott emlékek szereplnének.²⁴

1956-ban Storno Miksa elhagyta az országot, Salzburgba költözött, ahol felesége családja is élt. A legifjabb testvér, Gábor 1958-ban költözött vissza Budapestről Sopronba. A továbbiakban ő viselte gondját a gyűjteménynek, mely végül teljesen rá hárult Storno Pál 1962-ben bekövetkezett sajnálatos halálával.

Miközben Gábor azon fáradozott, hogy a Storno-gyűjteményből további tematikus emlékcsoportokat mutathasson be (fegyvergyűjtemény, Soproni ábrázolások) az időközben megürült lakások szobáiban, addig a Széchenyi-kiállítás sorsa bizonytalanná vált. 1964. január 4-én a Liszt Ferenc Múzeum visszavette a korábban letétbe adott Széchenyi-gyűjteményét. Gábor a hiányt saját gyűjteményéből szeretne volna pótolni. De mielőtt újraindította volna, Domonkos Ottó múzeumigazgató felhívta a figyelmét, hogy az újrendezéshez engedélyt kell kérnie a Győr-Sopron Megyei Múzeumok Főfelügyelőségétől mint hatóságtól. A Főfelügyelőség viszont a forгатókönyv és az installációs terv bemutatásához kötötték a kiállítás további üzemeltetését.

Az 1960-as évektől megszaporodott a levelezés a Széchenyi-kiállítás további sorsát illetően, nemcsak a Múzeumi Főosztállyal, hanem más országos múzeumokkal is. A gyűjtemény iránti növekvő érdeklődésben közrejátszott az is, hogy a nagycenki kastély helyreállításának első üteme kezdetét vette, és megindultak a tervezgetések, hogy a kastélyt Széchenyi emlékének, munkásságának szenteljék, a relikviákat ott gyűjtsék.

Storno Gábornak a Közlekedési Múzeum főigazgatójával, Mészáros Vincével folytatott levelezéséből tudjuk, hogy a múzeum felajánlotta: részt vállalna a kiállítás újraindításában, akár a Storno-házban, akár a nagycenki kastélyban valósulna meg. 1966-ban a Városi Tanács a Storno-ház I. emeletén szobákat utalt ki a Közlekedési Múzeum számára, hogy ott kiállítást rendezzen be, mely a reformkori közlekedéshez kapcsolódó emlékekből állna. A terv az volt, hogy a nagycenki kastély felújításáig tartaná itt anyagát a Közlekedési Múzeum, de ez végül meghiúsult.

A fent említett Mészáros Vince főigazgató, aki reaktivált nyugdíjasként később a Magyar Vízügyi Múzeum egyik alapító tagja lett, illetve a Vízügyi Dokumentációs és tájékoztató Iroda (röviden VIZDOK) gazdasági és műszaki tanácsadója volt, később sem adta fel abbéli elképzelését, hogy a közlekedési és vízügyi témájú Széchenyi-iratanyagot egybegyűjtse. Tervbe vették, hogy a Széchenyi-kastély nyugati – akkor még fel nem újított – szárnyában országos vízügyi szaklevéltár jöjjön létre.

Mivel a Storno család Széchenyi-iratanyagában jelentős mennyiségű volt a vízgazdálkodási, vízi közlekedési, szabályozási jellegű dokumentum, a VIZDOK 1973-ban javaslatot tett Storno Gábornak, hogy ezt az iratanyagot (kb. 600 darabról van szó) adja át letétként számukra. Egyrészt szakszerűen feldolgoznák, hogy később majd a megvaló-

²⁴ A lakószobáknak a gyűjtemény számára való felhasználásához a Művelődésügyi Minisztérium 118.134/1958. sz. végzésével hozzájárult.

suló nagyecenki szaklevéltárba bekerülhessen. Ugyanakkor biztosították Gábort afelől, hogy az iratanyag továbbra is a család tulajdonában marad.

Az 1973 és 1975 között zajlott egyre feszültebb hangvételű levélváltásból kiderül, hogy az anyag nyilvántartásba vétele elhúzódott és hivatalos letéti szerződés sem készült. 1974 októberében a Storno család úgy határozott, hogy a VIZDOK részére átadott iratanyagot visszakéri, kivéve azokat, amelyek Nagyecenkre kiállításba kerültek azóta. Mészáros Vince akkor biztosította Stornót, hogy még abban az évben, decemberben elkészül a szakleltár az anyagról, és visszakérül minden a családhoz. De ez nem történt meg a következő évben sem.

Ekkor Gábor kényszerűségből az eladás lehetőségét is felvetette. Az ok nemcsak az iratanyag körüli huzavonában keresendő, hanem ekkor határoztak a Storno-ház műemléki felújításáról is, így Gábor mérlegelve saját létfenntartása és a Storno-gyűjtemény körüli bizonytalanságot, az eladás mellett döntött. A Duna Múzeum (korábban Magyar Vízügyi Múzeum) szíves tájékoztatásából ismerjük, miszerint Storno Gábor több részletben, 1978-ban és 1979-ben eladta, illetve elajándékozta Széchenyi-gyűjteményének nagy részét. A kéziratok, könyvek, nyomtatványok mellett kisebb tárgyak relikviák is a múzeum tulajdonába kerültek. Az eladott iratanyag tételesen feldolgozásra került, és a múzeum 1990-ben megjelent katalógusának legnagyobb részét ez alkotja – sajnos a proveniencia megjelölése nélkül.²⁵

Arról, hogy terjedelmében is milyen jelentős gyűjteményt hozott létre a Storno család, sokat elárul az a tény, hogy a Vízügyi (ma Duna) Múzeum a harmadik legnagyobb Széchenyi-irathagyatékkal rendelkezik a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára és az MTA kéziratára után! Az eladásra nem került irathagyaték és a kisebb tárgyak jelenleg a Soproni Múzeum helytörténeti és Storno-gyűjteményében találhatóak.

²⁵ A Magyar Vízügyi Múzeumban őrzött Széchenyi-iratok katalógusa. Összeállította: *Deák Antal András*. Források a vízügy múltjából 7. Szerk.: Marczell Ferenc. Budapest, 1990.

A könyvtár kialakulása és állománya

A Soproni Múzeum Könyvtára a nevéből adódóan múzeumi szakkönyvtár. A könyvtár feladata a teljesség igénye nélkül a Soproni Múzeum gyűjtőköréhez és kutatási, valamint közművelődési feladataihoz kapcsolódó hagyományos papír alapú és elektronikus adathordozón rögzített könyvek, időszaki és gyűjteményes kiadványok (könyvek, időszaki kiadványok, CD-k és más dokumentumok) beszerzése, feldolgozása, megőrzése, állagmegóvása és feltárása a muzeológusok és a külső kutatók részére. A könyvtár nem vesz részt a nyilvános könyvtári ellátásban, gyűjteményét a múzeumi és könyvtári kutatászályzatban meghatározott felhasználók számára, az alapszolgáltatások szintjén nyújtja.

A könyvtár állománya lassanként alakult ki. A múzeumnak már a megalakulásakor is voltak könyvei, hiszen a számos régészeti és iparművészeti tárgy mellett ezeket is gyűjtötték, vásárolták vagy a város tehetősebb polgárai a múzeumnak ajándékozták. Több hagyatéka is gazdagította a könyvtár anyagát, mint például az egykori múzeumigazgató, Csatkai Endre könyvtára 1970-ben, a Storno család muzeális értékű magánkönyvtára 1980-ban, vagy Sopronyi Thurner Mihály volt soproni polgármester könyvtárának egy része 1996-ban. A könyvtár törzsellománya 1953-ban, az első könyvtári leltárkönyv szerint mintegy 3500 leltározott, papír alapú dokumentum volt. Fő gyűjtőköré akkoriban a régészet, a néprajz, a művészettörténet és a helytörténet. A könyvtár kettős szerepet töltött be, egyrészt a gyűjtőkörnek megfelelő általános és helyi dokumentumok beszerzését, másrészt a múzeumban folyó tudományos munka segítségét és kiszolgálását.

Mára a könyvtár fő gyűjtőköré a Sopron és Sopron vármegye történetét tárgyaló művekre terjed ki (helyi szerzők művei, akik e területen születtek, illetve az alkotás idején itt éltek és váltak híressé, továbbá az 1914. évi közigazgatási határok szerinti Sopron vármegye településeivel, tájegységeivel foglalkozó dokumentumok, az itt kiadott művek). A könyvtár mellégyűjtőkörébe tartozó dokumentumok, amelyek a muzeológusok tudományos munkáját segítik, a következő témakörökben: művészettörténet, régészet, néprajz, történelem, valamint az országos és helyi múzeumi kiadványok és időszaki kiadványok.

A könyvtár további feladata és célja az ún. különgyűjtemények (a már említett Storno család könyvtára, Csatkai Endre könyvtára) rendszerezése, tartalmi és formai feltárása, valamint megőrzése az utókor számára. Itt található az a könyvtári dokumentumok, amelyek valamilyen szempontból különlegesnek számítanak értékük, jellegük, egyediségük, vagy éppen használatuk, anyaguk, régiségük és speciális szaktudást igénylő témájuk miatt.

A Soproni Múzeum Könyvtára többnyire ajándékozás, cserekiadványok vagy vételezés útján gyarapszik, illetve a múzeum kiadványaival hazai és nemzetközi kiadványcse-

rét folytat. A múzeumi könyvtár a múzeumi gyűjteményi tudományos tevékenységet, az intézmény alap-, és kiegészítő tevékenységét, kiállítások, tudományos konferenciák és egyéb szakmai rendezvények megszervezését, szakmai kiadványok, folyóiratok, kiállítási katalógusok és egyéb múzeumi kiadványok elkészítésében való közreműködését segíti.

A könyvtár állománya és feldolgozottsága lelőhelyileg is nagyon megosztott. Amíg a kezdetek kezdetén a múzeum egy épületben, a kultúrpalotává átalakított Deák téri volt Lenck-villában kapott helyett, az állomány egy helyen volt, majd ahogyan a múzeumi állomány bővült és költözött, úgy a könyvtárat is bővítették és költöztették. Jelenleg a központi helytörténeti gyűjtemény a történelmi állománnyal és a régi nyomtatványok állományával a Fő téri Storno-ház második emeletén található. A helytörténeti állomány a helytörténeti dokumentumok, helytörténet–irodalom és helytörténet–folyóiratok állományrészekből épül fel, szerzői és/vagy cím szerinti szoros betűrendben. Ez alól kivételt képez Csatkai Endre könyvtárának helytörténeti vonatkozású dokumentumgyűjteménye, amely többnyire Csatkai Endre saját és kollégáktól, ismerősöktől, tanítványaitól kapott különlenyomataiból áll össze. A nemzetközi, illetve magyarországi múzeumi kiadványok és sorozatok is a Storno-házban kerültek elhelyezésre, az általános művek és kézikönyvek gyűjteményével együtt. A Storno-házban kapott helyet a Storno család magánkönyvtára egy helyiségben a múzeum művészettörténeti könyvállományával együtt. A Tábornok-házban található egy könyvtári raktár, ami kb. 15 ezer dokumentumnak ad helyet a fotóraktárral együtt. A régészeti könyvállomány a Fabricius-házban a régész kollégák munkáját segíti, a néprajzi könyvállomány pedig a Csatkai Endre utcában, a Lenckvilla mögötti épületben kapott helyet a néprajzos-muzeológus kollégák kérésére.

A könyvtár törzsalománya a leltárkönyv alapján 2017 júniusában 25300 dokumentum (könyv, időszaki kiadvány, sorozat, különlenyomat stb.), a Storno-könyvtár állománya pedig 4600 leltározott dokumentum, ami kb. 6000 kötetnyi könyvnek, folyóiratnak, különlenyomatnak és egyéb tételnek felel meg. Az állomány helyileg nagyon megosztott, leltározása speciális, nem alkalmazkodik a könyvtári ETO rendszerhez és a raktári szakrendhez, ezért helyismeret, illetve könyvtáros segítsége nélkül nehezen kereshető. A muzeológusok saját munkájuk segítségével a könyvtári dokumentumokat a könyvtáros beleegyezésével, kézzel aláírt kölcsönzőjeggyel (örjegy) a munka elvégzéséig kölcsönözhetik, a múzeum területén belül.

A könyvtár állományát 2006-ig szerzői és/vagy cím szerinti leíró cédulakatalógusban tárták fel. Addig külön leltárkönyvbe került maga a múzeumi könyvtár és külön leltárkönyvbe a Storno-könyvtár. 2006-tól a könyvtár állománya leltárkönyvben és számítógépes integrált könyvtári rendszerben, a Szirén rendszerben rögzített. Az egyes állományrészek dokumentumainak tartalmi és formai feltárása a Szirénben zajlik, tárgyszavazással ellátva. Jelenleg a www.sziren.com honlapon a Soproni Múzeum Könyvtára kiválasztásával kereshető, valamint a www.muzeum.sopron.hu oldalon a Szolgáltatás/Kutatóknak/Könyvtár/Katalógus menüpont alatt.

A könyvtár különleges értékei

A régi nyomtatványok

A múzeumi könyvtárban kiemelkedő helyet foglal el a régi nyomtatványok mintegy 500 kötetes állománya, melyből a legrégebbi kötetet 1530-ban jelentették meg. (1500. december 31-e előtt kiadott, öntött betű felhasználásával nyomtatott könyv, ún. ósnyomtatvány, nincs a könyvtárban.) Ezek a könyvek részben helyi lakók, soproni polgárok ajándékként kerültek a gyűjteménybe, részben vásároltak, többségük a Storno család könyvtárát gazdagítja. A tanulmány ezen régi nyomtatványok állományának kiemelkedő darabjaiba igyekszik betekintést nyújtani.

A mai könyvtörténeti felfogás szerint régi nyomtatványoknak nevezzük azokat a köteteket, amelyek 1800. december 31-e előtt jelentek meg, azaz amelyek még a könyvnyomtatás „kézműipari” korszakában keletkeztek, tehát az ipari forradalmat kísérő technikai újdonságok kialakulása előtt.¹ A régi nyomtatványok kutatása önálló szakterület, foglalkozik nyomdászattal, könyvkereskedelemmel, könyvkötészettel, bibliográfiatörténettel és többek között könyvtártörténettel is.²

A régi nyomtatványok alapvető jellemzője az anyaga, amely a kezdetektől fogva szinte kizárólag a papír. A kötött könyv szerkezeti elemeinek leírása a következőkből épül fel: a kötés (fedél, kötéstábla, oromszegés, védőborító, könyvgerinc, könyvtok, stb.), a könyvtest (lapok, fűzés, ívhátak, bordák, stb.), valamint az egyéb, tartalmi hordozók (oldalszámozás, tipográfia, grafika, marginálisok, pecsétek, iniciálék, signaturák, stb.).³ A kiválasztott régi nyomtatványok leírásánál ezen jellemzőket vettem figyelembe. A gyűjteményben sajnos több könyv állapota rossz, kötéseik sérültek, vagy egyáltalán nincsen kötésük, lapjaik szintén sérültek, szakadoztak, gyűrődtek, illetve szennyezettek, így restaurálásuk előbb-utóbb elkerülhetetlen lesz.

A *Flora Semproniensis*

A Soproni Múzeum Könyvtárának egyik legféltettebb darabja, az első hazai tudományos igényű botanikai leírás, a *Flora Semproniensis* (1. kép.). A latin nyelven íródott botanikai kézirat 560 számozott oldalon, sérült keménytáblás kötésbe foglalva Sopron és környékének 1098 növényfaját, virágos növényeit, növényvilágát mutatja be. Ennek az első magyarországi helyi flóraműnek egy kéziratos eredeti és egy kéziratos másolati példánya ismeretes. Szerzői Loew Károly Frigyes (1699–1741) botanikus, orvos és Deccard Kristóf János (1686–1764), aki teológiát és bölcsészetet hallgatott Wittenbergben majd hazatérte után közel három évtizeden át irányította a Soproni Líceumot. A másolat Deccard Kristóf János fiától, Deccard János Vilmostól (1722–1778) származik, aki apja művét

¹ Pogány György: Különgyűjtemények. In: Könyvtárosok kézikönyve 3. Budapest, 2003. 189.

² Borsá Gedeon: Gyakorlati tudnivalók a régi nyomtatványokról. Budapest, 1983, 24.

³ Gyurgyák János: Szerkesztők és szerzők kézikönyve. Budapest, 1996, 181–200.

folytatva, főleg újabb botanikai és orvosi megjegyzésekkel egészítette azt ki. Ez a szürkés-kék lemezzel borított könyv az egykori líceum, ma Berzsenyi Dániel Evangélikus (Líceum) Gimnázium, Kollégium és Szakképző Iskola könyvtárában található.

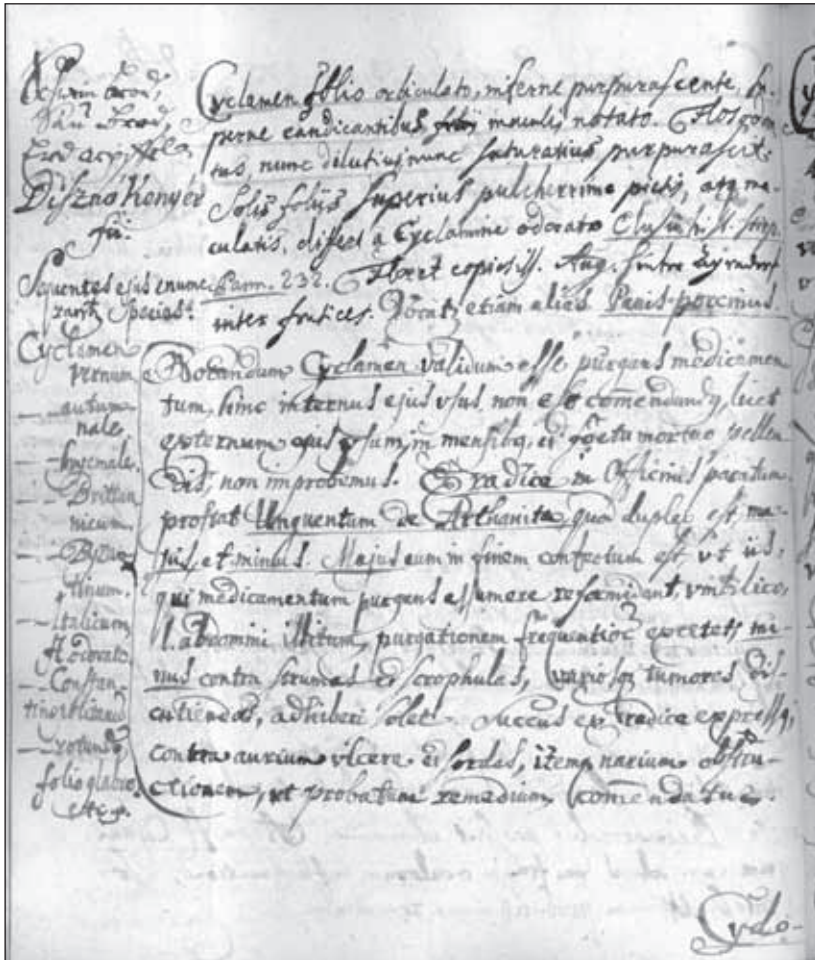
1. kép. A *Flora Semproniensis* címlapja

A *Flora Semproniensis*-re vonatkozó első irodalmi utalás Bredetzky Sámuel (1772–1812) lelkész és polihisztor *Topographisches Taschenbuch für Ungarn auf das Jahr 1802* című művében szerepel, amely szintén megtalálható a múzeumi könyvtárban.⁴ „A sárguló, kemény tábláinak belső oldalára – valószínűleg utólag – kézimunka-papírvirágokat ragasztottak.”⁵ A múzeumi kézirat címlapja piros színű keretdíszítéssel a következőt jegyzi: „*Flora Semproniensis ordine alphabetico proposita*”. A két év alatt összeírt és rendszerezett mű 1740-re készült el, ám Loew és Deccard munkáját minden bizonnyal sok éves kutatás, adatfeljegyzés és feldolgozás előzte meg. A gyűjtemény, ahogy azt a latin nyelvű címe is mutatja, ábécé sorrendben írja le a helyi növényfajokat latin nyelven. Sok helyen német nyelvű helyneveket, kifejezéseket és szövegrészeket is olvashatunk, magyarul csak néhány növény nevét tüntették fel a széljegyzeteken.

⁴ Bredetzky, Samuel: *Topographisches Taschenbuch für Ungarn, auf das Jahr 1802*. Oedenburg: Gedruckt bei Joseph Anton Siess, 1801. 127.

⁵ Csapody István: Loew és Deccard „*Flora Semproniensis*”-e. In: *Soproni Szemle* 15 (1961) 26–37, további irodalommal.

Az egyes növényleírások nagyon alaposak, feltüntetik a növény általános jellemzőit, sokszor a virágzási idejét, néhány helyen pedig felhasználásukat gazdasági területeken (2. kép). A kötetben egy turbánliliom (*Lilium martagon*), egy írisz (*Iris*) valamint két tulipán (*Tulipa*) és egy bársonyvirág (*Tagetes*) akvarellje is szerepel. A képek valószínűleg a szerzők valamelyikének munkái. A mű a Sopron környékén termesztett gyümölcsfajtákról (alma, körte, birs, őszi- és sárgabarack, cseresznye, szilva, eperfa, mandula, szelídgesztenye, dió és mogyoró fajokról, illetve fajtákról) is számot ad. A korabeli „növénytárházban” a szerzők több új növényalfajt is meghatároztak, amelyeket csak később igazolt a botanikus szakma.

2. kép. A ciklámen leírása a *Flora Sempronensis*-ben

Az Opera Alberti Dureri

Az *Opera Alberti Dureri*⁶ a Storno család könyvtárának egyik legkiemelkedőbb példánya. Ez a kötet Albrecht Dürer (1471–1528) a mérésről írott művének első kiadása „*Unterweisung der Messung*” címmel, 1525-ből (3. kép). A Stornóék által a III. állvány 4. polcra leltározott kötet a „K” betűvel jelölt képzőművészeti csoport „lovak, fák, művészek életrajza ABC sorrendben” gyűjtőneve alatt található meg. A tudós, a szakember hivatásának, érdeklődésének megfelelő szakkönyveket gyűjthet, a bibliofil ritkaságokat, kuriózumokat, szép könyveket gyűjt, illetve léteznek „átlagos” gyűjtők, akik magánkönyvtárát hoznak létre abból a célból, hogy később közösségük szolgálatára legyen.⁷ Id. Storno Ferenc (1821–1907) egy személyben testesítette meg ezeket a gyűjtőket, hiszen könyvtárát

3. kép. Az *Opera Alberti Dureri* címlapja

⁶ *Opera Alberti Dureri. Das ist/ Alle Bücher des weitberühmten und Künstreichen Mathematici und Mahlers Albrechten Durers von Nürnberg/ so viel deren von ihm selbst in An. 1525. und 1528. kurtz vor und gleich nach seinem todt in Truck geben [...]*.

⁷ Pogány György: Különgyűjtemények. In: *Könyvtárosok kézikönyve 3.* Budapest, 2003, 201.

elsősorban hivatása elősegítésére, később már saját gyűjtőszemléjének kielégítésére állította össze, most pedig bárki kutathatja. Szakkönyvtárában a különböző művészeti ágakhoz (képzőművészet, festészet, építészet stb.) kapcsolódóan az *Opera Alberti Dureri*-t a betűrajzolásához használta fel restaurálási munkái során.

A kötet semmitmondó barnás-szürkés, kemény kötéssel rendelkezik, címlapján Storno jegyzettel: „*Die Fehlenden Blätter wurden von Josef Wilfing Zeichenlehrer der Stadt Sopron Ödenburg, nach dem Exemplar in hl. Kreutz bei Baden 1859. gezeichnet und geschrieben. Mein guter alter Freund und Meister. Franz Storno.*” Wilfing József (1819–1879) soproni festő-rajztanár és arcképfestő volt. „*Walzer üvegfestő mellett a heiligenkreutzi (Baden mellett) kolostor románstílusú üvegfestményei restaurálásánál működött közre, ahol alkalma volt az üvegfestészet technikáját elsajátítani. Ő volt később az, aki hazánkban ezt a művészetet felvirágoztatta. [...] Id. Storno Ferenc kartonjai alapján ő készítette a Szent Mihály-templom üvegfestményeit és a győri székesegyház Szent László-kápolnája részére is ő szállította a festett ablakokat.*”⁸

Albrecht Dürer a német reneszánsz legismertebb képviselője volt. Oltárképeket, vallásos témájú festményeket, fa- és rézkarokat, könyvillusztrációkat, portrékat készített. Dürer művészetelméleti kérdésekkel, arányelméleti és geometriai kutatásokkal is foglalkozott, 1525-ben jelent meg „*Körzövel és vonalzóval való mérésre oktató könyve*”,⁹ két évvel később az *Erődítéstan*, 1528-ban pedig közreadta az *Arányelmélet* című értekezését az emberi arányokról.

Dürer a mérések oktatásáról szóló könyvét nem csak festőknek, hanem ötvösöknek, szobrászoknak, kőfaragóknak, ácsoknak és általában mindenkinek írta.¹⁰ A Storno-könyvtári kötet hiányos, a kiadás helye és éve sincs feltüntetve.¹¹ Wilfing azonban nagyon szépen kiegészítette a könyvet, megrajzolta a hiányzó képeket és a német nyelvű gót betűs írást, szinte pontosan egyezik az eredeti kötettel. A mérés tankönyve alkalmazott geometriával foglalkozik, csigavonalakkal és parabolákkal megszerkesztett püspöki botok, toronysisak-szerkezetek és akantusz levelek rajzolását is megmutatja.¹² Érdekesség a mértani latin és gót betűrajzolás (4. kép) mellett, hogy egy mandolin távlati képét pontokkal egy a tárgy és a szeme közti táblára rajzolja. A betűk körökből, illetve négyzetekből vannak mértanilag megszerkesztve. Vonaltávlatra vonatkozó szabályokat is összegyűjtött ebben a kötetben. Az utolsó oldalak széle kiegészített, papírcsíkkal. Hátsó kötéstáblán Storno jegyzet: „*Dieses Buch wurde von der Witwe des Städtischen Zeichenlehrers Josef Wilfing um 15 Ft Ö. Gekauft. Storno, 1880. Ödenburg.*”

⁸ Storno Miksa: Adatok a soproni festészet történetéhez II. In: Soproni Szemle 2 (1938/1-2), 27.

⁹ Underweysung der Messung mit dem Zirckel un Richtscheyt. Közismertebb nevén: A mérés tankönyve.

¹⁰ Fenyő Iván: Dürer. Budapest, 1955, 83.

¹¹ Az eredeti kiadás adatai: Zu Arnheim : Bey Johan Jansen, Anno 1604.

¹² Henszlmann Imre: Dürer Albrecht. [H.n.], [é.n.] 47.

4. kép. Mértani betűrajzolás az *Opera Alberti Dureri* c. kötetben

További könyvritkaságok

Szintén a Storno-könyvtár ritkaságai közé tartozik Luther Márton bibliafordításának 1560. évi kiadása. Luther Márton (1483–1546), a reformáció teológus professzora, nagy jelentőséget tulajdonított a Biblia anyanyelven való olvasásának és helyes magyarázatának. Az általa lefordított Biblia német nyelvterületen a mai napig a legelterjedtebb bibliafordítás. Az Újszövetség első fordítása 1522-ben jelent meg nyomtatásban, majd ezt követően kollégái segítségével az Ószövetség is elkészült. A teljes Bibliát végül 1534-ben adták ki. Luther kezdeményezésére a nemzeti nyelvű bibliafordítások hamar elkészültek, amelyben nagy szerepet játszott a könyvnyomtatás feltalálása is. 1565-ben készült el az első szinte teljes nyomtatott bibliafordítás, Heltai Gáspár kolozsvári protestáns teológus munkája. 1590-ben vált teljessé a legismertebb magyar nyelvű bibliafordítás. Károli Gáspár „Vizsolyi Bibliája” a legrégebb fennmaradt (és ma is használt) teljes bibliafordítás.¹³ A múzeum könyvtárában Káldi György katolikus bibliafordításának első, 1626. évi kiadása is megtalálható.

¹³ Magyar Biblia-fordítások: Hunyadi János korától Pázmány Péter századáig. Szerk. Nemeskürty István. Budapest, 1990.

Az 1560. évi fordítás Storno leírása szerint: „*Biblia. Ó és Újtestamentum. D. Martin Luther*”. Mivel a kötet címlapja hiányzik, az utolsó oldalból tudható, hogy Nürnbergben, 1560-ban Johan vom Berg és Ulrich Neuber adták ki. Restaurált példány, de a hiányzó oldalak nincsenek pótolva. Kiegészítők: 1 db kapocs, virágminta formájú rézverettel (5. kép).

5. kép. Könyvzáró csat a Luther-Biblia 1560. évi kiadásán

A múzeum könyvtárában a régi nyomtatványok között számos kézzel írt kotta is található. Ezek közül a legkiemelkedőbb darab a legrégebbi magyar „zeneiskola-tankönyv” a *Határtalan történet – Sopron és környéke a koraujkortól napjainkig* című állandó kiállításban látható. A *Stark-féle virginálkönyvet* Wohlmut János (1643–1724) evangélikus orgonista állította össze 1689-ben.

Szintén az egyik legérdekesebb kották közé tartozik Kusser János (1626–1695) *Altus Concentvum Sacrorvm Quaternis et Quinis Vocibus decantandorum Opvs Primvm* [...] ¹⁴ című, kézzel írt kottája 1669-ből (6. kép). Kusser valamikor 1653–1655 között, Rauch András (1592–1656) működésének ¹⁵ utolsó éveiben érkezett Sopronba. A gyülekezetben 1657-ig tevékenykedett tanárként, kántorként és zeneszerzőként. ¹⁶ Kusser Rauch halálát követően hagyta el Sopront, a kotta már a későbbi pozsonyi időszakából származik.

¹⁴ *Altus Concentvum Sacrorvm Quaternis et Quinis Vocibus decantandorum Opvs Primvm*: *Continens duodecim Psalmos et septem Magnificat Concinnatum et in Lucem editum a Johanne Kussero, Musici Chori ad SS. Trinit. Directore. Posonii: imprimebat Gottfriedus Gründer, 1669.*

¹⁵ *Mollay Károly*: Rauch András Sopronban. In: *Soproni Szemle* 46 (1992), 289–332.

¹⁶ *Kormos Gyula*: Öt évszázad orgonistái és zeneszerzői a soproni evangélikusoknál. In: *Soproni Szemle* 56 (2002), 285.

Sopronban készült művéről nincsen adat.¹⁷ A kézirat valószínűleg ösnyomtatványba van kötve, amely pergamen kódexlap lehet, díszes iniciálével. Az 52 számozatlan oldalon régi, szögletes hangjegyekkel, ún. germán-gótikus (patkószög) notációval jegyezte le Kusser az énekeket.

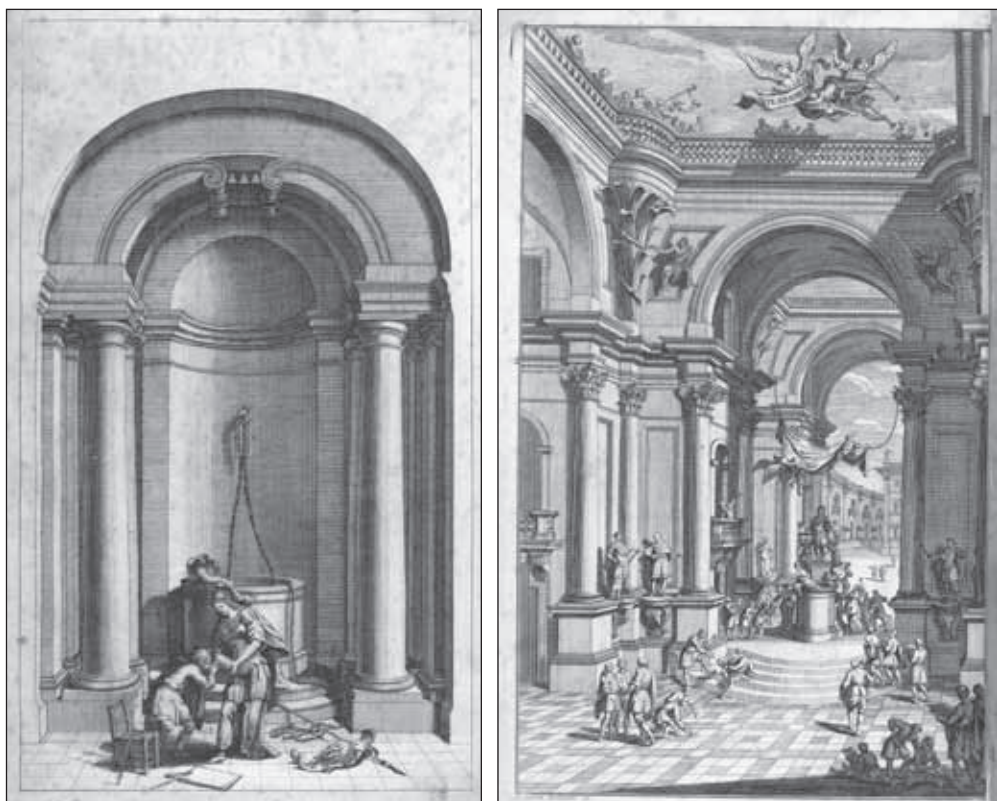

6. kép. Kusser János: *Altus Concertvum Sacrorvm Quaternis et Quinis Vocibus decantandorum Opvs Primvm*

Szintén a Storno-könyvtárban, az építészeti állományban található Andrea Pozzo építési szakkönyve (7–8. kép).¹⁸ Andrea Pozzo (1642–1709) festőművész, építész, számtalan freskót festett és templomok dekorációit újította fel. Legnagyobb munkájának a római Szent Ignác-templom mennyezetfreskóját tekintik – 20 évig dolgozott rajta –, amit különleges optikai „látvánnyal” oldott meg: az alakok mintha lebegnének a térben. Pozzo az 1690-es években kezdett el festészet- és építészetelméleti kérdésekkel is foglalkozni, kétkötetes tanulmányát az épület-építészet perspektíváról sok nyelvre lefordították. A Storno-kötet latin és német nyelven készült el. Sajnos a könyv sérült, sok oldala hiányzik; kötött kiadvány, a kötése is sérült. Gerince szintén sérült, rajta címfelirat: „Pozzo Pars II.”. A lapok foltosak. Belső kötésen Storno ex libris, Storno jegyzet, rajzolt betűkkel: „Ex libris Maximiliani Storno cand. Arch. Gekauft auf der auer Dult in München. 19 oktober 1909. 2 Mark.”. Következő oldalon Storno tűztornyos, festett, beragasztott ex libris. Oldalszámozása hiányzik. A táblaképek mellett merőlegesen két hasábos szöveg, bal oldalon latin, jobb oldalon német nyelven.

¹⁷ Bárdos Kornél: Sopron zenéje a 16–18. században. Budapest, 1984, 76.

¹⁸ *Perspectiva pictorum atque architectorum* : II. Pars : Qua porro expeditissima methodus omnia, quae ad architecturam pertinent, optica ratione delineandi exhibetur [...]. Augustae Vindelicorum [Augsburg]: Wolfii, 1709.

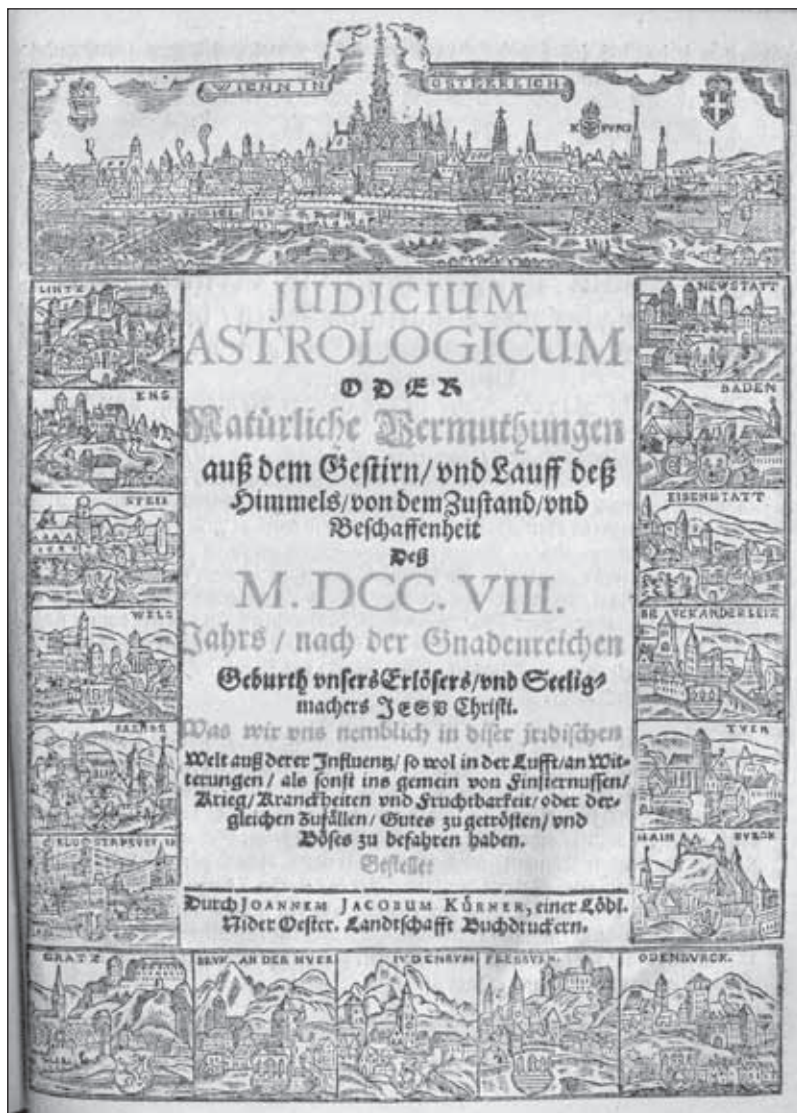
7-8. kép. Pozzo, Andrea: *Perspectiva pictorum atque architectorum*

A múzeumi könyvtár helytörténeti gyűjteményének egyik különleges darabja a *Neuer Schreib-Kalender, auff das Jahr nach der Geburt Jesu Christi 1708*. Sopron város története szempontjából a naptár legfontosabb része a *Judicium Astrologicum* mellékletben található, mégpedig Odenbvrck [Sopron] látképe a jobb alsó sarokban (9. kép). Csatkai Endrének köszönhetően tudjuk, hogy ebből a naptárból a legkorábbi ismert példány Sopron látképével a klosterneuburgi kolostor könyvtárában van, és az 1562-re szóló naptárban jelent meg. A Soproni Múzeum Könyvtárának naptára a legkésőbbi ismert példány, amiben ez a látkép megjelent. A kép „az erős falakkal körülvelt belvárost mutatja, két karcsúbb torony közt a még román, nagytömegű Tűztornyot is láthatjuk, [...] a három torony megadja a város jellegzetességét.”¹⁹

A naptár egyébként kötésborító nélküli, „gerincén” sok helyen sérült, lyukas. Ezeknek a köteteknek, az évi naptáraknak megfelelően jellegzetessége a piros és fekete tintával írt címlap. A szövegtest végig német nyelvű, gót betűs. A könyv eleje az adott évre szóló

¹⁹ Csatkai Endre – Dercsényi Dezső (szerk.): *Sopron és környéke műemlékei*. Budapest, 1956, 157.

naptárral kezdődik, piros betűkkel a hónapokat, illetve az ünnepnapokat jelölik, feketével a napokat és a többi, kiegészítő szöveget. A kötet végén található a csillagászati naptár, amelyen Sopron látképe mellett többek között Bécs [Wien] távlati képe, Linz [Lintz], Wels, Krams, Klosterneuburg [Klosterneubvrg], Grác [Gratz], Pozsony [Pressburg] és Kismarton [Eisenstatt] is szerepel.

9. kép. Neuer Schreib-Kalender mellékletének címlapja városlátképekkel, jobb sarokban Sopron (Odenbrück) ábrázolásával

Közlemények |

Ez év őszén, a Soproni Szemle alapításának 80. évfordulója alkalmából Vendel Miklós, Svájcban élő vállalkozó, a Soproni Városszépítő Egyesület régi tagja, jelentős pénzadományt ajánlott fel helytörténeti folyóiratunk számára. Támogatónk édesapja, Vendel Miklós akadémikus, egyetemi tanár, Kossuth-díjas geológus, a soproni bányamérnök-képzés meghatározó alakja folyóiratunk alapításától, 1937-től egészen haláláig, 1977-ig volt a szerkesztőbizottságunk tagja, a Soproni Szemle megjelenetésének segítője. A támogatást, id. Vendel Miklós előtt is tisztelegve, köszönjük valamennyi olvasó és a Soproni Szemle megjelenetésén fáradozók nevében.

Soproni Szemle Alapítvány kuratóriuma

Minden kedves olvasónknak áldott, békés Karácsonyt és sikerekben gazdag, boldog Új Évet kívánunk!

„Királyok imádása” fa dombormű. A Krakkó környéki Veit Stoss szobrászati köréhez tartozó művész munkája 1500 körül. SOM Kp.66.36.1

E számunk szerzői |

- Balassa Kriszta** régésztechnikus, Soproni Múzeum, 9401 Sopron, Pf. 68.,
balassa.kriszta@sopronimuzeum.hu
- Békefi Mónika** régész, Déri Múzeum, 4026 Debrecen Déri tér 1.
- Bolodár Zoltán** fotó-adattáros, Soproni Múzeum, 9401 Sopron, Pf. 68.,
zoltan.bolodar@gmail.com
- Csiszár Attila** néprajzkutató, Soproni Múzeum, 9401 Sopron, Pf. 68.,
csiszati2@gmail.com
- Erdeiné Kuslics Katalin** közművelődési munkatárs, Soproni Múzeum, 9401 Sopron,
Pf. 68., kuslics.katalin@sopronimuzeum.hu
- Harasztovics Veronika** szilikát restaurátor, Soproni Múzeum, 9401 Sopron, Pf. 68.,
veronika.harasztovics@gmail.com
- Ifj. Nemes András** gyűjteménykezelő, Soproni Múzeum, 9401 Sopron,
ifj.nemes.andras@sopronimuzeum.hu
- Kelemen István** történész, Soproni Múzeum, 9401 Sopron, Pf. 68.,
dr.kelemen@gmail.com
- Kiss Melinda** művészettörténész, Soproni Múzeum, 9401 Sopron, Pf. 68.,
kiss.melinda@gmail.com
- Kollerits Beáta** könyvtáros, Soproni Múzeum, 9401 Sopron, Pf. 68.,
kolleritsbeata@gmail.com
- Krammerhofer Szilvia** közművelődési munkatárs, Soproni Múzeum, 9401 Sopron,
Pf., 68., krammerhofer.szilvia@sopronimuzeum.hu
- Kunfalvi Péter** Geodézia Kft., 7100 Székszárd, Keselyűsi u. 9.
- Oláh Rezső** fa- és bútorestaurátor, Soproni Múzeum, 9401 Sopron, Pf. 68.,
rezso.olah@gmail.com
- Szabó Géza** régész, Wosinsky Mór Múzeum, 7100 Székszárd, Szent István tér 26.,
kaladeaa@gmail.com
- Tóth Imre** történész, múzeumigazgató, Soproni Múzeum, 9401 Sopron, Pf. 68.,
totim2@gmail.com
- Veress Ferenc** művészettörténész, gyűjteményvezető, Szily János Egyházmegyei
Gyűjtemény és Látogatóközpont, Szombathely, Berzsenyi Dániel tér 3.,
veressf@gmail.com

INHALTSVERZEICHNIS

Ödenburger Rundschau 2017/4

150 JAHRE SOPRONER MUSEUM

IMRE TÓTH: Vorwort	341
--------------------------	-----

ZUR GESCHICHTE DES MUSEUMS

ISTVÁN KELEMEN: Baugeschichte des Storno-Hauses vom 16. bis zum 18. Jahrhundert	344
ATTILA CSISZÁR: Johann Reinhard Bünker und die Gründung der Ethnographischen Sammlung	368
IMRE TÓTH: Arme Reiche. Die Stadt und ihr Museum zwischen 1919 und 1922 ...	380
ANDRÁS NEMES JR.: Das Leben und die Tätigkeit von Ernő Lauringer (1883-1944)	386
SZILVIA KRAMMERHOFER – KATALIN ERDEI KUSLICS: Museumspädagogik und Kulturvermittlung im Soproner Museum	393
ZOLTÁN BOLODÁR: Die Ausstellungen des Soproner Museums	397

GESCHICHTE UND GEGENWART DER SAMMLUNGEN

VERONIKA HARASZTOVICS: Aus dem Boden bis zur Ausstellung. Restaurierung archäologischer Keramik aus der Sammlung des Soproner Museums	425
GÉZA SZABÓ – PÉTER KUNFALVI – MÓNICA BÉKEFI: Archäometallurgische und Laserscan-Untersuchung des Haschendorfer Bronzeobjektes	434
KRISZTA BALASSA: Das sog. Diceus Glas aus Sopron – ein Objekt, das nie da war...	440
FERENC VERESS: Barocke Themen. Kunstwerke und ihre Meister aus der Sammlung des Soproner Museums	445
REZSŐ OLÁH: Die Restaurierung des Miniaturmodells der Soproner Dominikanerkirche	463
MELINDA KISS: Die Széchenyi-Sammlung der Familie Storno	478
BEÁTA KOLLERITS: Die Bibliothek des Soproner Museums	488
Mitteilungen	500